

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

Tereza Kučmášová

USA, Evropská unie a Írán po roce 2001:

*Komparace americké a evropské strategie proti šíření zbraní
hromadného ničení*

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2010

Autor práce: Tereza Kučmášová

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek Ph.D.

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Kučmášová, Tereza. *USA, Evropská unie a Írán po roce 2001: Komparace americké a evropské strategie proti šíření zbraní hromadného ničení*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010. 123 stran. Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek Ph.D.

Anotace

Diplomová práce USA, Evropská unie a Írán po roce 2001: Komparace americké a evropské strategie proti šíření zbraní hromadného ničení se zabývá řešením krize íránského jaderného programu, která vypukla v roce 2002. Zveřejnění důkazů o íránském jaderném programu vedlo k podezření, že se Írán snaží získat jadernou zbraň. Do řešení krize se zapojila Evropská unie a USA. Evropská unie i USA aplikují vůči Íránu rozdílnou strategii a používají rozdílné nástroje. Cílem této práce je ověřit, která z vybraných strategií vůči Íránu byla efektivnější a které faktory přispěly k tomu, že účinnost obou strategií byla a je pouze omezená.

Annotation

In September 2002 has broken out the Iranian nuclear controversy. The IAEA reports and conclusions about the Iranian nuclear program have raised international suspicion about intentions of the Iranian nuclear program and possibility of its weaponization. This thesis focuses on strategies of the European Union and the United States of America which were applied to resolve the Iranian crisis. Strategies are based on different factors and use different instruments. The aim of this thesis is to find out which instruments were more effective in dealing with the Iranian nuclear crisis.

Klíčová slova

Írán, Evropská unie, Spojené státy americké, šíření zbraní hromadného ničení, jaderný program, strategie, diplomacie, světová bezpečnost, konflikt, krize

Keywords

Iran, European Union, United States of America, nuclear proliferation, nuclear program, strategy, diplomacy, world security, conflict, crisis

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací Univerzity Karlovy používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 19. května 2010

Tereza Kučmášová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat JUDr. PhDr. Tomáši Karáskovi Ph.D. za věcné připomínky a návrhy k této diplomové práci.

Obsah

Projekt diplomové práce: USA, Evropská unie a Írán po roce 2001: Komparace americké a evropské strategie proti šíření zbraní hromadného ničení	9
Úvod.....	19
1. Charakteristika klíčových problémů spojených s íránskou snahou o vývoj zbraní hromadného ničení.....	24
1.1 Íránský jaderný program	24
1.1.1 Vnitropolitický pohled na jaderný program	25
1.1.2 Íránská bezpečnostní strategie: klíčové problémy v sledovaném období.....	27
1.2 Historie íránského jaderného programu a vypuknutí krize	34
1.3 Klíčové otázky íránského atomového programu	41
2. Analýza strategie Evropské unie	45
2.1 Faktory utvářející strategii Evropské unie	45
2.1.1 Efektivní multilateralismus	45
2.1.2 Transatlantické vztahy a boj proti šíření zbraní hromadného ničení.....	47
2.1.3 Členské státy Evropské unie a ekonomické zájmy	49
2.2 Charakteristika nástrojů evropské strategie.....	53
2.2.1 Společná politika a Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení	53
2.2.2 Vzájemný dialog a podmíněná ekonomická spolupráce	56
2.2.3 Rada bezpečnosti OSN a spolupráce s partnery	62
3. Analýza strategie Spojených států amerických.....	68
3.1 Faktory utvářející strategii USA.....	68
3.1.1 Klíčové události ve vztazích mezi USA a Íránem	68
3.1.2 Postavení země v souvislosti s válkou proti terorismu.....	72
3.1.3 Zájmy Spojených států amerických v regionu a role Íránu	74
3.2 Charakteristika nástrojů americké strategie	78
3.2.1 Jednostranné sankce.....	78
3.2.2 Hrozba a vojenská akce.....	82

3.2.3	Podpora demokracie ve spojení s podporou změny režimu v Íránu	84
4.	Výsledek analýzy nástrojů strategie Evropské unie a Spojených států amerických	87
4.1	Efektivita strategie Evropské unie	87
4.2	Efektivita strategie Spojených států amerických.....	92
4.3	Která strategie je účinnější?	96
	Závěr	100
	Cizojazyčné Resumé/Summary	103
	Seznam literatury	105

Projekt diplomové práce: USA, Evropská unie a Írán po roce 2001: *Komparace americké a evropské strategie proti šíření zbraní hromadného ničení*

Téma a cíl práce:

Šíření zbraní hromadného ničení představuje pro světovou bezpečnost reálnou hrozbu. Je možné v dnešním globalizovaném světě zabránit šíření těchto druhů zbraní? Pro analýzu zkoumané otázky jsem zvolila komparaci strategie USA a Evropské unie proti šíření zbraní hromadného ničení vůči Íránu. Cílem práce je zjistit, která z vybraných strategií vůči Íránu je efektivnější, resp. jaké jsou klíčové prvky, které by neměly chybět u všech strategií proti šíření zbraní hromadného ničení.

Zájem Íránu o atomovou energii vznikl již na počátku sedmdesátých let minulého století, kdy Teherán představil plán budování svého atomového programu, a rozvoj pokračoval v průběhu osmdesátých i devadesátých let. Íránský atomový program se stal problematickým po roce 2002, kdy se objevily důkazy, že Írán tajně buduje dvě atomová zařízení na jihu Teheránu. Teroristické útoky na 11. září roku 2001 vedly ke změně národní bezpečnostní strategie USA a zbraně hromadného ničení, zejména ve spojení s terorismem, se staly primární hrozbou. Pokud jde o Evropskou unii, její vztahy s Teheránem byly v oblasti šíření zbraní hromadného ničení do roku 2003 poznamenány snahou EU o tvorbu jednotného postoje, ovlivněnou teroristické útoky na USA a možným spojením mezi terorismem a zbraněmi hromadného ničení. Stejně tak otázka Iráku, který neplnil své odzbrojovací závazky a kde vojenské řešení problému vyvolalo konflikt mezi členskými státy EU. Oba výše uvedené důvody přispěly k formulaci společného evropského postoje a přijetí jednotné Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení. Problematika jaderných zbraní a jejich šíření se tím stala pro Evropskou unii strategickou bezpečnostní hrozbou.

Strategie Evropské unie i Spojených států amerických mají stejný cíl - zastavit Írán ve výrobě zbraní hromadného ničení. Ovšem nástroje, které USA a EU vůči Íránu aplikují, jsou rozdílné. Spojené státy prosazují strategii izolace. Íránská muslimská republika představuje pro USA nepřátelský stát. Diplomatické a obchodní vztahy s Teheránem byly přerušeny již před třiceti lety a stále nedošlo k jejich obnovení. Válka s terorismem, která byla zahájena po teroristických útocích na USA v roce 2001, nepřátelský postoj USA vůči Íránu ještě více prohloubila. Naopak Evropská unie realizuje vůči Íránu strategii kritického dialogu. Vzájemné vztahy mezi EU a Íránem nebyly přerušeny, podmíněná obchodní spolupráce se nadále rozvíjí a Evropská unie představuje pro Teherán hlavního obchodního partnera. Podmíněný dialog a vzájemná komunikace má zajistit stejný cíl jako v případě USA – zastavit Írán ve vývoji zbraní hromadného ničení.

Mezi hlavní nástroje americké strategie izolace se řadí embargo na export a import, sankce, politická a ekonomická izolace, propaganda a hrozba. Strategie kritického dialogu Evropské unie využívá naopak především diplomatické nástroje: obchodní a investiční podmíněnou spolupráci, vzájemný dialog, multilaterální smlouvy a jednání, spolupráci s partnery Evropské unie – USA, Japonskem, Kanadou a Ruskem. Strategie a postupy, které byly vůči Teheránu realizovány, přinesly dílčí úspěchy i neúspěchy, ovšem hlavní cíl se nedaří prokazatelně naplnit: podle dostupných informací pokračuje Írán s velkou pravděpodobností ve vývoji svého vojenského jaderného programu i nadále.

Vzhledem k tomu, že USA a Evropská unie používají rozdílné nástroje, je nutné porozumět faktorům, které podmiňují jejich vytváření. Mezi hlavní faktory, které formují americkou strategii izolace vůči Íránu se řadí: 1) postavení země v mezinárodním systému v souvislosti s válkou proti terorismu, 2) ideologie, která ústí v neochotu USA s Íránem vůbec jednat, 3) dlouhodobá izolace, jež možnost zahájení dialogu dále omezuje, a 4) regionální rámec, v jehož rámci Írán těží mimo jiné z neschopnosti řešit izraelsko-

palestinský konflikt. Naproti tomu u strategie Evropské unie budu zkoumat tyto čtyři hlavní faktory: 1) roli EU v mezinárodním systému s důrazem na multilaterální řešení problematiky šíření zbraní hromadného ničení a roli mezinárodního práva, 2) zájmy a postoje jednotlivých členských států Evropské unie, 3) transatlantické bezpečnostní vztahy s USA a 4) obchodní vztahy a evropskou energetickou závislost na Íránu.

Metodologie a struktura práce:

Cílem této práce je ověřit efektivitu strategií, čímž je možné přispět k současné a budoucí diskusi o vhodnosti postupu obou aktérů vůči Íránské islámské republice v oblasti šíření zbraní hromadného ničení. Srovnání postupu obou aktérů je možné na základě charakteristiky konkrétních problémů íránského jaderného programu, strategií, které byly k řešení problémů aplikovány, a výsledků, které přinesly. Americká strategie izolace a evropská strategie kritického dialogu používají rozdílné nástroje, na něž se se v práci primárně zaměřím. Vzhledem k tomu, že je strategie Evropské unie, ve srovnání s tradiční strategií Spojených států amerických, relativně nová, je nutné prozkoumat i faktory, které obě strategie formulují a ovlivňují. Pro analýzu jsem zvolila období mezi léty 2001 až 2009. Hlavním důvodem pro výběr tohoto období je především to, že jednotná evropská strategie v oblasti problematiky zbraní hromadného ničení získala v této době svou podobu a Evropská unie se do řešení problému aktivně zapojila.

Práci jsem rozdělila do čtyř kapitol. První kapitola charakterizuje základní problémy a otázky íránské snahy o vývoj zbraní hromadného ničení. Věnuje se zejména íránské snaze o obohacování uranu, problematice spolupráci s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii, íránské národní bezpečnostní strategii a vnitřnímu politickému vývoji ve vybraném období. Druhá a třetí kapitola analyzuje americký a evropský postup vůči Teheránu. V těchto dvou kapitolách se zaměřím na nástroje strategií a hlavní faktory, které postup obou aktérů vůči Íránu ovlivnily. Závěrečná kapitola porovnává výsledky realizovaných strategií vůči klíčovým problémům, které jsem stanovila v první kapitole, tedy účinnost

použitých nástrojů. Pokud se mi nepodaří přesně formulovat, která z vybraných strategií byla efektivnější, bude mým sekundárním cílem identifikace hlavních nástrojů, které by neměly chybět u žádné strategie proti šíření zbraní hromadného ničení.

Předpokládaná osnova práce:

- 1) Kapitola 1 – charakteristika klíčových problémů spojených s íránskou snahou o vývoj zbraní hromadného ničení

- 2) Kapitola II - Analýza strategie EU
 - a) Vývoj a faktory ovlivňující evropskou strategii vůči Íránu
 - b) Použité nástroje evropské strategie: obchodní spolupráce, vzájemný dialog, multilaterální smlouvy a jednání, spolupráce s partnery Evropské unie

Kapitola III - Analýza strategie USA

- a) Vývoj a faktory ovlivňující americkou strategii vůči Íránu
 - b) Charakteristika nástrojů americké strategie: embargo, sankce, politická a ekonomická izolace, propaganda, hrozba
-
- 4) Kapitola IV - výsledek analýzy jednotlivých nástrojů a jejich důsledků na íránskou politiku v oblasti vývoje zbraní hromadného ničení
 - a) Efektivita strategie kritického dialogu
 - b) Efektivita strategie izolace
 - c) Která strategie je účinnější?

- 5) Závěr

Seznam literatury:Monografie – neperiodická literatura

- Biscop, S. ; *The European Security Strategy in Context a comprehensive trend*. In. Biscop, S. (ed.); Andersson, J. J. (ed.) (2006). *The EU and The European Security Strategy, Forging a Global Europe. 1st ed.* New York: Routledge.
- Bolt, P.J. (ed.); Coletta, D. V. (ed.); Shackelford, C. G. (ed.) (2005). *American Defense Policy*. 8th ed. Maryland: The John Hopkins University Press.
- Bretherton, Ch.; Vogler, J.(2006).*The European Union as a Global Actor*. 2nd ed. New York: Routledge.
- Brzezinski, Z.; Scrowcroft, B. (2008). *America and the World. 1st ed.* New York: Basic Books.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. 2nd ed. Manchester: Manchester University Press.
- Carlsnaes, W. (ed.); Sjurson, H. (ed.); White, B. (ed.) (2004). *Contemporary European Foreign Policy*. 1st ed. London: Sage Publications Ltd.
- Cordesman, A. H.; Al-rodhan, K. R. (2006). *Iran's Weapons of Mass Destruction: The Real And Potential Threat* . 1st ed. Washington, D.C.: Center for Strategic and Int. Studies.
- Cordesman, A. H.; Seitz, A. C. (2009). *Iranian Weapons of Mass Destruction: The Birth of Regional Nuclear Race. 1st ed.* Center for Startegic and Int. Studies.
- Cox, M.; Stokes, D. (2008). *US Foreign policy*. 1st ed. New York: Oxford University Press.
- Dokos, P. T. (2008). *Countering the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East. 1st ed.* New York: Rouledge.
- Ehteshami, A. (ed.); Zweiri, M. (ed.) (2008). *Iran's Foreign policy: From Khatami to*

- Ahmadinejad*. 1st ed. Berkshire: Ithaca Press.
- Ginsberg, R. H. (2001). *The European Union in International politics. Baptism by fire*. 1st ed. New York: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- Grevi, G. (ed.); Helly, D. (ed.); Keohane, D. (ed.) (2009). *European Security and Defence Policy: The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: European Union Institute for Security Studies.
- Hoffmann, S. (2006). *Chaos and Violence: What Globalization, Failed States, and Terrorism Mean for U.S. Foreign Policy*. 1st ed. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Holsti, O. R. (2006). *Making American Foreign Policy*. 1st ed. New York: Routledge.
- Hudson, V. M. (2006). *Foreign Policy Analysis, Classic and Contemporary Theory*. 1st ed. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Jervis, R. (2005). *American Foreign Policy in a New Era*. 1st ed. New York: Routledge.
- Kalicki, J. H. (ed.); Goldwyn, D. L. (ed.) (2005). *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. 1st ed. Washington, D.C.: The Johns Hopkins University Press.
- Kile, N. S. (ed.) (2005). *Europe and Iran: Perspectives on Non-proliferation*, SIPRI Research Report No 21. 1st ed. Oxford: Oxford University Press
- Kuhlmann, J. (ed.); Callaghan, J. (2001). *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. 1st ed. George C. Marshall European Center for Security Studies Piscataway: Transaction Publishers.
- Maloney, S.; Takeyh, R.; *Pathway to Coexistence (2008). A New U.S. Policy toward Iran*, str. 59-92, in: *Restoring the Balance, A Middle East Strategy for the next President*. 1st ed. Harrisonburg: R.R. Donnelley
- Riedel, B.; Samore, G. (2008). *Managing Nuclear proliferation in the Middle East*, str. 93-130. in: *Restoring the Balance, A Middle East Strategy for the next President*,

1st ed. Harrisonburg: R.R.Donnelley.

Smith, K. E. (2008). *European Union foreign policy in a changing world*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

Monografie – periodická literatura

Portela, Clara. The EU and the NPT: Testing the New European Nonproliferation Strategy, Disarmament Diplomacy, July/August 2004. Dostupný z [www](http://www.acronym.org.uk/dd/dd78/78cp.htm)
<http://www.acronym.org.uk/dd/dd78/78cp.htm>

Dempsey, Judy. Europe Union and Iran Report progress in Nuclear Talks, The New York Times, Septemebr 11, 2006. Dostupný z WWW
<http://www.nytimes.com/2006/09/11/world/middleeast/11iran.html?ex=1315627200&en=d88d5ca2be55f124&ei=5088&partner=rssnyt&emc=rss>

Deutch, John. A Nuclear Posture for Today, Foreign Affairs, Volume 84. January/February 2005. Dostupný z WWW
<http://www.foreignaffairs.com/articles/60426/john-deutch/a-nuclear-posture-for-today>

Gaddis, John Lewis. Grand Strategy in the Second Term, Foreign Affairs, 0015-7120, January 1, 2005, Vol. 84, Issue 1. Dostupný z WWW
<http://web.clas.ufl.edu/users/zselden/Course Readings/gaddis.pdf>

Gard, Robert Jr.; Leonor Tomero, Reif Kingston. Strengthening U.S. Security Through Non-Proliferation and Arms Control, The Center for Arms Control and Non-Proliferation, December 17 2008. Dostupný z WWW
http://www.armscontrolcenter.org/policy/nonproliferation/articles/transition_08.pdf

Ghadar, Fariborz. Iran's Nuclear Negotiations and the West, Nov 12, 2009, Center for Strategic and International Studies 2009. Dostupný z WWW
<http://csis.org/publication/iran%E2%80%9A%C3%84%C3%B4s-nuclear-negotiations-and-west>

Howlett, D.; Simpson, J.; Muller, H.; Tetrais, B. Effective non-proliferation: The

- European Union and the 2005 NPT Review Conference, Chaillot Papers, No. 77, April 2005, European Union Institute for Security Studies, Paris 2005. Dostupný z WWW <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp077.pdf>
- Meier, Olivier. News ANALYSIS: NPT Preparatory Meeting Scores Some Success, Arms Control Today, June 2007. Dostupný z WWW http://www.armscontrol.org/act/2007_06/NPT
- Nye, Joseph S. Jr. The Decline of America's Soft Power, Foreign Affairs, May/June 2004. Dostupný z WWW <http://www.foreignaffairs.com/articles/59888/joseph-s-nye-jr/the-decline-of-americas-soft-power>
- Preez, Jean. Half Full or Half Empty? Realizing the Promise of the Nuclear Nonproliferation Treaty. Arms Control Today, December 2006. Dostupný z WWW http://www.armscontrol.org/act/2006_12/DuPreez
- Pullinger, Stephen, Quille, Gerrard. The European Union: Seeking Common Ground for Tackling Weapons of Mass Destruction. Disarmament Diplomacy, Issue No. 74, December 2003. Dostupný z WWW <http://www.acronym.org.uk/dd/dd74/74europe.htm>
- Smith, Mark, Tertrais, Bruno, Zanders, Jean Pascal. Fighting proliferation – European perspectives, Chaillot Papers, No. 66, December 2003, European Union Institute for Security Studies, Paris 2003. Dostupný z WWW <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp066e.pdf>
- Spear, J. The emergence of a European “strategic personality”, Arms Control Today, vol. 33, no. 9 (Nov. 2003), Dostupný z WWW http://www.armscontrol.org/act/2003_11/Spear.asp
- Takeyh, Ray. Iran's nuclear diversion, The Washington News, Thursday, November 5, 2009. Dostupný z WWW <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/11/04/AR2009110403873.html>

- Vasconcelos, Álvaro de (ed.); Zaborowski, Marcin (ed.). The EU and world in 2009: European perspectives on the new American foreign policy Agenda. January 2009, No. 4, European Union Institute for Security Studies, Paris. Dostupný z WWW http://www.iss.europa.eu/uploads/media/European_perspectives_on_the_new_American_foreign_policy.pdf
- Vasconcelos, Alvaro (ed.); Zaborowski, Marcel (ed.). The Obama Moment, European and American perspectives. European Institute for Security Studies, Paris 2009. Dostupný z WWW http://www.iss.europa.eu/uploads/media/The_Obama_Moment_web_A4.pdf
- Warren Christopher; A time to Act, Washington Post, July 28, 2006, Page A25. Dostupný z WWW <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/07/27/AR2006072701420.html>
- Zaborowski, Marcin (ed.). Friends again? EU-US relations after the crisis, Transatlantic Book 2006, European Union Institute for Security Studies, Paris 2006. Dostupný z WWW <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/transat06.pdf>
- Zadra, Roberto; *European Integration and Nuclear deterrence after the Cold War*, Chaillot Papers, No. 5, 1996, Institute for Security Studies for WEU, Paris 1996 <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp005e.pdf>
- Zunes, Stephen. Undermining the Nuclear Non-Proliferation Treaty – It Didn't Start With the Bush Administration; Foreign Policy in Focus, June 8, 2005. Dostupný z WWW <http://www.fpif.org/pdf/papers/0506undermine.pdf>

Primární zdroje – oficiální dokumenty

- Council of the European Union; *EU Strategy against proliferation of weapons of mass destruction*, 10 December 2003, Brussels. Dostupný z WWW <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf>

Council of the European Union, *European Security Strategy*; 12 December 2003,
Brussels. Dostupný z WWW

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

European Security and Defence Assembly, Assembly of WEU, Political Committee,
Europe and the new United States national security strategy, 4 June 2003, Document
A/1819. Dostupný z WWW [http://www.assembly-](http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2003/1819.html)

[weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2003/1819.html](http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2003/1819.html)

The White House. *The National Security Strategy of the United States of America*.
September 2002, Washington, D.C. Dostupný z WWW

<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>

The White House. *The National Security Strategy of the United States of America*.
March 2006, Washington, D.C. Dostupný z WWW

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>

Úvod

Problematika šíření zbraní hromadného ničení reprezentuje pro světovou bezpečnost reálnou hrozbu. Mezinárodní společenství se snaží šíření zbraní hromadného ničení zabránit prostřednictvím mezinárodních smluv. V rámci snahy podpořit mezinárodní systém nešíření zbraní hromadného ničení se do problematiky zapojují i jednotlivé státy a organizace. Je však možné této hrozbě zabránit? V roce 2002 vypukla mezinárodní krize v otázce údajných íránských snah o získání jaderné zbraně a riziko, že Írán skutečně získá jadernou zbraň se stalo výrazným testem schopnosti mezinárodního společenství vynutit závazné normy politiky nešíření zbraní hromadného ničení. S ohledem na aktéry této krize jsem pro analýzu zvolila komparaci strategie USA a Evropské unie. Cílem mé diplomové práce je ověřit, která z vybraných strategií vůči Íránu byla efektivnější, a které faktory přispěly k tomu, že účinnost obou strategií byla a je pouze omezená.

Írán zahájil vlastní atomový program na počátku sedmdesátých let minulého století prostřednictvím zahraniční podpory a podepsal Smlouvu o nešíření zbraní hromadného ničení. Rozvoj programu pokračoval v průběhu osmdesátých a devadesátých let. V roce 2002 se objevily důkazy, že Írán tajně pracuje na stavbě atomových zařízení. Inspekce Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) zjistily, že Írán mimo jiné zatajil informace o obohacování plutonia a uranu. Obohacený uran je možné využít nejen pro civilní jaderný program, ale i pro vojenský jaderný program a výrobu jaderné zbraně. Zprávy MAAE o zatajování informací o jaderném programu a obohacování uranu vyvolaly na mezinárodní scéně podezření, že se Írán snaží vyrobit jadernou zbraň. Do řešení krize íránského jaderného programu se zapojila Evropská unie i Spojené státy americké.

Írán od začátku vypuknutí krize popírá, že by měl zájem o jadernou zbraň. Atomový program má podle jeho představitelů pouze zajistit budoucí energetické potřeby íránského obyvatelstva. Problematika jaderného programu je v Íránu považována jako součást národní identity a souvisí i s íránským pohledem na vlastní bezpečnost v rámci regionu. Intervence USA v Afghánistánu a zejména v Iráku umožnily Íránu rozšířit, prostřednictvím spojení s šíitskými skupinami, svůj vliv v regionu, zároveň však nahradily tradiční hrozby novým bezpečnostním dilematem – přítomností amerických vojsk na vlastních hranicích. Současné politické vedení Íránu je také méně nakloněno kompromisům a spolupráci s mezinárodním společenstvím v oblasti jaderné energetiky.

Evropská unie a Spojené státy americké se snaží přesvědčit Írán, aby zastavil aktivity spojené s obohacováním uranu a plně spolupracoval s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Obě strategie ovlivňují odlišné faktory, a proto jsou i nástroje, které vůči Íránu aplikují, rozdílné. Evropská unie, v rámci Společné strategie proti šíření zbraní hromadného ničení, která byla přijata v roce 2003, realizuje politiku dialogu a podmíněné obchodní spolupráce. Efektivita diplomatických nástrojů evropské strategie je podpořena rolí Rady bezpečnosti OSN. Vzájemná jednání s Íránem navazují na politiku kritického a podmíněného dialogu, který vznikl v devadesátých letech. Samostatná evropská diplomatická iniciativa, která vznikla v roce 2003, byla rozšířena o evropské partnery – Spojené státy americké, Čínu a Rusko. Spojené státy americké naopak od přerušování diplomatických vztahů s Íránem v roce 1979 prosazují politiku ekonomické a politické izolace. Vzájemný dialog byl veden pouze v letech 2001-2003 o postupu vůči Talibánu a Husajnovu Iráku. V obecné politice izolace však USA pokračují nadále, i přes zapojení do evropské diplomatické iniciativy v roce 2008. Mezi hlavní nástroje americké politiky izolace se řadí jednostranné sankce, hrozba a odstrašení a podpora demokracie spojená se změnou režimu v

Íránu.

Pro porozumění nástrojům, které oba aktéři realizují, v rámci snahy přesvědčit Írán, aby zastavil aktivity spojené s obohacováním uranu, je nutné se zaměřit na faktory, které ovlivňují jejich vytváření. Mezi hlavní faktory, které formují americkou strategii izolace vůči Íránu, jsem zařadila historické události, které poznamenaly vzájemný americko-iránský vztah nedůvěrou, zájmy Spojených států amerických v regionu Středního východu a postavení země v rámci boje proti terorismu. U strategie Evropské unie budu zkoumat teorii efektivního multilateralismu jako základ společné evropské strategie, transatlantické vztahy a jejich vliv na evropský postoj a ekonomické zájmy členských států.

Základní výzkumnou metodou práce je komparace obou strategií, které zjevně směřují k témuž cíli, činí tak ovšem diametrálně odlišnými prostředky. Účinnost nástrojů Evropské unie a USA definuji na základě výsledků, které jednotlivé strategie přinesly ve vztahu k řešení iránské jaderné krize. Írán nadále pokračuje v obohacování uranu, proto je možné identifikovat pouze dílčí úspěchy obou strategií a určit faktory, které ovlivnily jejich neúspěch. Pro analýzu jsem zvolila léta 2001 až 2009 s ohledem na to, že jednotná evropská strategie, která se dotýká celosvětových bezpečnostních problémů, získala v této době podobu a iránský jaderný program se stal prvním testem společné politiky.

Primárním zdrojem informací byly dokumenty a prohlášení Evropské unie, Spojených států amerických a Mezinárodní agentury pro atomovou energii, které reflektují vztahy s Íránem. V práci jsem využila zahraniční odborné časopisy (zejména *Foreign Affairs* a *European Security*) i relevantní články z denního tisku, které jsem doplnila analytickými studiemi výzkumných center zabývajících se problematikou bezpečnosti a regionem Středního východu. Zároveň se ve své práci opírám o monografie zahraničních odborníků z oblasti bezpečnostních a

mezinárodních studií. K problematice íránského jaderného programu se jednalo o klíčové dílo Anthonyho Cordesmana a Khalida Al-Rodhana *Iran's Weapons of Mass Destruction*, v němž autoři podrobně analyzují íránský jaderný program a poskytují ucelený pohled na jeho historický vývoj. Pro pochopení íránského postoje k vlastnímu jadernému programu a domácí politický vývoj jsem využila práci Suzanne Maloney *Iran's long reach: Iran as pivotal state in the Muslim world* a studie Kayhana Barzegara. Při studiu jednotlivých strategií jsem čerpala z monografií odborníků, kteří se zabývají problematikou Středního východu a kontroly zbrojení, ale i zahraniční politikou Spojených států amerických a Evropské unie. Jedná se například o dílo Kennetha Pollacka *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America* nebo Shannon Kile *Europe and Iran: Perspectives on Non-proliferation*.

Práci jsem rozdělila do čtyř kapitol. První kapitola charakterizuje klíčové problémy spojené s íránským jaderným programem, druhá a třetí se věnuje evropské a americké strategii a závěrečná kapitola analyzuje efektivitu jednotlivých nástrojů Evropské unie a USA, které byly použity v rámci snahy vyřešit íránskou jadernou krizi.

Úvodní kapitola se zabývá íránským jaderným programem. Írán odmítá, že by se snažil získat jadernou zbraň, avšak i přes mezinárodní tlak pokračuje v samostatném atomovém programu. Proto se nejprve věnuji současnému íránskému pohledu na vlastní jaderný cyklus a bezpečnostním problémům, které ovlivňují bezpečnostní strategii Íránu a mohly by vést Írán k výrobě jaderné zbraně. Druhá část kapitoly se zaměřuje na historii íránského rozvoje atomového cyklu a definuje klíčové problémy jaderného programu, které vyvolávají znepokojení v mezinárodním společenství.

Druhá kapitola podrobně analyzuje strategii a nástroje Evropské unie. V první části se zabývám klíčovými faktory, které utvářejí evropský přístup

k řešení íránské krize. Jedná se o efektivní multilateralismus, jako základ společné strategie proti šíření zbraní hromadného ničení, vliv Spojených států amerických jako strategického partnera EU a postoj členských států k Íránu. Následující část popisuje použité nástroje evropské strategie a výsledky, které přinesly.

Ve třetí kapitole se snažím o analýzu strategie Spojených států amerických. Kapitola opět nejprve reflektuje hlavní vlivy, které utvářejí americký postoj k Íránu. Jedná se o historické události, které zanechaly v americkém postoji nedůvěru, vliv Íránu na americké zájmy v regionu Středního východu a postavení země v souvislosti s válkou proti terorismu po roce 2001. Ve druhé části, stejně jako v předchozí kapitole, se zabývám jednotlivými nástroji americké politiky a jejich důsledky.

Závěrečná kapitola srovnává efektivitu nástrojů Evropské unie a Spojených států ve vztahu k íránskému jadernému programu. Ani jedna z analyzovaných strategií nebyla dostatečně účinná, aby zastavila Írán v obohacování uranu a pokračování v samostatném jaderném programu. A proto se snažím, na základě výsledků jednotlivých nástrojů použitých v rámci íránské jaderné krize, definovat klíčové prvky, které by mohly v budoucnu přispět k řešení íránské jaderné krize.

1. Charakteristika klíčových problémů spojených s íránskou snahou o vývoj zbraní hromadného ničení

1.1 Íránský jaderný program

V roce 2002 vypukla mezinárodní krize ohledně íránských údajných snah o získání jaderné zbraně. Doposud se vede diskuse o tom, zda již Írán vlastní jadernou zbraň nebo v jakém časovém horizontu by ji mohl získat. Mezinárodní společenství se snaží zastavit Írán v obohacování uranu a budování vlastního jaderného cyklu. Avšak Írán zatím stále odmítá zatavit svůj samostatný atomový program. S íránskou údajnou snahou o získání jaderné zbraně souvisí základní otázka, jaké jsou hlavní motivy, které by vedly Írán k tomu, aby i přes mezinárodní tlak pokračoval v rozvoji vlastního jaderného cyklu. Profesor Scott D. Sagan tvrdí, že pro státy, které se snaží získat jadernou zbraň, není hlavním motivem jen obava o vlastní bezpečnost, ale jsou tam i jiné aspekty.¹ *„Jaderné zbraně, jako jiné zbraně, jsou více než jen nástrojem vlastní bezpečnosti: jsou důležitým politickým předmětem v rámci domácí diskuse a vnitřního byrokratického boje a zároveň mohou sloužit jako mezinárodní symboly identity a modernity.“*² V případě, že chceme zjistit, proč Írán nadále pokračuje v jaderném programu i přes mezinárodní tlak, tak musíme analyzovat dvě oblasti: domácí pohled Íránu na vlastní jaderný program a íránskou bezpečnostní strategii.

¹ Scott, Sagan D. (1996) Why do States Build Nuclear Weapons?: Three models in search of Bomb. *International Security*, Vol. 21, No. 3 (Winter, 1996/1997), s. 54-86.

² Scott, Sagan D. (1996), s. 55.

1.1.1 Vnitropolitický pohled na jaderný program

Oficiální postoj Íránu k právu na rozvoj jaderného programu je zcela jasný: Írán má právo na vývoj mírového jaderného programu, neboť neporušuje žádné mezinárodní smlouvy. Veřejná debata o problematice jaderné energie je v Íránu víceméně zakázána a centrálně kontrolována. Avšak podle zpráv mnoha odborníků zabývajících se íránskou problematikou většina veřejnosti podporuje názor, že má Írán právo na jadernou technologii. Právo na jadernou energii je vnímáno především jako otázka národní cti a hrdosti.³

Všechny íránské politické skupiny (konzervativní, reformní i radikální) souhlasí s tím, že Írán má právo na přístup k atomové energii. Avšak liší se v tom, jakým způsobem a za jakých podmínek toho dosáhnout. Radikální část íránského politického spektra, v čele s revolučními gardami (Iranian Revolutionary Guard Corps), podporuje vojenský a silný Írán, který by měl být hlavním hráčem v rámci regionální bezpečnostní struktury.⁴ Pro současnou oficiální íránskou reprezentaci, ale i pro mnoho vědců a odborníků z oblasti bezpečnostních studií, podpora

³ Více o domácím pohledu v Íránu na jaderný program například v Khalaji, Mehdi (2006) Miscommunication between Iranian Society and the West on Iran's Nuclear Program, The Washington Institute for Near East Policy, *Policy Watch/Peace Watch*, 10 February 2006; <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2442>, Herzog, Michael (2006) Iranian Public Opinion on the Nuclear Program, *Policy Focus 56*, Washington, DC: Washington Institute for Near East Policy, Abedin, Mahan (2006) Iranian Public Opinion and the Nuclear Stand-Off. *Mideast Monitor*, Vol. 1, No. 2 April/May 2006; http://www.mideastmonitor.org/issues/0604/0604_3.htm, Lotfian, Saideh (2008) *Nuclear Policy and international relations*, v Iran in the 21st Century: Politics, Economics and Conflict, New York: Routledge, str. 161-167.

⁴ Islámský revoluční oddíl (persky *Pasdoran*) byl založen v roce 1979 jako ochrana islámské revoluce a nového režimu proti domácím a zahraničním hrozbám. Původně se jednalo o armádu, která byla přímo podřízena Ajatolláhovi Chomejmímu. Od té doby se funkce oddílu změnila a rozšířila. V současné době mají členi oddílu vliv ve všech společenských vrstvách, a to včetně politické a ekonomické. V průběhu prvního volebního období prezidenta Ahmadínežáda byli členi oddílu jmenováni do diplomatických funkcí a vybráni jako provinciální gubernátoři. Členi oddílu byli i členy prezidentovy vlády. Vliv skupiny zasahuje do ekonomické sféry prostřednictvím vedení desítky firem, které kontrolují průmyslový a vojenský íránský obchod. Podle Aliho Alfoncha, který je expertem na roli Islámského revolučního oddílu a vojensko-civilní vztahy v Íránu, bylo zapojení členů oddílu do politických a ekonomických struktur strategickým tahem, který měl uklidnit situaci doma i v zahraničí.

jaderného programu není jen otázkou íránské cti a hrdosti. Existují pro ně i reálné bezpečnostní hrozby, kterým by podle jejich názoru bylo možné lépe vzdorovat prostřednictvím atomového programu. Vlastní jaderný cyklus by byl symbolem íránské síly a prestiže. Konzervativní politické skupiny, ale i reformisté, jsou naopak více otevřeni kompromisům v pokračování íránského atomového programu.

Rozdílné pojetí v přístupu k řešení íránského jaderného programu bylo možné sledovat v rámci íránských prezidentských voleb v roce 2009. Současný prezident Mahmúd Ahmadínežád reprezentoval radikální část íránského politického spektra. Ve svých projevech se zaměřil na rozvoj íránského jaderného programu a podporu íránských atomových ambicí. Například v září roku 2008 na konferenci OSN Ahmadínežád oznámil, že *„se Írán nepodrobí americkým tlakům“*, a zároveň se vyjádřil k možnosti útoku na íránské atomové kapacity ze strany USA nebo Izraele: *„Pokud nad naším národem visí ruka, tak bude celá odříznuta“*.⁵ Na první tiskové konferenci od svého nástupu do funkce prezident oznámil, že Írán nikdy nepřeruší svůj jaderný program. *„Z našeho pohledu, je naše jaderná otázka ukončena. Nebudeme nikdy smlouvat o íránských národních právech.“*⁶ Druhý kandidát na íránské prezidentské křeslo Mír Hosejn Músáví, který reprezentoval reformní politickou frakci, zastával v projevech o právu Íránu na jaderný program stejné stanovisko jako Ahmadínežád. Právo Íránu na jaderný program je podle Músávího nezadatelné, avšak zároveň je otázka dalšího rozvoje a diskuse se Západem přijatelná. Například v rozhovoru pro Time Magazine řekl: *„Existují dva elementy našeho jaderného programu: Jedním je naše právo na jaderný program, které je neodvolatelné. Druhý element je spojen s obavou, že*

⁵ Agentura Bloomberg, Ahmadinejad Says Iran's Nuclear Issue are Resolved, 23 September 2009; <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aq0OqCZ706e4>.

⁶ Agentura Reuters, Iran rules out talks on its nuclear „rights“, 7 September 2009; <http://www.reuters.com/article/idUSL768384720090907>.

dojde k jeho použití ve vojenském programu. Osobně vnímám tento druhý problém, který je jak technický tak politický, jako řešitelný“.⁷ V jiných projevech šel Músávi v otázce spolupráce se Západem ještě dále: “Pokud budu zvolen íránským prezidentem, tak budu pokračovat v jednáních o jaderné otázce se skupinou P5+1“.⁸

Rozdíly v projevech obou politiků v otázce rozvoje íránského jaderného programu jsou malé, ale je možné v nich nalézt rozdílný přístup íránského politického spektra k řešení této problematiky, především v otázce spolupráce s mezinárodním společenstvím. Na oficiální i neoficiální úrovni v Íránu převažuje názor, že Írán má nezadatelné právo na rozvoj vlastního atomového programu. Prezident Ahmadínežád reprezentuje radikální přístup k íránskému jadernému programu a prosazuje vlastní jaderný cyklus jako součást národních zájmů.

1.1.2 Íránská bezpečnostní strategie: klíčové problémy v sledovaném období

Otázka íránského jaderného programu není jen o technologii a energii. Úzce také souvisí s íránskými bezpečnostními zájmy, regionální a strategickou politikou Íránu. Analýza íránského pohledu na vlastní bezpečnost nám umožní odpovědět otázku, jaké jsou hlavní motivy, které by Írán vedly k vývoji jaderné zbraně. Většina autorů tvrdí, že existuje pět základních faktorů, které se vzájemně prolínají a ovlivňují postoj Íránu k vlastní bezpečnosti: tradiční íránská snaha o získání role regionálního hegemonu, válka v Afghánistánu a Iráku, obava ze sunnitského islámského extremismu, přítomnost amerických vojsk v regionu a rivalita s Izraelem.⁹ Pro analýzu jsem vybrala tři klíčové problémy, které dle mého

⁷ Klein, Joe, Siamdoust, Nahid (2009) The Man Who Could beat Ahmadinejad: Mousavi Talks to TIME. *TIME Magazine*, 12 June 2009; <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1904343,00.html>.

⁸ Hafezi, Arisa, (2009) Mousavi vows to continue nuclear talks if elected. *The Daily Star*, 30 May 2009.

⁹ Rozbor íránské bezpečnostní strategie a hlavních faktorů, které ji ovlivňují, je možné nalézt například v

názoru nejvíce ovlivnily současnou zahraniční politiku a bezpečnostní strategii a mohly by vést Írán ke snaze získat jadernou zbraň. Jedná se o válku v Afghánistánu a Iráku, vliv USA v regionu s vojenskou přítomností na íránských hranicích a nepřátelství s Izraelem. Odstranění talibánského režimu v Afghánistánu a oslabení tradičního rivala Iráku otevřelo Íránu cestu k možnosti získat pozici regionálního hegemonu. Úzké vazby na minoritní skupiny v obou státech pomohly k navázání kontaktu s Íránem. V posledních letech došlo k rozvoji vzájemných ekonomických a politických vztahů mezi těmito dvěma státy a Íránem. Avšak íránské zájmy se střetávají se zájmy Spojených států amerických, které jsou v obou státech vojensky i politicky zainteresovány. Silná přítomnost amerických vojsk nahradila tradiční bezpečnostní hrozby, které plynuly především ze strany Iráku. Dlouhodobá politika izolace Íránu ze strany Spojených států, íránská podpora militantních a teroristických skupin v Afghánistánu a Iráku a podezření z rozvoje jaderné zbraně komplikuje íránské snahy o získání vlivu v obou státech a vede k napjatým vztahům mezi USA a Íránem. Americká invaze do Iráku prokázala, že Spojené státy jsou ochotny změnit režim prostřednictvím vojenské akce. Přítomnost amerických vojsk na íránských hranicích zvyšuje tradiční íránské obavy, že by Spojené státy mohly použít sílu proti Íránu.

Izraelsko-íránské vztahy jsou nepřátelské. Spojení mezi Íránem a radikální skupinou Hizballáh a dalšími teroristickými skupinami v regionu ohrožuje stabilitu a bezpečnost státu Izrael. Íránská podpora palestinských teroristických skupin komplikuje řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Izrael je největším

Barzegar, Kayhan (2010) Iran's Foreign Policy Strategy after Saddam. *The Washington Quarterly*, January 2010 <http://twq.com/info/archives.cfm#mideast>, Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, Khalid (2006) *Iran's Weapons of Mass Destruction. The Real and Potential Threat*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, s. 11-15, Fitzpatrick, Mark (2008) *The Iranian Nuclear Crisis, Avoiding worst-case outcomes*. Glasgow: Routledge, s. 13-16, Barzegar, Kayhan (2008) Iran's Foreign Policy in Post-Invasion Iraq. *Middle East Policy*, Vol. XV, No. 4, Winter 2008, s. 47-58.

odpůrcem íránského jaderného programu v rámci regionu a podporuje vojenskou akci, jako alternativu řešení íránské jaderné krize.¹⁰ Tradiční ochrana státu Izrael ze strany Spojených států posiluje bezpečnostní a regionální roli Izraele. Izrael zároveň vlastní jaderné kapacity, které by mohl proti Íránu v případě konfliktu použít.

Válka v Iráku a Afghánistánu a vliv Spojených států amerických v regionu

Vláda Talibánu reprezentovala v devadesátých letech a před invazí do Afghánistánu v roce 2001 ideologického a strategického nepřítele Íránu. Brutální postup Talibánu proti šíitským Afgháncům byl považován za nepřátelskou a hanebnou politiku. Například ministr zahraničí Kamal Kharrazi označil Talibán za „ostudu islámu“.¹¹ Produkce a pašování opia přes Írán narušovalo stabilitu íránských východních hranic, což nepřátelský postoj Teheránu ke Kábulu ještě více posilovalo. Teherán podporoval opoziční síly proti talibánské vládě, především Severní alianci.¹² Rozhodnutí Spojených států amerických o invazi do Afghánistánu proto reprezentovalo pro Teherán dva aspekty: na jednu stranu dojde k odstranění nenáviděného režimu, ale zároveň to přinese přítomnost amerických vojsk na íránských hranicích. I přesto Írán spojeneckým vojskům při invazi do Afghánistánu pomohl. Írán se například zavázal poskytnout pomoc americkým

¹⁰ Benn, Aluf (2006) Four Reasons for Ranting. *Haaretz*, Opinion, 21 December 2006; <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/four-reasons-for-ranting-1.207794>, BBC, Israelis 'rehearse Iran attack'. *BBC*, BBC News, 20 June 2008; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7465170.stm>, CBS News.com, Israel Keeps Iran Strike on "The Table". *CBS News.com*, World, 27 July 2009; <http://www.cbsnews.com/stories/2009/07/27/world/main5190403.shtml>.

¹¹ Maloney, Suzanne (2008) *Iran's long reach: Iran as a pivotal state in the Muslim world*. Washington DC: United States Institute of Peace, s. 39.

¹² Severní aliance (United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan) byla vojensko-politickou skupinou, která vznikla v roce 1996 jako opoziční skupina proti Talibánu. Multietnické složení skupiny zahrnovalo Tádžiky, Haraze, Uzbeky, Turkmeny a Šíity.

setřeleným vojákům na svém území.¹³ Írán se účastnil i jednání o sestavování prozatímní vlády v Afghánistánu.¹⁴ Po vypuknutí krize ohledně íránského atomového programu, kdy vzájemné vztahy mezi USA a Íránskou islámskou republikou ochladly na bod mrazu, začal Teherán naopak Talibán podporovat.¹⁵ Jiní autoři naopak tvrdí, že neexistují přímé důkazy, že by podpora – především v oblasti dodávek zbraní, bývalým členům Talibánu ze strany Íránu, byla spojena s oficiální íránskou vládou.¹⁶ Na základě sledování diskuse o této problematice je však možné tvrdit, že Teherán změnil ve vztahu k Afghánistánu svou politiku a to tak, že nová politika má oslabit americký vliv v novém Afghánistánu.

Stejně tak jako v případě Afghánistánu, i v Iráku Teherán udržoval vztahy s opozicí – především s kurdskou menšinou a šíitskými skupinami. Tradiční vztahy mezi Teheránem a Bagdádem byly poznamenány rivalitou o získání role regionálního hegemonu. Oba státy v rámci regionu disponovaly velkým množstvím přírodních zdrojů, což vzájemnou rivalitu ještě více posilovalo. Íránsko-irácká válka za sebou zanechala několik nedořešených otázek, jako například otázku válečných kompenzací, kdy Teherán žádá po Bagdádu 1 miliardu

¹³ Sciolino, Elanie, Lewis, Neil. A. (2001) Iran Said to Agree to Help U.S. With Rescues. *The New York Times*, Middle East, 16 October 2001;

<http://www.nytimes.com/2001/10/16/international/middleeast/16IRAN.html?pagewanted=all>.

¹⁴ Dohoda z Bonnu byla uzavřena 7. 12. 2001 a ustavila dočasnou afghánskou vládu v čele s Hamédem Kárzáím. Írán, díky kontaktům se Severní aliancí, přispěl k vzájemné dohodě mezi jednotlivými afghánskými frakcemi. Zároveň upozornil na to, že by Dohoda měla obsahovat závazek o demokratizaci a boji proti terorismu v budoucím Afghánistánu.

¹⁵ Declan, Walsh (2007) US accuses Iran of supplying arms to Taliban insurgents. *The Guardian*, 19 April 2007; <http://www.guardian.co.uk/world/2007/apr/19/iran.afghanistan>, CNN News (2007) U.S. details Quds Force's „lethal support“ to Taliban. *CNN*, CNN News, 25 October 2007; <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/meast/10/25/quds.force/index.html>, Farmer, Ben (2009) Iranian Weapons getting through to Taliban. *Telegraph*, 8 June 2009; <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/5477283/Iranian-weapons-getting-through-to-Taliban.html>.

¹⁶ Gordon, Michael R. (2007) U.S. Says Iranian Arms Seized in Afghanistan. *The New York Times*, 18 April 2007; http://www.nytimes.com/2007/04/18/world/middleeast/18military.html?_r=1, Bruno, Greg (2009) Iran and the Future of Afghanistan. *Council on Foreign Relations, Backgrounders*, 30 March 2009; http://www.cfr.org/publication/13578/is_iran_abetting_the_taliban.html.

amerických dolarů.¹⁷ Oslabený Írák pod vládou Husajna představoval pro Teherán regionální výhodu. Írák byl izolován sankcemi OSN, produkce irácké ropy byla nízká a oslabený vojenský irácký arzenál nepředstavoval pro Teherán strategickou hrozbu. Svržení Saddámova režimu v roce 2003 bylo v Teheránu vnímáno na jednu stranu jako příležitost, avšak zároveň přineslo novou bezpečnostní hrozbu – přítomnost Spojených států amerických v těsném sousedství. Nová vláda a posílení šíitských a kurdských skupin v irácké politické reprezentaci nepředstavuje pro Teherán pouze budoucí posílení vlastní pozice v regionu, ale na druhou stranu může být i zdrojem etnických konfliktů, sunnitského extremismu nebo v nejhorším případě náboženských konfliktů. Íránská zahraniční politika vůči Íráku je v posledních osmi letech vedena dvěma důležitými cíli: zachovat teritoriální jednotu a zároveň spolupracovat s přátelskými šíitskými frakcemi, které zajistí íránský vliv v Íráku. Podpora šíitských skupin v Íráku má pomoci Íránu zastavit bezpečnostní hrozbu z vojenské přítomnosti USA v regionu a teritoriální jednotu Íráku má zabránit možné destabilizaci celého regionu.¹⁸ Stejně tak jako v případě Afghánistánu, je Írán v Íráku silně zainteresován ekonomicky. Vzájemný obchod mezi oběma státy dosáhl v roce 2006 1,6 miliardy amerických dolarů a předpokládá se, že nadále vzájemné obchodní vztahy porostou.¹⁹

Nepřátelství s Izraelem

Dalším íránským bezpečnostním rizikem je vztah k Izraeli. Izrael

¹⁷ Barzegar, Kayhan (2008) Iran's Foreign Policy in Post-Invasion Iraq. *Middle East Policy*, Vol. XV, No.4; http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/Barzegar_Middle_East_Policy_Winter_2008.pdf.

¹⁸ více v Barzegar, Kayhan (2010) Iran's Foreign Policy Strategy after Saddam. *The Washington Quarterly*, January 2010, Center For Strategic and International Studies, s. 177-178 <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/14/AR2006081400477.html>.

¹⁹ Agentura Reuters UK, FACTBOX, Trade between Iraq and Iran, <http://uk.reuters.com/article/idUKL0132776320080303>, 3. 3. 2008, Farrar –Wellman, Ariel (2010) Iraq-Iran Foreign Relations. *IranTracker Working Paper Series*, 15 February 2010; <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations>.

reprezentuje v rámci regionu svou oficiální rétorikou největšího odpůrce íránských údajných snah o vývoj jaderných zbraní. Pro Írán představuje Izrael regionálního rivala. Spojenectví mezi USA a Izraelem a fakt, že Izrael vlastní jaderné kapacity, podporuje íránskou obavu z izraelského regionálního vlivu.²⁰ Izrael a Íránská islámská republika nemají společné hranice, avšak existují dva problémy, které tyto dva státy spojují: palestinská problematika a regionální rivalita. Kolaps Sovětského svazu, který byl společným nepřítelem jak Íránu, tak Izraele, změnil strategické rozložení sil na Středním východě. Další klíčovou událostí, která vzájemné vztahy ovlivnila, byla porážka Saddáma Husajna v Perském zálivu a přítomnost amerických vojsk v regionu. Islámská republika se svými aspiracemi na regionální velmoc na jedné straně a izraelské úzké spojenectví s USA na straně druhé změnilo vzájemné vztahy obou států. Izrael a Írán se staly regionálními rivaly.

Íránské spojení s radikální skupinou Hizballáh a podpora palestinských militantních skupin v rámci snahy o šíření islámské revoluce představuje problematický aspekt ve vzájemných íránsko-izraelských vztazích, který ovlivňuje celý blízkovýchodní mírový proces. Hizballáh vznikl v roce 1982 za podpory Íránu jako islámské revoluční hnutí v Libanonu. Skupina je označována za teroristické hnutí, které je známo nejen teroristickými útoky proti západu, ale především bombovými útoky proti Izraeli.²¹ Pro Izrael je Hizballáh teroristickou

²⁰ Íránské veřejné proslovy proti státu Izrael a židovskému obyvatelstvu komplikují mezinárodní pozici Íránu. Jedním z nejznámějších proslovů íránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, který vyvolal velkou kritiku po celém světě, je například proslov z 26. října 2005, který pronesl v rámci Konference Islámské studentské asociace v Teheránu „Svět bez Sionismu“. Prezident, podle anglického překladu, který byl uveřejněn v New York Times, řekl: „Náš drahý Imán (Khomeini) přikázal, že tento jeruzalémský okupační režim (Izrael) musí být vymazán ze stran našich časů“. Text proslovu byl v perštině vyvěšen online Íránskou studentskou tiskovou agenturou. Překlad proslovu z perštiny do angličtiny v New York Times, <http://www.nytimes.com/2005/10/30/weekinreview/30iran.html>.

²¹ Hizballáh je odpovědný například za únos letadla společnosti TWA v roce 1984 a únosy amerických občanů. Původní militantní skupina se stala součástí libanonského politického spektra a v současné době je

skupinou, která je podporována a řízena z Teheránu. Oficiální íránské zdroje se distancují od teroristických a bombových útoků Hizballáhu, avšak pravdou zůstává, že Teherán je v Libanonu silně zainteresován, a to nejen prostřednictvím přímé finanční podpory Hizballáhu, avšak i skrze investice do ekonomiky a infrastruktury země.²² Vojenská aliance mezi Íránem a Sýrií a nepřátelství mezi Izraelem a Sýrií reprezentuje další aspekt, který ohrožuje izraelskou bezpečnost.

Íránská podpora palestinským radikálním skupinám je komplikovanější. Převažuje názor, že spojení mezi Íránem a Hamásem existuje, avšak zároveň se vede diskuse v jaké je to podobě a intenzitě. Izrael obviňuje Teherán, že podporuje Hamás stejným způsobem jako Hizballáh.²³ Írán poskytuje Hamásu finanční podporu, ovšem vzájemný vztah mezi Íránem a Hamásem není tak pevný, jako je mezi Hizballáhem a Teheránem. Hamás představuje pro Írán vhodný nástroj k šíření vlivu v rámci regionu a oficiální íránská rétorika Hamás v boji proti Izraeli podporuje.²⁴ Vzájemné vztahy jsou poznamenány rozpory, a to především nepřátelstvím mezi Jásiref Arafatem a Íránem na počátku devadesátých let. V roce 2000 došlo k obnovení vzájemných přátelských vztahů v rámci vypuknutí druhé intifády, avšak i dnes není podpora ze strany Teheránu tak pevná jako je u skupiny Hizballáh. Pro Írán reprezentuje podpora teroristických a šíitských skupin nástroj, jak podpořit vlastní postavení v regionu. Naopak pro Izrael tato podpora představuje životní hrozbu, která zásadním způsobem ovlivňuje bezpečnost občanů a celého státu.

Hizballáh zastoupen v libanonském parlamentu.

²² Podrobnosti o íránské podpoře Hizballáhu je možné najít například v Cordesman, H. Anthony (2006) Iran's Support of the Hezbollah in Lebanon. *Center for Strategic and International Studies*, 15 July 2006; http://csis.org/files/media/isis/pubs/060715_hezbollah.pdf.

²³ Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel, Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC), *Iranian Support of Hamas*, 12 January 2008; http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/iran_e004.pdf.

²⁴ Slackman, Michael (2009) Iran Gives Hamas Enthusiastic Support, but Discreetly, Just in Case. *The New York Times*, 12 January 2009; <http://www.nytimes.com/2009/01/13/world/middleeast/13iran.html>.

1.2 Historie íránského jaderného programu a vypuknutí krize

Od konce šedesátých let minulého století Írán tvrdí, že bude mít v budoucnosti nedostatek zdrojů pro pokrytí vlastní energetické potřeby. Od sedmdesátých let minulého století, kdy oficiálně oznámil plán o rozvoji vlastního atomového programu, popírá, že by se snažil o rozvoj jaderné zbraně. Cílem jaderného programu je rozvoj atomové energie, která má být využita pro mírové účely, tedy jako energetický zdroj. Počátek íránského atomového programu je spojen s USA, které zahájily spolupráci s Íránem v této oblasti v průběhu padesátých a šedesátých let minulého století.²⁵ Spolupráce v oblasti rozvoje atomového programu byla zahájena i s jinými státy, například Francie poskytla Íránu pomoc při stavbě jaderného centra v Esfahanu.²⁶ V roce 1968 podepsal Írán Smlouvu o nešíření zbraní hromadného ničení. Ropná krize na počátku sedmdesátých let způsobila obrovský nárůst cen ropy, což přineslo Íránu velké množství peněz, které mohly být investovány do rozvoje íránského jaderného programu. V roce 1974 byla v Teheránu založena Íránská organizace pro atomovou energii. Írán podepsal smlouvu s německou společností Siemens Kraftwerk Union o výstavbě první jaderné elektrárny Búšehr.²⁷ Po vypuknutí íránské revoluce v roce 1979 byl rozvoj jaderného programu na několik let zastaven. V roce 1984 Chomejní prohlásil, že Írán bude nadále pokračovat v rozvoji jaderného programu, a to prostřednictvím spolupráce se zahraničními

²⁵ V roce 1957 byla podepsána dohoda mezi USA a Íránem o civilní atomové spolupráci, která poskytla Íránu technickou asistenci, pronájem několika kilogramů obohaceného uranu a spolupráci v oblasti výzkumu mírového využití atomové energie. V roce 1967 bylo v Teheránu založeno Centrum pro výzkum atomu, které bylo podporováno ve výzkumu Spojenými státy americkými. Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, Khalid (2006) *Iran's Weapons of Mass Destruction. The Real and Potential Threat*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, s. 101.

²⁶ Podrobnější informace o spolupráci Íránu se zahraničními státy v oblasti rozvoje atomového programu v Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, (2006), s. 103–107.

²⁷ International Atomic Energy Agency, General Conference, Nuclear technology review 2000, GC(44)/9, 14 August 2000; <http://www.iaea.org>.

partnery. Na konci osmdesátých let podepsal Írán smlouvu s Pákistánem a Čínou o spolupráci v oblasti technické podpory a výcviku personálu.²⁸ V roce 1992 podepsal Írán smlouvu s Ruskem o vzájemné spolupráci v oblasti jaderné energie. Spolupráce s Ruskem vyvrcholila podpisem smlouvy z ledna roku 1995, kde se Rusko zavázalo dokončit jadernou elektrárnu v Búšehru.²⁹

Spojené státy americké podezřívaly Írán již v průběhu osmdesátých let, že se snaží zakrýt své snahy o tajný rozvoj jaderných zbraní výše zmíněným programem rozvoje jaderné energetiky. Íránské oficiální zdroje tvrdily, že stavba jaderné elektrárny v Búšehru je plně v souladu s článkem IV Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení.³⁰ Írán zároveň upozornil, že Rusko souhlasilo s dodáním paliva pod podmínkou, že Írán veškeré spotřebované palivo vrátí do Ruska. Po mnohaletých vzájemných rusko-íránských diskuzích o finální podobě spolupráce, byla smlouva o dodávkách paliva z Ruska do jaderné elektrárny v Búšehru podepsána 27. února 2005.³¹

Dne 14. srpna 2002 identifikovala Národní rada íránského odboje (National Council of Resistance of Iran) tajné atomové zařízení v městě Natanz a Arak.³² Rada zároveň upozornila na to, že existuje dalších pět zařízení a

²⁸ NTI, China Nuclear Cooperation Agreements, <http://www.nti.org/db/China/nca.htm>.

²⁹ Iran Watch, Government documents: Russia, Protocol of negotiations between Iran and Russia, <http://www.iranwatch.org/government/Russia/russia-iran-protocolofnegotiations.htm>.

³⁰ Podle článku IV Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení mají všechny strany nezcizitelné právo na rozvoj a výrobu a použití atomové energie pro mírové účely. Nuclear Non-Proliferation Treaty, INFCIRC/140, 22 April 1970; <http://www.armscontrol.org>.

³¹ Kerr, Paul (2005) Iran, Russia Reach Nuclear Agreement. *Arms Control Today*, Vol. 35, April 2005, http://www.armscontrol.org/act/2005_04/Bushehr.

³² Národní rada byla založena v roce 1981 jako parlamentní exilové křídlo Íránského odboje (Iranian resistance). Národní rada je koalici politických, kulturních a minoritních skupin, které operují mimo Írán. Rada má celkem 560 členů a hlavním cílem je založit v Íránu pluralistický demokratický režim. Národní rada je uvedena na seznamu teroristických skupin nejen v Íránu, avšak i ve Spojených státech amerických, a to především kvůli spojení s militantními skupinami Mujahedeen-e-Khalq (MEK) a National Liberation Army of Iran (NLA), které operují v Íráku. Na půdě Evropské unie se vedou diskuze o tom, zda nevyřadit Národní radu ze seznamu teroristických skupin.

výzkumných center.³³ V září, v průběhu 46. konference Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) ve Vídni, oznámil prezident íránské atomové agentury H. E. Reza Aghazadeh plán na stavbu dvaceti jaderných elektráren do dvaceti let, které by měly zajistit 6000 MWe v rámci dlouhodobého íránského energetického programu.³⁴ Ovšem v září téhož roku satelity vyfotografovaly Natanz a Arak, čímž byla potvrzena existence dvou tajných atomových zařízení. Na konferenci ve Vídni došlo k setkání mezi zástupci Íránu a generálním ředitelem Mezinárodní agentury pro atomovou energii, aby se objasnily zprávy, které se objevily v tisku. Írán souhlasil s návštěvou generálního ředitele MAAE v obou městech na konci roku 2002.³⁵ V prosinci Spojené státy obvinily Írán, že se snaží o vývoj jaderné zbraně. Tímto způsobem bylo zahájeno období inspekcí MAAE v Íránu, které trvá dodnes.

V průběhu roku 2003 inspektoři z MAAE několikrát navštívili Írán a ve své závěrečné zprávě z 6. června 2003 oznámili, že Írán neplní bezpečnostní závazky o informování MAAE o svém atomovém programu.³⁶ Rezoluce zároveň stanovila závěrečný termín na 31. října, kdy má Írán odpovědět na všechny požadavky. Írán rezoluci odmítl a tvrdil, že plně spolupracoval s inspektory ve všech směrech.

V září roku 2003 do jednání s Íránem vstoupili i zástupci Evropské unie, tzv. EU3 – zástupci z Velké Británie, Francie a Německa. V říjnu 2003 zástupci

³³ Prohlášení Národní rady k tajným zařízením viz Iran Watch, Private Viewpoints: New Information on top secret Projects of the Iranian regime's nuclear program, <http://www.iranwatch.org/privateviews/NCRI/perspex-ncri-topsecretprojects-081402.htm>.

³⁴ International Atomic Energy Agency, 46. General Conference of International Atomic Energy Agency in Vienna, Statement by Reza Aghazadeh, 16 September 2002; <http://www.iaea.org>.

³⁵ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2003/40, 6 June 2003; <http://www.iaea.org>.

³⁶ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2003/40, 6 June 2003, s. 7; <http://www.iaea.org>.

Evropské unie uzavřeli dohodu s Íránem o spolupráci s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Dohoda stanovila, že Írán podepíše Dodatkové protokoly Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení, a že se „Írán dobrovolně vzdá všech aktivit, které se týkají obohacování uranu a ostatních podezřelých aktivit“, které určila MAAE.³⁷ 18. prosince 2003 došlo k podpisu Dodatkových protokolů.³⁸ Írán Dodatkové protokoly podepsal, avšak neratifikoval, a proto musí být všechny budoucí inspekce MAAE předem oznámeny, dohodnuty a naplánovány se souhlasem Teheránu.

V průběhu roku 2004 došlo k dalším inspekcím, které objevily nové informace ohledně obohacování uranu. Inspektoři upozornili na to, že Írán nadále pokračuje v obohacování uranu, že má již zkušenosti s laserovým obohacováním uranu a že pravděpodobně pracuje na rozvoji P-2 centrifug.³⁹ Navzdory původním slibům, že Írán zastaví obohacování uranu, Írán oznámil 27. června 2004, že bude nadále pokračovat v rozvoji centrifug a experimentech s obohacováním uranu.⁴⁰ Zprávy inspektorů z Mezinárodní organizace pro atomovou energii a oficiální stanovisko Teheránu podporovaly obavy na mezinárodní scéně, a to především ve Spojených státech amerických. Evropským zástupcům skupiny EU3 se podařilo s Íránem uzavřít 15. listopadu Pařížskou dohodu, ve které se Írán zavázal, že nebude usilovat o vývoj jaderné zbraně v souladu s článkem IV Smlouvy o

³⁷ International Atomic Energy Agency, International Atomic Energy Agency and Iran, Statement by the Iranian Government and visiting EU Foreign Minister, 21 October 2003, http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/IaeaIran/statement_iran21102003.shtml.

³⁸ Dodatkové protokoly garantují MAAE možnost realizace kompletní kontroly podle Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení. Na základě Dodatkového protokolu mají inspekce MAAE zaručeno rozšířené právo na přístup ke zdrojům a informacím. Více o protokolech v International Atomic Energy Agency, Factsheets & FAQs, IAEA Safeguards Overview: Comprehensive Safeguards Agreements and Additional Protocols, http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/sg_overview.html.

³⁹ Centrifugy typu P-2 jsou schopny obohacovat uran dvakrát až třikrát rychleji než centrifugy typu P-1.

⁴⁰ Traynor, Ian (2004) Iran to resume nuclear programme. *The Guardian*, World News, 28 June 2004; <http://www.guardian.co.uk/world/2004/jun/28/iran.iantraynor>.

nešíření zbraní hromadného ničení a že bude dobrovolně spolupracovat s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii.⁴¹

Spojeným státům americkým se nový závazek a postup MAAE vůči Teheránu zdál slabý a nejistý, avšak zároveň na začátku roku 2005 došlo na straně USA ke změně v postoji vůči evropské iniciativě. Richard Cheney v rozhovoru pro televizní stanici MSNBC v lednu 2005 řekl: „*Pokud tomu můžeme zabránit, tak nechceme válku na Středním východě. A myslím si, že v případě Íránu by všem více vyhovovalo, pokud bychom to mohli vyřešit diplomatickou cestou.*“⁴² Další kolo jednání mezi EU3 a Teheránem bylo v očekávání výsledku prezidentských voleb v Íránu, avšak byla připravena dohoda, která stanovila čtyři fáze řešení íránského jaderného programu.⁴³ Oznámení Íránu, že bude pokračovat v aktivitách spojených s obohacováním uranu v Esfahanu a volba nového prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, který byl zastáncem rozvoje íránského jaderného programu, představovalo pro svět velkou změnu.

V září 2005 proběhlo další kolo jednání mezi Íránem a zástupci EU3. Jednání bylo poznamenáno nedůvěrou, neboť zástupci EU3 byli přesvědčeni, že Írán porušuje Pařížskou dohodu. Zpráva MAAE ze září 2005 upozornila na to, že Írán nadále pokračuje v obohacování uranu a množství produkce, které bylo obohaceno, by mohlo vést k využití do jaderné zbraně.⁴⁴ Zástupci EU3 se ještě v závěru roku 2005 snažili přimět Írán k jednání. Avšak další prohlášení z Teheránu, že bude nadále pokračovat v rozvoji svého jaderného programu,

⁴¹ Podrobnosti o Pařížské dohodě v Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, (2006), s. 135-136.

⁴² Imus, Don (2005) Vice President Cheney on inauguration day. *tv.msnbc.com*, 20 January 2005; <http://www.msnbc.msn.com/id/6847999/>.

⁴³ International Institute for Strategic Studies, General Framework for Objective Guarantees, Firm Guarantees and Firm Commitments, 3 May 2005; http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/proliferation/iran/iran_eu_objectives.pdf.

⁴⁴ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2005/67, 2 September 2005; www.iaea.org.

ujistilo zástupce EU3 o tom, že není možné dosáhnout dalšího pokroku. 16. ledna 2006 iniciativa EU3 vydala prohlášení, že jednání s Íránem nevede k jasnému cíli.⁴⁵ 4. února 2006 přijala MAAE rezoluci o předání íránského problému Radě bezpečnosti OSN.

Na konci května 2006 připravila diplomatická iniciativa skupiny zemí nazývaných P5+1 (Čína, Francie, Rusko, Velká Británie, Spojené státy americké a Německo) nový návrh řešení problému íránského atomového programu. Podle tohoto návrhu měl Írán zastavit veškeré aktivity spojené s obohacováním uranu, přijmout Dodatkové protokoly, přijmout asistenci ze strany MAAE při stavbě reaktorů a kontrolu ze strany MAAE. V případě, že by Írán splnil veškeré podmínky, tak bude mimo jiné ukončena diskuse o jaderném programu v RB OSN a bude podpořeno členství Íránu ve Světové obchodní organizaci.

Reakce Íránu na návrh byla chladná a pomalá. Mezitím Rada bezpečnosti OSN přijala 31. července 2006 rezoluci číslo 1696, podle které měl Írán do 31. srpna zastavit aktivity spojené s obohacováním uranu.⁴⁶ Podle rezoluce měl Írán, pod hrozbou uvalení sankcí, do stanoveného termínu zastavit veškeré aktivity spojené s obohacováním uranu a plutonia, ratifikovat Dodatkové protokoly, zajistit přístup inspekci MAAE ke všem dokumentům spojeným s íránským jaderným programem a schválit návrh skupiny P5+1. Írán nadále neplnil své závazky, a tak Rada bezpečnosti OSN přijala 23. prosince 2006 rezoluci číslo 1737, ve které vyzvala všechny členské státy k uvalení sankcí na Íránskou islámskou republiku.⁴⁷ Sankce byly uvaleny na dovoz jakéhokoliv materiálu spojeného s atomovým

⁴⁵ European Union, European Commission, Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative, Statement by Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative on Iranian Nuclear Issue, 12 January 2006; <http://europa-eu-un.org>.

⁴⁶ United Nations, Security Council, Resolution 1696 (2006) of the UN Security Council under Article 40 of Chapter VII of the UN Charter, Security Council, S/RES/1696 (2006), 31 July 2006; www.un.org.

⁴⁷ United Nations, Security Council, Resolution 1737 (2006) of the UN Security Council, Security Council, S/RES/1737 (2006), 23 December 2006; www.un.org.

programem (s výjimkou pro Rusko a dovoz materiálu pro elektrárnu v Búšehru), na technickou a finanční asistenci, která by se týkala íránského programu s obohacováním uranu nebo aktivit spojených s výrobou těžké vody. Sankce měly být odvolány v případě, že Írán splní podmínky podle rezoluce 1696 a bude plnit závazky dle doporučení Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rada bezpečnosti OSN rozšířila sankce na Írán rezolucí číslo 1747 z 24. března 2007. Rezoluce rozšířila seznam o zákaz dovozu materiálu, který je spojen s íránským vojenským programem rozvoje raket. Zároveň vyzvala státy a mezinárodní finanční instituce, aby neposkytovaly Íránu půjčky na jiné než humanitární účely.⁴⁸ Rezoluce z 3. března 2008 s číslem 1803 rozšiřuje zákaz dovozu materiálu a seznam finančních aktivit.⁴⁹ Oficiální přístup Íránu k sankcím je vlažný a odmítavý. Íránský prezident Mahmúd Ahmdínežád v rozhovoru pro televizi z prosince 2009 na otázku, zda se bojí izolace Íránské islámské republiky, odpověděl: „Potřebují nás více, než my potřebujeme je. Jedná se o psychologický konflikt a je nemožné Írán izolovat“.⁵⁰

Další diplomatická iniciativa skupiny P5+1 v roce 2008 připravila nový návrh dohody pro Írán, který upravoval plán z roku 2006. Nová dohoda měla zvýraznit výhody, které by Írán získal. Návrh dohody s Íránem byl prezentován v červnu 2008 v Teheránu. Mezi klíčové body návrhu dohody je možné zařadit: zahraniční finanční pomoc a asistenci pro íránský atomový program, spolupráci v Afghánistánu, včetně pomoci s řešením otázky uprchlíků, pašováním drog a kontrolou hranic a podporu při normalizaci íránských obchodních vztahů.

⁴⁸ United Nations, Security Council, Resolution 1747 of the UN Security Council, Security Council, S/RES/1747 (2007) 24 March 2007; www.un.org.

⁴⁹ United Nations, Security Council, Resolution 1803 of the UN Security Council under Article 41 of Chapter VII of the UN charter, Security Council, S/RES/1803 (2008), 3 March 2008; www.un.org.

⁵⁰ BBC News, Ahmadinejad says UN sanctions on Iraq will not work, *BBC News, Middle East*, 1 December 2009; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8389639.stm>.

V červenci se sešla konference v Ženevě, na které byly poprvé i zástupci Spojených států amerických. Konference však skončila bez konkrétních výsledků.

1.3 Klíčové otázky íránského atomového programu

Otázka odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení reprezentuje hlavní téma diskuse mezi Íránskou islámskou republikou a mezinárodním společenstvím. Debata o tom, zda Írán pracuje na rozvoji jaderných zbraní, naplňuje novinové články a odborné diskuse již osm let. Spojené státy americké, Evropská unie i OSN souhlasí s tím, že Írán má právo na rozvoj atomové energie pro mírové účely podle Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení. Podle některých zahraničních odborníků z oblasti energetiky bude Írán do patnácti let více ropy dovážet než vyvážet, a to i přesto, že má druhé největší zásoby ropy na světě.⁵¹ V současné době neexistují jasné a zřetelné důkazy, že Írán pracuje na rozvoji vojenského atomového programu – tedy, že pracuje na rozvoji jiného než civilního atomového programu určeného k mírovým účelům. Avšak mezi hlavní sporné body, které vyvolávají obavu a nejistotu v zahraničí o íránském jaderném programu, patří obohacování uranu, obohacování plutonia a utajování informací o rozvoji íránského atomového programu. Zpráva Mezinárodní agentury pro atomovou energii z 18. února roku 2010 potvrzuje, že Írán pracuje aktivně na dvou programech: obohacování uranu a produkci plutonia.⁵² Oba tyto programy mohou být současně použity jak pro mírovou atomovou energetiku, tak pro jadernou zbraň.

⁵¹ Podrobné informace o íránské energetice například v Wood, David, Economides, J. Michael (2006) Iran Stuck in Neutral: Energy Geopolitics hinder Iran's Oil and Gas energy Industry's Development. *Energy Tribune*, Featured Stories, 11 December 2006; <http://www.energytribune.com/articles.cfm?aid=299&idli=1>.

⁵² International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant Provisions of Security Council resolutions 1737 (2006) 1747 (2007) 1803 (2008) and 1835 (2008) in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2010/10, 18 February 2010; www.iaea.org.

Otázka produkce plutonia není z hlediska íránské krize tolik problematická jako otázka obohacování uranu. Teherán pracuje na produkci plutonia již od roku 1987, a to prostřednictvím stavby továren na tvorbu těžké vody a výstavby energetických reaktorů pro výrobu lehké vody. Hlavní reaktor se nachází v Búšehru. Jaderný reaktor v Búšehru byl založen již v sedmdesátých letech minulého století a na jeho dostavbě se podílí Rusko. Rusko taktéž do reaktoru dodalo 90 tun obohaceného uranu. Spuštění reaktoru v Búšehru je naplánováno na polovinu roku 2010.

Obohacování uranu reprezentuje klíčový problém, který současnou krizi kolem íránských údajných snah o výrobu jaderné zbraně způsobil. Írán nadále pokračuje v obohacování uranu ve městě Natanz a buduje novou továrnu ve městě Fordow. Obohacený uran slouží jako palivo pro jaderné elektrárny. K výrobě paliva pro jadernou elektrárnu se používá obohacený uran, který obsahuje většinou 3-4% izotopu U235.⁵³ Pro výrobu atomové bomby je tento obohacený uran nedostatečný a je potřeba minimálně 90% obohaceného U235.⁵⁴ Projev íránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda z 11. dubna roku 2006 o tom, že Írán úspěšně dosáhl obohacování uranu, vyvolal ještě větší obavy. „*V tomto historickém okamžiku, s požehnáním všemohoucího boha a úsilím našich vědců, oznamuji, že se našim mladým vědcům podařilo obohatit uran tak, aby sloužil atomovým elektrárnám.*“⁵⁵ Zpráva Mezinárodní organizace pro atomovou energii ze září roku 2004 tvrdí, že Írán s obohacováním uranu začal již na počátku osmdesátých let.⁵⁶

⁵³ Nejčastější metody obohacování uranu jsou difúze a odstředivková metoda nebo kombinace obou technik. Další možnou technikou obohacování uranu, která se mimochodem považuje za nejlevnější, je laserové obohacování uranu.

⁵⁴ World Nuclear Association, Nuclear fuel Cycle, Uranium Enrichment, 25 March 2010; <http://www.world-nuclear.org/info/inf28.html>.

⁵⁵ Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, (2006), s. 75.

⁵⁶ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic republic of Iran: report by the Director General, GOV/2004/79, 18 September 2004;

Oficiální vyjádření z Teheránu z října roku 2009, že Írán plánuje vybudovat v následujících dvou letech dalších 10 zařízení na obohacování uranu, podezření o tom, že Írán pracuje na výrobě jaderné zbraně, ještě více zvyšuje.⁵⁷

Dalším problematickým aspektem íránského jaderného programu, který vyvolává obavy především v USA, je jeho možné spojení s vojenským programem rozvoje řízených raket. Ve vztahu k íránskému jadernému programu je nutné se u této problematiky zastavit. Obecně existuje více informací o íránském raketovém programu než jaderném programu.⁵⁸ Írán začal s rozvojem programu řízených raket v průběhu íránsko-iracké války v osmdesátých letech, kdy Irák odstřeloval íránské území pomocí řízených raket SCUD. V současné době podle oficiálních íránských zdrojů vlastní Írán nejméně čtyři druhy balistických střel.⁵⁹ Již v roce 2005 oficiální íránské zdroje tvrdily, že mají střely s maximálním doletem až 2000 km, čímž by mohl Írán ohrozit nejen důležité cíle na Středním východě, ale i jižní Evropu. Například íránský ministr obrany Ali Shamkhani v roce 2005 prohlásil, že Írán úspěšně otestoval rakety s novým motorem, které jsou schopny doletět až 2000 km. „Využití pevného paliva zajišťuje větší výkonnost a dosah rakety.“⁶⁰ I kdyby Írán vlastnil rakety s tímto doletem, zůstává nadále otevřena otázka, zda by tyto rakety byly schopny dopravit jadernou nálož až do této vzdálenosti.

<http://www.iaea.org>.

⁵⁷ Dombey, Daniel, Bozorgmehr, Najmeh, Khalaj, Monovar (2009) Iran plants to build 10 enrichment plants. *The International Institute for Strategic Studies, What's New, ISS in the Press*, 30 November 2009; <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/november-2009/iran-plans-to-build-10-enrichment-plants/>.

⁵⁸ Pro více informací o íránském raketovém programu například Feickert, Andrew (2004) Iran's Ballistic Missile Capabilities. *CRS Report for Congress*. Order Code RS21548, 23 August 2004; <http://fpc.state.gov/>, Cordesman, H. Anthony (2008) *The US, Israel, the Arab States and a Nuclear Iran. Part Two: Iran's Missiles and Possible Delivery Systems*. Center for Strategic & International Studies, Programs.

⁵⁹ Rakety Shahab-1/Scud-B a Shahab-2/Scud-C jsou taktické balistické střely krátkého doletu a maximální dolet je 805-1126 kilometrů s odchylkou do 50 m. Maximální možná zátěž je 700-989 kg. Rakety Shahab-3 a Shahab-3M jsou střely středního doletu s maximálním doletem 2000km. Raketa SHAHAB-3M má stejné parametry jako SHAHAB-3, avšak zátěž rakety je větší, čímž by byla schopna dopravit i jadernou hlavici.

⁶⁰ BBC News (2005) Iran „tests new missile engine“. *BBC News, Middle East*, 31 May 2005; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4596295.stm.

Například společná zpráva amerických a ruských technických expertů z května roku 2009 tvrdí, že Írán takovou raketu nevlastní a zároveň upozorňuje, že by Írán musel vynaložit obrovské úsilí, aby ji vyvinul.⁶¹ Navíc by musel vyvinout dostatečně lehkou a malou jadernou hlavici, kterou by bylo možné do rakety umístit.⁶²

⁶¹ A Joint Threat Assessment by U.S. and Russian Technical Experts (2009) *Iran's Nuclear and Missile Potential*. Brussels: EastWest Institute, s. 7-9.

⁶² A Joint Threat Assessment by U.S. and Russian Technical Experts (2009), s. 10 -12.

2. Analýza strategie Evropské unie

2.1 Faktory utvářející strategii Evropské unie

2.1.1 Efektivní multilateralismus

Hlavním pilířem jednotné Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení Evropské unie je efektivní multilateralismus. Strategie byla přijata v prosinci 2003 společně s Evropskou bezpečnostní strategií na zasedání Rady Evropské unie v Bruselu.⁶³ Strategie definuje šíření zbraní hromadného ničení jako hrozbu pro všechny státy a obyvatele na světě. *„Naším cílem je předejít, zabránit, zastavit, a kde je to možné odstranit šíření programů.“*⁶⁴ Strategie zároveň stanovuje „efektivní multilateralismus“ jako hlavní nástroj, kterým chce EU bojovat proti této hrozbě: *„Náš postup bude řízen těmito pravidly: podle našeho přesvědčení multilaterální přístup k bezpečnosti, včetně odzbrojování a nešíření zbraní hromadného ničení, poskytuje nejlepší cestu jak dosáhnout mezinárodního pořádku, a proto podporujeme, realizujeme a posilujeme multilaterální mezinárodní smlouvy a dohody proti šíření zbraní“.*⁶⁵ Multilateralismus v rámci strategie reprezentuje závazek Evropské unie k systému mezinárodních smluv, které jsou založeny na mezinárodním právu. Význam mezinárodního systému smluv a multilateralismu je v dokumentu podpořen odkazem na roli Mezinárodní agentury pro atomovou energii a Organizaci spojených národů. V případě neshody by *„měla být efektivně posílena role Rady*

⁶³ European Union, Council of the European Union, Presidency Conclusions, Brussels European Council 12 and 13 December 2003, 5381/04, 5 February 2004; <http://www.consilium.europa.eu>.

⁶⁴ European Union, Council of the European Union, EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction, 15708/03, 10 December 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

⁶⁵ European Union, Council of the European Union, EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction, 15708/03, 10 December 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

*bezpečnosti OSN jako posledního arbitra“.*⁶⁶

Kořeny tohoto přístupu k řešení problémů v mezinárodní politice a idea mezinárodního systému založeného na vládě zákona sahají až do doby vzniku Společnosti národů a staly se hlavním pilířem Organizace spojených národů v roce 1945. I přesto, že mezi členskými státy existují rozdíly v pojetí řešení mezinárodních bezpečnostních hrozeb, převažuje shoda v kolektivním řešení konfliktů na základě mezinárodního systému smluv a práva podle Charty OSN.⁶⁷ Podle Martina Ortegy došlo k největšímu růstu multilaterálního přístupu v devadesátých letech minulého století, kdy mezinárodní organizace a regionální organizace jako Evropská unie změnila svůj přístup k řešení mezinárodních krizí a dokázaly se s novou situací v mezinárodním systému vypořádat.⁶⁸ Například Společný koncept 27 států Západoevropské unie z roku 1995 klade důraz na mezinárodní právo a roli Organizace spojených národů jasným prohlášením: „Všechny státy Evropy jsou zavázány cílům a principům Charty OSN“.⁶⁹ Podle slov Javier Solana, je „oddanost Evropy k multilaterálnímu přístupu v těchto otázkách věcí přesvědčení a ne zhoubné strategie. Naše zkušenost nám říká, že sdílená vláda je silnější“.⁷⁰

Prvním testem evropské společné strategie proti šíření zbraní hromadného ničení se stal Írán. Evropská unie navázala na vzájemný dialog, který byl založen

⁶⁶ European Union, Council of the European Union, EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction, 15708/03, 10 December 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

⁶⁷ Pro podrobnosti v rozdílném pojetí multilateralismu mezi Německem, Francií a Velkou Británií viz. Kraus, Joachim (2004) Multilateralism: Behind European Views. *The Washington Quarterly*, Vol. 27, No. 2, Spring 2004; s. 43-59.

⁶⁸ Ortega, Martin (2007) Building the future. The EU's contribution to global governance. *Chaillot Paper*, No. 100, April 2007, s. 42 – 43; <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp100.pdf>.

⁶⁹ Western European Union, WEU Council of Ministers, European security: a common concept of 27 WEU Countries, Madrid, 14 November 1995; <http://www.weu.int/documents>.

⁷⁰ European Union, Council of the European Union, Speech to the annual dinner of the Foreign policy Association by Javier Solana EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, New York, 7 May – 9 pm, S0103/03, 7 May 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

v devadesátých letech. Hlavním nástrojem k předsvědčování Íránu, aby odstoupil od samostatného obohacování uranu, se stala podmíněná spolupráce. Zástupci EU připravili několik návrhů dohod, které obsahovaly obchodní i politické pobídky pro Írán, v případě, že zastaví aktivity spojené s obohacováním uranu. Podpora mezinárodního systému smluv byla do návrhů vložena prostřednictvím pozice Mezinárodní agentury pro atomovou energii. V době, kdy vzájemná jednání a diplomatické opatření nevedla k pozitivnímu výsledku, tak se stala donucovacím nástrojem funkce Rady bezpečnosti OSN.

2.1.2 Transatlantické vztahy a boj proti šíření zbraní hromadného ničení

Pro Evropskou unii i Spojené státy americké představuje šíření zbraní hromadného ničení bezpečnostní hrozbu číslo jedna. Evropská unie i Spojené státy v této oblasti spolupracují. Ve společném evropsko-americkém prohlášení o šíření zbraní hromadného ničení z 25. června 2003 se USA i EU shodly, že šíření zbraní hromadného ničení reprezentuje hrozbu světovému míru. „*Budeme spolupracovat, abychom posílili mezinárodní systém smluv a režimů proti šíření zbraní hromadného ničení.*“⁷¹ Založení Bezpečnostní iniciativy v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení (Proliferation Security Initiative, PSI) v roce 2003 mělo přispět k užší spolupráci mezi státy v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení.⁷² V současné době iniciativa nemá žádné exekutivní pravomoci ani sekretariát, a proto reprezentuje především společné forum pro

⁷¹ NTI, Joint Statement on Proliferation of Weapons of Mass Destruction, http://www.nti.org/e_research/official_docs/pres/pres20030625.pdf.

⁷² Prezident George W. Bush oznámil plán 31. května 2003 v Krakově na vybudování PSI. Více na The White House, George W. Bush, Remarks by the President to the People of Poland, Wawel Royal Castle Krakow, 31 May 2003; <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030531-3.html>.

diskusi o boji proti zbraním hromadného ničení.⁷³

Vliv Spojených států amerických na Evropskou unii v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení je nutné vnímat v kontextu přijetí společné evropské strategie v roce 2003. Postoj Evropské unie k problematice šíření zbraní hromadného ničení nebyl do přijetí společné strategie jednotný. Teroristické útoky na USA z 11. září 2001 přispěly k formulaci společné iniciativy na půdě EU v oblasti boje proti šíření zbraní. V březnu 2002 EU přijala seznam opatření jak efektivně postupovat proti šíření zbraní a terorismu.⁷⁴ Přijetí tohoto dokumentu reprezentovalo nejen snahu nalézt společný přístup uvnitř EU k novým bezpečnostním hrozbám, ale představovalo i podporu USA. Tento dokument však nestanovil program ani postup implementace nástrojů pro jednotnou akci EU. Klíčovou událostí, která přispěla k formulaci jednotné strategie, byla válka v Íráku v roce 2003. V otázce postupu řešení írácké krize došlo k roztržce nejen v rámci transatlantických vztahů ale i mezi členskými státy EU. Členské státy Evropské unie se rozdělily na dvě skupiny. První skupina podporovala americkou vojenskou akci jako vhodný nástroj řešení neplnění íráckých závazků. Druhá skupina byla proti vojenské akci v Íráku a podporovala mandát OSN a pokračování v inspekcích. Roztržka v otázce řešení írácké krize reprezentuje jeden z hlavních impulzů pro vznik jednotné strategie. Přijetí Evropské bezpečnostní strategie a Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení reprezentovalo důkaz, že členské státy EU dokázaly překonat krizi kvůli válce v Íráku. V rámci jednotné strategie došlo ke spojení dvou základních aspektů, které rozdělávaly členské státy: podpora Spojených států jako strategického partnera a podpora multilaterálního

⁷³ Podrobnosti o fungování Bezpečnostní iniciativy v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení v Nikitin, B. Mary (2010) Proliferation Security Initiative (PSI). *Congressional Research Service Reports on Nuclear Weapons and Related Topics*, 8 January 2010; <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL34327.pdf>.

⁷⁴ European Union, Council of the European Union, Conclusions of the 2421st Council meeting – General Affairs, 7705/02, 15 April 2002; <http://www.consilium.europa.eu>.

přístupu k řešení mezinárodních bezpečnostních krizí ze strany EU. Zkušenost s roztržkou v otázce postupu proti Iráku a americké vojenské akci přispěla k jednotě postupu EU v otázce íránského jaderného programu. Evropská unie zaujala samostatný aktivní postoj.

Severoatlantická aliance (NATO) reprezentuje společnou bezpečnostní alianci mezi USA a evropskými státy již více než padesát let. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie by neměla oslabit funkci NATO jako společné obranné bezpečnostní aliance. Role Severoatlantické aliance v otázce boje proti šíření zbraní hromadného ničení je omezena. Prostřednictvím svých politik, aktivit a členských států NATO přispívá k boji proti šíření zbraní hromadného ničení a odzbrojovacím aktivitám.⁷⁵ Avšak diskuse o budoucí roli NATO probíhá již několik let a v současné době je aktuální vzhledem k debatě o nové strategické koncepci. Válka v Iráku a americká podpora unilaterálnímu přístupu poznamenala diskusi otázkou, jaká má být role budoucí bezpečnostní aliance v oblasti šíření zbraní hromadného ničení a jak má NATO přistupovat k řešení této hrozby.

2.1.3 Členské státy Evropské unie a ekonomické zájmy

Evropská unie je hlavním obchodním partnerem Íránské islámské republiky.⁷⁶ Zájmy jednotlivých členských států je nutné vnímat především v kontextu zájmů ekonomických a obchodních. Pro energetické společnosti

⁷⁵ Podrobnosti o aktivitách Severoatlantické aliance v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení viz oficiální webové stránky NATO: North Atlantic Treaty Organization, NATO A-Z, Arms control, disarmament and non-proliferation in NATO; <http://www.nato.int>.

⁷⁶ Oficiální údaje o obchodních aktivitách mezi Evropskou unií a Íránskou islámskou republikou viz European Union, European Commission, Trade, Creating opportunities, Bilateral relations, Countries, Iran; <http://ec.europa.eu>.

představují íránské zdroje zemního plynu a ropy velkou příležitostí.⁷⁷ Energetická spotřeba Evropské unie roste a Írán by mohl, především prostřednictvím svých zásob zemního plynu, uspokojit evropské potřeby a zároveň by mohl pomoci Evropě „zbavit se“ závislosti na ruských zdrojích.

Úzké vztahy s Íránem, jak politické tak ekonomické, v rámci Evropské unie, zastupuje především Spolková republika Německo. V letech 1990 až 1997 došlo k nárůstu vzájemných vztahů, a to nejen ekonomických, ale i politických. Pravidelné setkání a diskuse o aktuálních tématech mezi německými a íránskými vysokými úředníky, včetně kancléře Helmuta Kohla, byly důkazem prohloubení vzájemné politické spolupráce.⁷⁸ Krize v letech 1996-1997 ohledně případu Mykonos vedla k přerušení nejen vzájemných vztahů, ale i diplomatických vztahů mezi Evropskou unií a Íránem.⁷⁹ K obnovení diplomatických a ekonomických vztahů mezi Německem a Íránem došlo v rámci nové evropské politiky „komplexního dialogu“ v roce 1998. Výrazem úzké vzájemné spolupráce mezi oběma státy byla například návštěva prezidenta Mahmúda Chatámího v roce 2000, který jako první íránský prezident navštívil Německo po třiceti letech.

Vztahy mezi oběma státy jsou poznamenány íránskou jadernou krizí. I přes uvalení sankcí na Írán Radou bezpečnosti OSN v letech 2006 – 2008, však v současné době podle oficiálních německých čísel operuje v Íránu 1700

⁷⁷ Írán je druhým největším státem na světě s ověřenými rezervami zemního plynu a třetím státem na světě s ověřenými zásobami ropy, The U.S. Energy Information Administration, Independent Statistics and Analysis, International, Country Analysis Briefs, Iran; <http://www.eia.doe.gov>.

⁷⁸ Podrobný popis vzájemných vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Íránem v letech 1990-1998 v Mousavian, Hossein S. (2008) *Iran-Europe relations: challenges and opportunities*. London: Routledge, s. 23 – 61.

⁷⁹ V průběhu devadesátých let byly atentáty, které byly páčány na území Německa a Francie íránskými disidenty, připisovány íránské tajné službě. Vražda tří íránsko-kurdských opozičních lídrů ze září 1992 v restauraci Mykonos byla, podle rozhodnutí německého soudu, realizována na příkaz Íránské bezpečnostní služby. Pro podrobnosti o vyšetřování případu viz. Mousavian, Hossein S. (2008), s. 94 – 110.

německých firem.⁸⁰ Pro vládu Angely Merkelové představují úzké obchodní vztahy s Íránem dilema. Írán reprezentuje důležitého obchodního partnera, avšak zároveň snaha o zlepšení vztahů se Spojenými státy americkými, tradičním německým spojencem, znamenají nutnost snížit ekonomickou spolupráci v souvislosti s íránským jaderným programem. Celkový obrat vzájemného obchodu mezi SRN a Íránem v letech 2006-2008 klesl, avšak ekonomické zájmy německých společností, především v oblasti energetiky, jsou stále aktuální.⁸¹ V roce 2008 dosáhl vývoz německého zboží do Íráku celkové hodnoty 3 920 milionů eur. Ve srovnání s německým exportem do sousedních států je Írán největším impotrérem německého zboží.⁸²

Francie pod vedením prezidenta Nikolase Sarkozyho přijala vůči Íránu, v kontextu íránského jaderného programu, tvrdou nekompromisní rétoriku. Již ve svém prvním projevu k zahraniční politice Francie po zvolení do prezidentského křesla v květnu 2007 Sarkozy zdůraznil, že je jaderný Írán pro něj nepřijatelný. Nová politika Francie vůči Teheránu reprezentuje velkou změnu proti politice bývalého prezidenta Jacquese Chiraca. Francouzské investice a export do Íránu byly zahájeny na počátku devadesátých let minulého století. Velké francouzské firmy, jako energetická společnost Total nebo automobilové společnosti Renault a Peugeot, zahájily investice a uzavřely dlouhodobé smlouvy s Teheránem.

⁸⁰ Statistisches Bundesamt Deutschland, Internationales, Internationale Statistik, Daten nach land, Iran, <http://www.destatis.de>.

⁸¹ Pro více informací např. Dempsey, Judy (2010) In Response to Iran's Nuclear Program, German Firms Are Slowly Pulling Out. *The New York Times*, Global Business, 2 February 2010; <http://www.nytimes.com/2010/02/03/business/global/03sanctions.html>, Shields, Michael, Wagner, Rene, (2010) German firms in no rush to follow Siemens Iran exit. *Agentura Reuters*, Article, 27 January 2010; <http://www.reuters.com/article/idUSLDE60Q13020100127>, EUbusiness.com, Breaking News, Iran in billion-euro gas deal with Germany: company chief. *EUbusiness.com*, 20 January 2010, <http://www.eubusiness.com/news-eu/iran-germany-trade.2cu>.

⁸² Do Afghánistánu byl v roce 2008 export německého zboží v celkové hodnotě 267,7 milionů eur, do Iráku 303,6 milionů eur, do Pákistánu 840,8 milionů eur. Pro podrobnosti o německém exportu více v Statistisches Bundesamt Deutschland, Publikationen, Das Statistische Jahrbuch 2009; <http://www.destatis.de>.

Odmítavý postoj Francie v otázce války proti Iráku v roce 2003 a úzké diplomatické vztahy mezi Francií a Íránem během vlády prezidenta Chatámího vedly k rozvoji vzájemných obchodních vztahů. Íránská jaderná krize a sankce OSN vzájemné obchodní vztahy snížily, avšak v roce 2008 byl francouzský export do Íránu v rozsahu 1,8 miliard eur.⁸³ Snahy prezidenta Sarkozyho o rozšíření sankcí proti Íránu mimo rámec sankcí Rady bezpečnosti OSN jsou ve francouzských ekonomických kruzích vnímány velmi citlivě.

Mezi další členské státy Evropské unie, které mají úzké ekonomické vztahy s Íránem, patří Španělsko a Itálie. V roce 2007 obchodovala Itálie s Íránem nejvíce ze všech členských států EU. Podle statistik měl vzájemný obchod hodnotu 7,5 miliard eur. Španělský vzájemný obchod s Íránem dosáhl v roce 2007 3 miliard eur.⁸⁴

Íránské energetické zásoby reprezentují důležitý faktor ve vzájemném obchodu mezi EU a Íránem. V případě, že se zaměříme na celkový objem obchodu Evropské unie, tak Írán zaujímá 25. místo mezi padesáti největšími obchodními partnery EU. Ve srovnání například s dvanácti členskými státy Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC) se mezi nejdůležitějšími obchodními partnery EU před Íránem nachází Alžír, Saudská Arábie, Libye, Spojené Arabské Emiráty a Nigérie.⁸⁵ Írán je šestým největším dodavatelem energetických produktů EU. V roce 2008 byly větším dodavatelem ropných produktů z členských států OPEC jen Saudská Arábie a

⁸³ Institut National de la statistique et des études économiques, Thèmes, Économie, Exportations et importations de la France dans le monde, 2008; http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF08467.

⁸⁴ Ministerio de Industria, Turismo y Comercio, Foreign Investment, Country Information, Iran, ANALISIS DEL COMERCIO BILATERAL ENTRE ESPAÑA E IRÁN EN 2007, Junio 2008; <http://www.oficinascomerciales.es>.

⁸⁵ European Union, European Commission, Trade, Bilateral Relations, Countries, Iran, More statistics on Iran, 22 September 2009; <http://ec.europa.eu/>.

Libye.⁸⁶

Írán má druhé největší zásoby plynu na světě, avšak neřadí se mezi první desítku dodavatelů plynu do EU. Rusko-ukrajinská plynová krize z ledna 2009 prokázala, že EU musí nalézt alternativní partnery pro zajištění evropské energetické bezpečnosti. Plány Evropské unie na vybudování plynovodů, které povedou přes Kaspické moře až do Evropy, mají zajistit náhradní zdroje, aby nebyla EU závislá na Rusku. Diskuse se vede například o mezinárodním projektu Nabucco, jehož by mohl být Írán součástí.

2.2 Charakteristika nástrojů evropské strategie

2.2.1 Společná politika a Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení

Vzájemné vztahy mezi Evropskou unií a Íránem byly nastoleny prostřednictvím politiky „kritického dialogu“, která byla přijata Radou Evropské unie v roce 1992 na Summitu v Edinburgu.⁸⁷ Nová strategie byla přijata v rámci kritiky íránského porušování lidských práv Evropským parlamentem. Budoucí politika vůči Íránu měla, prostřednictvím kritického dialogu, podpořit Írán v rozvoji dodržování lidských práv a v boji proti terorismu. Společná politika reprezentovala uznání faktu, že je Írán významným regionálním hráčem, kterého není možné ignorovat. Zároveň reprezentovala přesvědčení, že změnit situaci uvnitř Íránské islámské republiky není možné prostřednictvím izolace a nátlaku, avšak pomocí spolupráce a dialogu.

Politika „kritického dialogu“ vůči Íránu byla přerušena v roce 1997, a to kvůli Mykonoské krizi. V srpnu 1997 byl v Íránu zvolen nový prezident Mahmúd

⁸⁶ European Union, European Commission, Eurostat, External and intra-EU trade - a statistical yearbook Data 1958 – 2008, 2009 edition, s. 65; <http://ec.europa.eu/>.

⁸⁷ European Union, European Council, Conclusions of the Presidency, European Council in Edinburg 11-12 December, 1992, SN456/92, 11-12 December 1992; <http://www.europarl.europa.eu>. 11-

Chatámí. Nový prezident a nová politika „pod vládou zákona“ změnily postoj Evropské unie k islámské republice a již v únoru 1998 byly obnoveny diplomatické vztahy.⁸⁸ Vzájemné vztahy měly být založeny na nové strategii „komplexního dialogu“.⁸⁹ Podpora obchodních iniciativ ze strany Evropské unie byla podmíněna čtyřmi základními podmínkami, které měl Írán plnit: podpora demokracie, podpora a rozvoj lidských práv, přerušování kontaktů s teroristickými skupinami a přerušování íránské iniciativy rozvoje zbraní hromadného ničení. V letech 1999 až 2000 bylo ustaveno několik pracovních skupin, které pracovaly na rozvoji vzájemných vztahů.⁹⁰ V roce 2001 přijala Evropská komise komuniké, které stanovilo základní principy a podmínky na základě kterých by mělo dojít k rozvoji užších vztahů s Íránem.⁹¹ Jedním z prvků, který by měl posílit vzájemné vztahy, byl návrh na vytvoření společné Dohody o obchodu a spolupráci. V prosinci roku 2002 byla zahájena jednání o podmínkách budoucí rozšířené spolupráce.⁹² Otázka jaderného programu byla v rámci čtyř oblastí navrhované spolupráce začleněna do politického dialogu. Írán měl přijmout a ratifikovat všechny mezinárodní nástroje, které se této problematice týkaly.

Vypuknutí krize v otázce íránské jaderného programu v září 2002 změnilo vztahy mezi Evropskou unií a Íránem. Problematika íránské jaderného programu a další postup při jednáních v otázce uzavření Dohody o obchodu a

⁸⁸ Pro podrobnosti o politice prezidenta Mahmúda Chatámího např. CNN.com, Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami. *CNN.com*, World, Middle East, 7 January 1998; <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>.

⁸⁹ European Union, Council of the European Union, Council Meetings, General Affairs, 6060/98, 23 February 1998; <http://www.consilium.europa.eu>.

⁹⁰ European Union, Council of the European Union, Memorandum by the European Union at the 54th United Nations General Assembly, 21 September 1999; <http://www.consilium.europa.eu>.

⁹¹ European Union, European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, EU relation with Islamic Republic of Iran, 7 February 2001; <http://eur-lex.europa.eu>.

⁹² European Union, Council of the European Union, EU-Presidency and Commission joint Press Release on the opening of the negotiations with Iran, Brussels, 12 December 2002; <http://www.consilium.europa.eu>.

spolupráci byly vzájemně propojeny. Diskuse o dalším společném postupu Evropské unie a jednotlivých členských států vůči Íránu byly pod vlivem diskuse v rámci celé EU o nutnosti vytvořit jednotný postup v problematice šíření zbraní hromadného ničení. První koncept společné strategie v otázce šíření zbraní hromadného ničení vznikl ve Švédsku.⁹³ Plán Javieru Solany o budoucí podobě společné bezpečnostní strategie, „Bezpečná Evropa v budoucím světě“, který byl představen na konferenci v Thessalonikách 20. června 2003, označil problematiku šíření zbraní hromadného ničení jako jednu z největších bezpečnostních hrozeb mezi národy.⁹⁴ Klíčovou událostí, která ovlivnila přijetí společné strategie, bylo zahájení války v Iráku v roce 2003 a rozdělení členských států EU na „starou“ a „novou“ Evropu.⁹⁵ Diskuze se vedla především o tom, který přístup k řešení irácké krize by byl vhodnější – unilaterální nebo multilaterální. Členské státy EU se v postoji k řešení krize v Iráku rozdělily na tři části – na odpůrce invaze, na stoupence invaze a na neutrální země. Krize se odrazila i v otázce budoucí podoby společné zahraniční politiky Evropské unie. Konflikt v otázce řešení irácké krize byl jasným důkazem toho, že EU potřebuje vytvořit jednotnou politiku v otázce šíření zbraní hromadného ničení, což by nepřispělo jen k tomu, že členské státy

⁹³ Podrobnosti o prvním švédském návrhu společné politiky v oblasti boje proti šíření zbraní hromadného ničení viz. Bailes, Alyson J.K. (2005) *The European Security Strategy. An Evolutionary History*. SIPRI Policy Paper, No.10, s. 9 – 12; <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIIPP10.pdf>.

⁹⁴ Více o návrhu Javieru Solany viz. Pullinger, Stephen, Quille, Gerrard (2003) *The European Union: Tackling the Threat from Weapons of Mass Destruction*. *ISIS Reports*, November 2003, s. 4 – 6, http://www.isis-europe.org/pdf/reports_2.pdf.

⁹⁵ Ministr obrany Spojených států amerických Donald Rumsfeld na tiskové konferenci z 22. ledna 2003 na otázku holandského novináře k problematice evropské opozice proti válce v Iráku odpověděl: „*Máte na mysli Evropu jako Německo a Francii. Já ne. To je stará Evropa...*“ Touto odpovědí rozpoutal Rumsfeld debatu o „staré“ a „nové“ Evropě. Spojení „stará“ Evropa reprezentuje státy, které byly v opozici proti válce v Iráku a zároveň patří mezi zakládající státy evropských společenství – především Německo a Francie. Označení „nová“ Evropa reprezentuje státy, které nepatří mezi zakládající členy evropských společenství a podporovaly americkou pozici vůči Iráku – v čele s Velkou Británií. Wood, Barry D. (2003) *There Is No Clear Line Between „Old“ and „New“ Europe*. *European Affairs*, Spring 2003; <http://www.europeanaffairs.org/Spring-2003/there-is-no-clear-line-between-qoldq-and-qnewq-europe.html>.

jsou schopny vystupovat jednotně ve vnějších vztazích, avšak zároveň by to napomohlo ke zlepšení vzájemných vztahů mezi USA a EU. V prosinci 2003 byla přijata v Bruselu Radou Evropské unie Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení. Podle slov Javiera Solany by měla být strategie Evropské unie založena na třech základních pilířích: „rozšíření bezpečnostní zóny okolo Evropy, posílení mezinárodního pořádku, kdy naše bezpečnost a prosperita záleží na efektivním multilaterálním systému a základní principy Organizace spojených národů, se musí stát věrohodnými prostřednictvím donucení a pokud pobídky nepomohou, tak musíme být připraveni použít sankce“.⁹⁶ Strategie klade důraz v boji proti šíření zbraní hromadného ničení na politické a diplomatické opatření a na roli mezinárodních institucí.

Kapitola III Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení definuje hlavní podmínky implementace strategie takto: „multilaterální smlouvy a kontrolní mechanismy, národní a mezinárodní kontroly exportu, společné programy pro snižování hrozeb, politické a ekonomické nástroje včetně obchodních a rozvojových politik, zabraňování nelegálních dodavatelských aktivit, donucovací opatření dle Charty OSN“.⁹⁷ Vzájemný dialog, ekonomické nástroje, spolupráce s partnery a role OSN reprezentují hlavní nástroje společného evropského postupu v řešení íránské jaderné krize.

2.2.2 Vzájemný dialog a podmíněná ekonomická spolupráce

Vzájemný dialog a podmíněná obchodní spolupráce představují klíčové nástroje evropského postupu v první fázi jednání mezi EU a Íránem o řešení

⁹⁶ European Union, Delegation of the European Union to the United Nations, Summary of the Address by Mr. Javier Solana, EU High Representative for Common Foreign and Security Policy (CFSP) to the European Parliament (Brussels), 18 June 2003; <http://www.europa-eu-un.org>.

⁹⁷ European Union, Council of the European Union, EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction, 15708/03, 10 December 2003, Chapter III; <http://www.consilium.europa.eu>.

jaderné problematiky. První fáze společné politiky jsou ve znamení Dohody z Teheránu, Pařížské dohody a snahy EU odvrátit řešení íránské krize v rámci Rady bezpečnosti OSN. Již v rámci politiky „kritického dialogu“ byl rozvoj lidských práv a ostatních oblastí, které se dotýkaly vzájemného vztahu mezi EU a Íránem, podmíněn diplomatickým jednáním a obchodním iniciativám ze strany Evropské unie. Politika „komplexního dialogu“ šla ve vzájemné obchodní spolupráci ještě dále, a to především v jednáních o návrhu Dohody o obchodu a spolupráci, která byla přerušena v červnu 2003. Zároveň došlo k diskuzi mezi některými členskými státy EU a USA o tom, jakým způsobem nadále postupovat proti Íránu, který porušil bezpečnostní závazky. Ministři zahraničí Francie, Německa a Velké Británie odcestovali do Teheránu, aby jednali přímo s íránskou vládou o řešení vzniklé krize v íránském jaderném programu.⁹⁸ Diplomatická iniciativa EU3 reprezentovala zájmy Evropské unie až do roku 2006. K podpisu společné deklarace mezi zástupci EU3 a íránskou vládou došlo 21. října 2003.⁹⁹ „Dohoda z Teheránu“ byla vnímána na mezinárodním poli jako velký úspěch evropské iniciativy. Írán měl, mimo jiné, podepsat Dodatkový protokol Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení a dobrovolně se vzdát všech aktivit, které se týkají obohacování uranu.¹⁰⁰ Zástupci EU3 uznali, že má Írán právo na mírové využití atomové energie podle Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení.¹⁰¹ Dohoda zároveň představovala první krok k řešení vzájemných sporů mezi EU a

⁹⁸ Ministři zahraničí jeli do Teheránu jako zástupci vlastních států a ne jako oficiální reprezentace Evropské unie.

⁹⁹ BBC News, Iran agrees to key nuclear demands. *BBC*, BBC News, Middle East, 21 October 2003; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3210574.stm.

¹⁰⁰ The Foreign and Commonwealth Office, Written Ministerial Statement By The Foreign Secretary, Jack Straw, 23 October 2003; <http://www.fco.gov.uk/en/>.

¹⁰¹ The Foreign and Commonwealth Office, Written Ministerial Statement By The Foreign Secretary, Jack Straw, 23 October 2003; <http://www.fco.gov.uk/en/>.

Íránem.¹⁰²

Jednání o íránském jaderném programu probíhala na dvou úrovních: mezi skupinou EU3 a Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Zpráva MAAE z 10. listopadu 2003 uvedla nové problematické otázky, o kterých s Íránem jedná.¹⁰³ Dle zprávy MAAE Írán zatajil Mezinárodní agentuře několik důležitých informací. Za prvé, Írán přiznal až v říjnu 2003, že pracuje na rozvoji centrifug pro obohacování uranu již 18 let. Na rozvoji laserového obohacování uranu pracoval 12 let. Írán neinformoval MAAE o testování centrifug v atomovém centru Kalaye Electric Company v letech 1999-2002, ve kterém došlo k produkci malého množství obohaceného uranu. Podle výsledků vzorků, které byly odebrány v atomovém zařízení Natanz na jaře 2003, Írán obohacoval i těžký uran, což vyvolávalo obavy, vzhledem k tomu, že tento druh uranu není potřeba pro žádné íránské reaktory. Za druhé, Írán přiznal až v říjnu 2003, že v letech 1988 – 1992 realizoval experimenty spojené s plutoniem ve Výzkumném jaderném centru v Teheránu (Tehran Nuclear Research Center). Za třetí, Írán přiznal, že v letech 1981 – 1992 pracoval na experimentech spojených s přeměnou uranu. Zpráva MAAE vyvolala znepokojení především v USA. Rezoluce Rady Guvernérů MAAE z 26. listopadu 2003 hrozila předáním řešení otázky íránského jaderného programu Radě bezpečnosti OSN.¹⁰⁴ Evropská unie naopak apelovala na pozitivní vývoj v jednáních s Teheránem, která nadále probíhala. Írán podepsal Dodatkový protokol 18. prosince 2003. K ratifikaci Dodatkového protokolu však v Íránu

¹⁰² Fráze „jednodušší přístup k moderní technologii a dalším položkám z různých oblastí“ představovala důležitý krok k budování vzájemných bilaterálních vztahů. Více o vzájemné dohodě a přístupu jednotlivých stran viz. Mousavian, Hossein S. (2008), s. 160-162.

¹⁰³ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2003/75, 10 November 2003; <http://www.iaea.org>.

¹⁰⁴ viz. Kile, N. Shannon (ed.) (2005) *Europe and Iran. Perspectives on Non-proliferation*, Oxford: Oxford University Press, s. 9 – 10.

nikdy nedošlo.

První polovina roku 2004 byla poznamenána neúspěchy v pokroku v jednáních mezi EU3 a Íránem. Mezinárodní tlak, především ze strany USA, zvyšoval nervozitu v Teheránu. V průběhu roku 2004 se EU snažila zabránit Spojeným státům americkým v tom, aby byla otázka íránského jaderného programu předána k řešení Radě bezpečnosti OSN. Další zprávy MAAE a zpráva z jednání Rady Guvernérů MAAE z 18. září 2004 o tom, „že spolupráce Íránu není časově ani aktivně kompletní tak, jak by měla být“, vedla ke zvýšení diplomatických jednání mezi EU3 a Teheránem.¹⁰⁵

Na jaře 2004 byla iniciativa EU3 doplněna vysokým představitelem pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javierem Solanou. Evropská unie a členské státy podporovaly samostatnou iniciativu Francie, Německa a Velké Británie, avšak do podzimu 2004 nebyla EU formálně zapojena do jednání. Formální zapojení EU do řešení íránského jaderného programu bylo vyhlášeno na zasedání Evropské rady v Bruselu ze 4.–5. listopadu 2004. Rada Evropské unie potvrdila, že „Evropská unie a její členské státy zůstanou aktivně zapojeny do jednání – zejména prostřednictvím úsilí Francie, Německa, Velké Británie a vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku – s cílem dosáhnout pokroku v otázce íránské jaderné záležitosti před zasedáním Rady Guvernérů MAAE, které se má uskutečnit 25. listopadu 2004“.¹⁰⁶ Výsledkem jednání mezi E3/EU a Íránem byl návrh dohody, který byl podepsán 15. listopadu 2004 v Paříži.¹⁰⁷ Pařížská dohoda již deklaruje, že je uzavřena mezi vládami

¹⁰⁵ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2004/79, 18 September 2004; <http://www.iaea.org>.

¹⁰⁶ European Union, Council of the European Union, Presidency conclusions, Brussels European Council, 4/5 November 2004, 14292/04, CONCL 3, 5 November 2004; <http://www.consilium.europa.eu>.

¹⁰⁷ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Information Circular, Communication dated 26 November 2004 received from the Permanent representatives of France, Germany, the Islamic Republic of

Francie, Německo a Velké Británie s podporou vysokého představitele pro zahraniční politiku a vládou Íránu.

Pařížská dohoda mezi Íránem a iniciativou E3/EU zahrnovala několik kroků. Írán měl dočasně přerušit veškeré aktivity spojené s budováním jaderného programu a Evropská unie měla podpořit jejich obnovení po prozkoumání a ověření MAAE. Pro Teherán představovala dohoda mnoho výhod. Dohoda obnovila závazek Evropské unie pomoci zamezit předání problematiky íránského jaderného programu Radě bezpečnosti OSN. Podle dohody souhlasila EU se zajištěním tzv. „pevných záruk“ pro Írán. Pařížská dohoda reprezentovala základ pro nastolení vztahů mezi Íránem a EU a obnovení obchodních jednání a zdůraznila nutnost podpořit členství Íránu ve Světové obchodní organizaci. Na základě dohody došlo k založení pracovních skupin, které měly pracovat na rozvoji vzájemných cílů.¹⁰⁸ Nadějný výsledek jednání mezi EU a Íránem a Pařížská dohoda vedly k tomu, že zpráva Rady Guvernérů MAAE z 29. listopadu 2004 představovala jednu z nejpozitivnějších zpráv, které se týkaly íránského jaderného programu.¹⁰⁹

V lednu 2005 Evropská unie obnovila jednání s Íránem o vzájemné Dohodě o obchodu a spolupráci. Rozdílné pojetí mezi Íránem a EU v otázce naplňování „pevných záruk“ ze strany Evropské unie a požadavek na ukončení íránského jaderného programu vedly k vzájemným neshodám. Teherán trval na tom, že Smlouva o nešíření zbraní hromadného ničení, Dodatkový protokol a spolupráce s MAAE představují dostatečné záruky pro pokračování íránského

Iran and the United Kingdom concerning the agreement signed in Paris on 15 November 2004, INFCIRC/637, 18 November 2004; <http://www.iaea.org>.

¹⁰⁸ Jednalo se o pracovní skupiny ze tří oblastí: obchodu a spolupráce, bezpečnosti a jaderné energie. Skupiny začaly pracovat v prosinci 2004.

¹⁰⁹ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2004/90, 18 September 2004; <http://www.iaea.org>.

jaderného programu. Avšak pro EU byly tyto záruky nedostatečné. Do vzájemných jednání zasáhly íránské prezidentské volby. Novým prezidentem se stal Mahmúd Ahmadínežád, který byl přesvědčen o tom, že má Írán právo na vlastní atomový cyklus a obohacování uranu. Nový plán, který Evropská unie představila, byl Íránem odmítnut.¹¹⁰

Cílem nového „balíku“, který Evropská unie připravila, bylo vytvoření vztahů s Íránem, které by byly založeny na obecném respektu k mezinárodnímu právu a vedly k přesvědčení na mezinárodní scéně, že íránský jaderný program je založen na mírových principech. Evropská unie by se zavázala k podpoře rozvoje mírového íránského jaderného programu na základě zásad Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení a zároveň by podpořila stavbu nových atomových reaktorů v Íránu prostřednictvím mezinárodních projektů a spolupráce. Írán měl ratifikovat Dodatkový protokol a zastavit veškeré aktivity s obohacováním uranu pod dohledem MAAE. Navrhovaný plán zahrnoval dlouhodobé záruky vzájemné spolupráce: založení energetického partnerství mezi EU a Íránem, podporu rozvoje íránského trhu prostřednictvím členství v SOO a vytvoření rámce pro zvýšení vzájemné obchodní spolupráce mezi EU a Íránem, podporu rozvoje íránského zemědělství, spolupráci v oblasti technologického rozvoje atd. Írán byl ochoten nadále jednat s Evropskou unií, avšak odmítal splnit základní požadavek ze strany EU, a to zastavit veškeré aktivity spojené s obohacováním uranu. Teherán oznámil plán na obnovu atomových aktivit ve městě Isfahan a ukončil jednání s EU.¹¹¹

Zpráva Rady Guvernérů MAAE ze září 2005 doporučila předání otázky

¹¹⁰ International Atomic Energy Agency, Information Circular, Communication dated 8 August 2005 received from the Resident Representatives of France, Germany and the United Kingdom to the Agency, INFCIRC/651, 8 August 2005; <http://www.iaea.org>.

¹¹¹ CNN, Iran resumes uranium conversion, *CNN.com*, World, 8 August 2005; <http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/08/08/iran.nuclear.1302/index.html>.

iránského jaderného programu k řešení Radě bezpečnosti OSN.¹¹² Evropské unii se podařilo přesvědčit Rusko a Čínu, aby nepoužily veto proti rozhodnutí MAAE, což by formálně vedlo k postavení Íránu mimo Mezinárodní organizaci pro atomovou energii.

2.2.3 Rada bezpečnosti OSN a spolupráce s partnery

Prohlášení Teheránu z ledna 2006 o pokračování v aktivitách spojených s obohacováním uranu vyvolalo další obavy na mezinárodní scéně. Společné prohlášení E3/EU z 12. ledna 2006 prezentovalo rozhodnutí Evropské unie předat otázku íránského jaderného programu Radě bezpečnosti OSN.¹¹³ „*Rozhodnutí Íránu o obnovení aktivit spojených s obohacováním uranu představuje jasné odmítnutí procesu E3/EU, ke kterému byl Írán více než dva roky zavázán s podporou mezinárodního společenství. Nejedná se o spor mezi Íránem a Evropou, ale mezi Íránem a celým mezinárodním společenstvím.*“¹¹⁴ Rada Guvernérů MAAE vydala 4. února rezoluci, ve které doporučila íránskou otázku Radě bezpečnosti OSN. Íránská otázka byla poprvé diskutována v rámci OSN a Rada bezpečnosti přijala 29. března prohlášení, ve kterém žádala Írán o splnění všech závazků podle zprávy MAAE.¹¹⁵

Zástupci stálých členů Rady bezpečnosti OSN (Spojené státy americké,

¹¹² International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2005/77, 24 September 2005; <http://www.iaea.org>.

¹¹³ European Union, Delegation of the European Union to the United Nations, Statement by Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative on Iranian Nuclear Issue, 12 January 2006; [http://europa-eu-un.org](http://europa.eu-un.org).

¹¹⁴ European Union, Delegation of the European Union to the United Nations, Statement by Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative on Iranian Nuclear Issue, 12 January 2006; [http://europa-eu-un.org](http://europa.eu-un.org).

¹¹⁵ United Nations, Security Council, Security Council in presidential statement, underlines importance of Iran's re-establishing full, sustained suspension of uranium-enrichment activities, SC/8679, 29 March 2006; <http://www.un.org>.

Čína, Francie, Rusko a Velká Británie) a Německo se sešli 30. března v Berlíně, aby prodiskutovali další postup vůči Teheránu.¹¹⁶ Oficiální prohlášení Íránu k vlastnímu jadernému programu vedla ke zvýšení napětí na mezinárodní scéně.¹¹⁷ Diplomatická iniciativa skupiny P5+1 (skupina pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN a Německo) nahradila dosavadní samostatnou iniciativu Evropské unie E3/EU. Iniciativa P5+1 připravila společný návrh pro Íránskou islámskou republiku. Nový návrh nebyl v zásadních otázkách rozdílný od textu z roku 2005: navrhoval podporu v oblasti technologického rozvoje, politickou a ekonomickou spolupráci.¹¹⁸ Prezident Ahmadínežád označil nový návrh jako „*krok kupředu*“ k řešení íránského jaderného programu.¹¹⁹ Avšak zároveň Teherán upozornil na to, že nebude přistupovat na žádné podmínky před zahájením jednání a vyjádření k návrhu nebude oznámeno dříve než v srpnu. Rozhovory mezi Javierem Solanou a Alím Larídzáním, hlavním vyjednavatelem v otázkách íránského jaderného programu, nevedly k žádným konkrétním závěrům. Reakce Íránu na návrh se zdála být pro všechny velmi pomalá. Rada bezpečnosti OSN přijala 31. července 2006 rezoluci číslo 1696, podle které měl Írán do 31. srpna 2006 zastavit aktivity spojené s obohacováním uranu.¹²⁰

V průběhu září proběhlo několik jednání mezi Javierem Solanou a Alím Larídzáním ve Vídni a Berlíně, zatímco zástupci skupiny P5+1 trvali na tom, že

¹¹⁶ BBC, Iran given stark nuclear choice. *BBC*, BBC NEWS, Middle East, 30 March 2006; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4859540.stm.

¹¹⁷ Prohlášení Íránu například v BBC, Iran brushes off uranium worries. *BBC*, BBC NEWS, Middle East, 17 April 2006; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4915416.stm.

¹¹⁸ Text návrhu iniciativy P5+1 viz. bilaterals.org, P5+1 nuclear package of incentives offered to Iran (2006), bilaterals.org, Texts of agreements, FTAs, Europe FTAs, EUF TAs, 18 July 2006; http://www.bilaterals.org/article.php?id_article=5294.

¹¹⁹ GlobalSecurity.org, Ahmadinejad: EU package a "step forward" to peaceful solution of Iran's N-case. <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2006/iran-060615-irna02.htm>.

¹²⁰ United Nations, Security Council, Resolution 1696 (2006) of the UN Security Council under Article 40 of Chapter VII of the UN charter, S/RES/1696 (2006), 31 July 2006; www.un.org.

Írán musí zastavit veškeré aktivity spojené s obohacováním uranu do poloviny října.¹²¹ Původní nadějně tiskové zprávy o tom, že by mohlo dojít k pokroku v otázce řešení íránského programu, se nepotvrdily a na základě zprávy Javiera Solany o neochotě Íránu přistoupit na základní podmínku, se skupina P5+1 rozhodla předat otázku k řešení Radě bezpečnosti OSN. V rámci diskuze o tom, jakou mají mít sankce podobu, je možné rozlišit tři hlavní směry: zástupci Evropské unie byly pro uvalení sankcí pouze na materiál a technologie, které jsou spojeny s jaderným programem. Spojené státy americké prosazovaly sankce i na jiná odvětví. Rusko a Čína byly proti sankcím obecně, neboť byly přesvědčeny, že to nebude mít jasný efekt na íránský jaderný program. Oficiální prohlášení prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda z 20. listopadu o plánu na získání dalších 60 000 centrifug do jednoho roku zostřilo další diskuse o postupu vůči Íránu.¹²² Avšak finální verze rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1737 z 23. prosince 2006 uvalila sankce na materiál a technologie, které se týkají pouze jaderného odvětví.¹²³ Zároveň rezoluce zakazovala jakoukoliv pomoc nebo asistenci Íránu v oblasti rozvoje obohacování uranu a aktivit spojených s výrobou těžké vody. Sankce měly být odvolány v případě, že Írán splní podmínky podle rezoluce 1696 a bude plnit závazky dle doporučení Mezinárodní agentury pro atomovou energii.

Rada bezpečnosti OSN rozšířila sankce na Írán rezolucí číslo 1747 z 24. března 2007. Rezoluce rozšířila seznam o zákaz dovozu materiálu, který je spojen s íránským vojenským programem rozvoje raket. Zároveň vyzvala státy a mezinárodní finanční instituce, aby neposkytovaly Íránu půjčky na jiné než

¹²¹ Více informací viz Kessler, Glenn (2006) Early October New Deadline for Iran. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 21 September 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/20/AR2006092001698.html>.

¹²² Radio Free Europe/Radio Liberty, Iran Seeks 60,000 Centrifuges, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, BY COUNTRY, Iran, 20 November 2006; <http://www.rferl.org/content/article/1072839.html>.

¹²³ United Nations, Security Council, Resolution 1737 (2006) of the UN Security Council, S/RES/1737 (2006), 23 December 2006; www.un.org.

humanitární účely.¹²⁴

Další setkání mezi Javierem Solanou a Alím Laridžáním nevedlo k žádným konkrétním výsledkům. Již před vzájemným setkáním Javier Solana podkl, že naděje na zásadní změnu jsou malé. „*Pravdou je, že čas běží a pokud bude situace pokračovat ve stejném duchu, tak bude dohoda více komplikovaná.*“¹²⁵ Další zpráva Rady Guvernérů MAAE ze srpna 2007 označila některé otázky s Íránem za dořešené a vyjádřila uspokojení nad spoluprací s inspektory MAAE, především v otázce obohacování plutonia. Zároveň však upozornila na to, že Írán nezastavil aktivity spojené s obohacováním uranu a neplní závazky podle rezolucí Rady bezpečnosti OSN.¹²⁶ Ministři zahraničí P5+1 a Javier Solana vydali 28. září společné prohlášení, podle kterého obnovené jednání s Íránem „*o komplexní dlouhodobé dohodě*“ vyžaduje „*na základě rezolucí Rady bezpečnosti OSN 1737 a 1747 kompletní a prokazatelně ověřitelné zastavení aktivit spojených s obohacováním uranu*“.¹²⁷

Společné prohlášení Rady Evropské unie z Lucemburku z 15. -16. října 2007 vyjádřilo podporu dlouhodobé dohodě s Íránem a Javierovi Solanovi v dalších jednáních.¹²⁸ Javier Solana se sešel s novým íránským vyjednavatelem Saidem Jalilim v Londýně 30. listopadu. Rozhovory byly vnímány jako poslední

¹²⁴ United Nations, Security Council, Resolution 1747 of the UN Security Council, S/RES/1747 (2007), 24 March 2007; www.un.org.

¹²⁵ Burnett, Victoria, Cooper Helene (2007) No breakthrough as Iranian nuclear talks recess. *The New York Times*, World, Europe, 31 May 2007; <http://www.nytimes.com/2007/06/01/world/europe/01diplo.html?n=Top/Reference/Times%20Topics/People/S/Solana,%20Javier>.

¹²⁶ International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2007/48, 30 August 2007; <http://www.iaea.org>.

¹²⁷ European Union, Council of the European Union, Statement on Iran, S267/07, 28 September 2007; <http://www.consilium.europa.eu>.

¹²⁸ European Union, Council of the European Union, Council Conclusions on Iran, 2824th GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS, Luxembourg, 15-16 October 2007, Council meeting; <http://www.consilium.europa.eu>.

šance před tím, než by se mělo rozeběhnout další kolo jednání v rámci RB OSN o rozšíření sankcí na Teherán. Javier Solana byl jednáním s íránským protějškem „zklamán“.¹²⁹ Evropské rada v závěrečném prohlášení ze 14. prosince 2007 z Bruselu vyjádřila podporu dalším jednáním v rámci RB OSN o nových opatřeních proti Íránské islámské republice podle článku VII Charty Organizace spojených národů.¹³⁰ V lednu 2008 se sešli zástupci P5+1 a Javier Solana v Berlíně, aby prodiskutovali další postup vůči Íránu. V průběhu února zástupci Velké Británie, Německa a Francie připravili již třetí návrh sankcí proti Teheránu. Nová Rezoluce RB OSN 1803 byla přijata 3. března 2008. Rezoluce rozšiřuje zákaz dovozu materiálu a seznam finančních aktivit.¹³¹ Javier Solana byl vyzván, aby nadále pokračoval v jednáních s íránským protějškem. Prohlášení zároveň upozorňuje na podporu politiky „dvojího přístupu“ k řešení krize.¹³²

V květnu 2008 diplomatická iniciativa skupiny P5+1 vydala prohlášení, že dospěla k dalšímu návrhu spolupráce s Íránem, který by měl být v Teheránu přednesen v červnu 2008.¹³³ Nový návrh definuje několik základních oblastí potenciální spolupráce s Íránem – ekonomickou, bezpečnostní, jadernou a rozvojovou.¹³⁴ Většina návrhů je totožná s „balíkem“ z roku 2006, avšak je

¹²⁹ EUbusiness.com, EU's Solana 'disappointed' after Iran nuclear talk. *EUbusiness.com*, Breaking news, 30 November 2007; <http://www.eubusiness.com/news-eu/1196446621.91/?searchterm=solana>.

¹³⁰ European Union, Council of the European Union, Presidency Conclusions, BRUSSELS EUROPEAN COUNCIL 14 DECEMBER 2007, 16616/1/07, 14 February 2008; <http://www.consilium.europa.eu>.

¹³¹ United Nations, Security Council, Resolution 1803 of the UN Security Council under Article 41 of Chapter VII of the UN charter, S/RES/1803 (2008), 3 March 2008; www.un.org.

¹³² International Atomic Energy Agency, Information Circular, Communication dated 4 March from the Governor for the Russian Federation and the Resident Representatives of China, France, Germany, the United Kingdom and the United States of America concerning UN Security Council resolution 1803 (2008), INFCIRC/723, 5 March 2008, <http://www.iaea.org>.

¹³³ Agentura Reuters, Major powers agree new incentives offer to Iran. *Reuters.com*, 3 May 2008; <http://www.reuters.com/article/idUSL0246857420080503>.

¹³⁴ Podrobnosti v European Union, Proposal to Iran by China, France, Germany, the Russian Federation, the United Kingdom, the United States of America and the European Union Presented to the Iranian authorities on 14 June 2008 Teheran, S210/08, 14 June 2008; <http://www.consilium.europa.eu>.

detailnější – především v oblasti politických a ekonomických výhod.¹³⁵ Reakce Íránu na nový návrh měla být dojednána na konferenci v Ženevě, která se uskutečnila v závěru července 2008. Výsledek jednání nepřinesl žádné konkrétní rozhodnutí, avšak konference byla výjimečná v přítomnosti amerického zástupce Williama Burnse. Podle slov Javiera Solany bylo „setkání konstruktivní, avšak neobdrželi jsme odpověď, kterou hledáme“.¹³⁶

¹³⁵ Například podpora v rozvoji íránské dopravní infrastruktury, podpora íránského zemědělství prostřednictvím technologického rozvoje atd.

¹³⁶ Melman, Yossi (2008) No breakthrough on Iran nuclear talks in Geneva; another round in two weeks. *HAARETZ.com*, 20 July 2008; <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1003500.html>.

3. Analýza strategie Spojených států amerických

3.1 Faktory utvářející strategii USA

3.1.1 Klíčové události ve vztazích mezi USA a Íránem

Postoj Spojených států amerických k Íránu je více než třicet let charakterizován snahou oslabit postavení Íránu v regionu. Izolace, ekonomické sankce a podpora změny režimu se staly hlavními nástroji americké politiky. Administrativa prezidenta George W. Bushe pokračovala v politice odstrašení a izolace v rámci snahy zastavit Írán v rozvoji jaderného programu. Pro pochopení amerického přístupu k řešení íránské jaderné krize je nutné nejprve analyzovat klíčové historické události, které vzájemné vztahy poznamenaly nedůvěrou a podezíráním.

Íránská islámská revoluce, která vypukla v roce 1979, svrhla autokratickou vládu šáha Muhammada Rezá Pahláviho. Dvacetiletá americká podpora autokratické vlády šáha zvýšila odpor íránského obyvatelstva k zahraničním vlivům. Přijetí svrženého šáha do Spojených států v roce 1979, který se v USA měl léčit s rakovinou, oživilo události z roku 1953 a podpořilo obavy z postoje USA k islámské revoluci.¹³⁷ Skupina íránských radikálních studentů obsadila 4. listopadu 1979 americkou ambasádu v Teheránu a zadržela 66 rukojmích.

¹³⁷ V roce 1953 došlo v Íránu ke svržení premiéra Muhammada Mosaddeka a dosazení šáha Muhammada Rezá Pahláviho. Ke svržení Mosaddeka došlo za podpory Velké Británie a USA. Americká intervence do vnitřních záležitostí a svržení premiéra Mosaddeka bylo v Íránu považováno za přerušení íránských snah o získání ekonomické a politické demokracie. Pro podrobnosti o puči z roku 1953 a zapojení amerických a britských tajných služeb například Pollack, Kenneth M. (2005) *The Persian Puzzle.: The Conflict Between Iran and America*. New York: Random House, s. 40-71 nebo Ansari, Ali M. (2006) *Confronting Iran. The Failure of American Foreign Policy and the next Great Crisis in the Middle East*. New York: Basic Books, s. 19-53.

Snaha osvobodit rukojmí způsobila krizi, která dlouhodobě poznamenala postoj USA k Teheránu.¹³⁸

Carterova administrativa se snažila zajistit propuštění amerických rukojmí prostřednictvím jednání i nátlaku a prezident se do řešení krize osobně zapojil. Jednání o propuštění rukojmí, která byla zahájena v první fázi krize, nevedla k žádnému výsledku, a proto americká administrativa přistoupila i k restriktivním nástrojům. Jedním z prvních kroků bylo uvalení sankcí na obchod s Íránem, které vyhlásil prezident Carter 14. listopadu 1979.¹³⁹ Avšak sankce nevedly k žádné změně na straně Íránu a Spojené státy se rozhodly realizovat vojenskou akci, která měla zajistit osvobození rukojmí. Tajná vojenská operace s názvem „Orlí spár (Eagle Claw)“, která se uskutečnila v noci z 24. na 25. dubna 1980, skončila neúspěchem.¹⁴⁰ Ekonomický, politický ani vojenský tlak nevedl ke změně postavení Íránu. Jednání byla opět zahájena až na podzim roku 1980. K propuštění amerických rukojmí došlo 21. ledna 1981 po inauguraci nového amerického prezidenta Ronalda Reagana.

Krise „444 dní“ se stala symbolikou vzájemných vztahů. Pro Američany reprezentuje neodpuštělný kriminální akt. Bezmocnost a zloba poznamenala americkou politiku vůči Íránu nedůvěrou, která trvá dodnes. Oficiální podpora únosců ze strany ajatolláha Chomejního byla pro Američany nepochopitelná.

¹³⁸ Americká ambasáda v Teheránu byla obsazena levicovými studenty již v únoru 1979, avšak íránská armáda zasáhla a osvobodila rukojmí.

¹³⁹ U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control, Iran Sanctions, Executive Order No. 12170, Blocking Iranian Government Property, F.R. 65729, 14 November 1979; www.treas.gov.

¹⁴⁰ Záchraná akce měla být realizována prostřednictvím námořních vrtulníků americké vojenské pěchoty. Helikoptéry neměly dostatek paliva, aby doletěly až do Teheránu, a proto se měly setkat s nákladními letouny C-130 Herkules v poušti cca 200 km od Teheránu. Po doplnění paliva měly helikoptéry pokračovat k Teheránu, odkud se členové speciálních jednotek Delta Force měli přesunout v nákladních automobilech k americké ambasádě. K přesunu do Teheránu nikdy nedošlo. Kvůli nepřízní počasí se tři vrtulníky porouchaly již po startu. Dalším osudným okamžikem, který podpořil neúspěch akce, byla srážka námořního vrtulníku s letounem C-130, při které zahynulo osm amerických občanů.

Zprávy o pokračování v řešení krize se staly jednou z nejsledovanějších zahraničních událostí mezi americkými občany. Politika sankcí, hrozby a přerušení veškerých diplomatických kontaktů s Íránem se stala hlavním konceptem amerického postoje vůči Teheránu.

Teroristické útoky, především únosy a zadržování rukojmí, ovlivnily vzájemné vztahy i v osmdesátých letech. Například známá aféra „Írán Contras“, která byla spojena s teroristickou skupinou Hizballáh, vedla k přesvědčení, že jednání s teroristy a porušení zákonů představovalo selhání americké administrativy.¹⁴¹ Podle výsledků šetření kauzy „Írán Contras“ porušilo mnoho představitelů vysoké americké administrativy zákon, což vedlo k ještě většímu odstupu USA k Íránu.¹⁴²

Pozitivní tendence ke změně vzájemných vztahů se objevily v druhém prezidentském období Billa Clintona, kdy se novým reformním prezidentem v Íránu stal Mahmúd Chatámí, který se snažil o obnovení vztahů se Spojenými státy. Pozitivní směr vzájemných vztahů pokračoval i v prvních letech vlády prezidenta G. W. Bushe. V letech 2001 – 2003 se uskutečnila vzájemná jednání o postupu proti Talibánu a vládě Saddáma Husajna, avšak dialog se netýkal žádných jiných oblastí.

Teroristické útoky na Spojené státy z 11. září 2001 změnily zahraniční politiku USA. Strategickou hrozbou se staly teroristické skupiny a státy, které tyto skupiny podporují. Události z ledna 2002¹⁴³ podpořily na straně Spojených států

¹⁴¹ Prodej amerických zbraní Íránu měl zajistit propuštění amerických rukojmí, kteří byli drženi skupinou Hizballáh. Výtěžek z prodeje zbraní měl jít na podporu opozičních skupin v Nikaragui, především opoziční skupině Contras. Skandál vyšel najevo v roce 1986. Účast prezidenta Ronalda Reagana na prodeji zbraní Íránu se oficiálně nikdy neprokázala.

¹⁴² Pro podrobnosti o výsledku vyšetřování viz. Federation of American Scientist, Programs, Arms Sales Monitoring Project, Final Report of the Independent Counsel for Iran/Contra Matters, 1993; <http://www.fas.org/irp/offdocs/walsh/>.

¹⁴³ 3. ledna 2002 Izrael zachytil loď *Karine A* v Rudém moři, která byla pod velením palestinského kapitána.

přesvědčení, že Írán pokračuje současně v podpoře teroristických skupin i přesto, že se snaží o zlepšení vztahů s USA. Zveřejnění informací o tajném íránském jaderném programu zvýšilo obavy na straně Spojených států. Řeč prezidenta George W. Bushe a zahrnutí Íránu do „osy zla“ představovala nepochopení íránských snah o zlepšení vzájemných vztahů a ovlivnila íránské oficiální vedení. Například íránský novinář Afshin Molavi uvedl, že reakce obyvatel v Íránu na prezidentovu řeč byly smíšené.¹⁴⁴ Podle prezidenta Chatámího byla „současná americká politika horší než kdykoliv předtím“.¹⁴⁵ Snaha o nastolení vzájemných vztahů, jak ze strany USA tak ze strany Íránu, byla opět na bodu mrazu. Jednání v Ženevě o postupu proti Iráku již byla poznamenána atmosférou nedůvěry. Dalším negativním aspektem, který podlomil snahy Íránu o navázání dialogu s USA, byl vnitřní boj mezi íránskými politickými reformními a konzervativními skupinami, kdy konzervativní skupina, která byla tradičně proti USA, získávala zpět svou moc a vliv.¹⁴⁶

Historické události zanechaly na obou stranách silné trauma a nedůvěru, která ovlivňuje vzájemné vztahy dodnes. Dlouhodobá politika izolace USA a

Lod' převážela zbraně a vojenské vybavení. Zbraně byly vyrobeny a naloženy v Íránu. Podle Izraele byly zbraně určeny palestinským teroristickým skupinám a pocházely z Íránu. O izraelských důkazech se vedla diskuse, a to především o tom, zda nebyly zbraně určeny Hizballáhu namísto palestinským skupinám. Viz. například Whitaker, Brian (2002) The strange affair of Karine A. *The Guardian*, 21 January 2002; <http://www.guardian.co.uk/world/2002/jan/21/israel1>.

¹⁴⁴ Viz rozhovor s Afshinem Molavim: National Public Radio, Analysis: Politics And Reform In Iran. *National Public Radio*, Talk of the nation, January 2003; <http://www.npr.org/programs/totn/transcripts/2003/jan/030122.conan.html>.

¹⁴⁵ Fathi, Nazila (2002) A NATION CHALLENGED: THE ROGUE LIST; Bush's 'Evil' Label Rejected By Angry Iranian Leaders, *The New York Times*, World, 1 February 2002; <http://www.nytimes.com/2002/02/01/world/nation-challenged-rogue-list-bush-s-evil-label-rejected-angry-iranian-leaders.html>.

¹⁴⁶ Pro podrobnosti o vnitřních rozporech mezi politickými skupinami uvnitř Íránu v době prezidenta Chatámího viz. International Crisis Group (2002) Iran: The Struggle for the Revolution's Soul. *International Crisis Group*, Middle East Report No. 5, 5 August 2002; <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iran/005-iran-the-struggle-for-the-revolutions-soul.aspx> nebo Tellier, Frédéric (2006) The Iranian Moment. *Policy Focus No.52*, Washington, DC: The Washington Institute for Near East Policy.

nedostatek přímého kontaktu s Íránem vede k neporozumění íránskému domácímu mínění a politice. Při vypuknutí íránské jaderné krize se pro Spojené státy americké stalo hlavní podmínkou pro zahájení vzájemného dialogu bezpodmínečné zastavení íránské obohacování uranu. Pro Írán je tato podmínka pro zahájení dialogu nepřijatelná. Oba státy mají rozdílné strategické zájmy, které je možné pochopit a jasně artikulovat jen prostřednictvím komunikace a dialogu. Přerušování diplomatických kontaktů a třicetiletá izolace podporuje u obou států negativní historické zkušenosti.

3.1.2 Postavení země v souvislosti s válkou proti terorismu

V průběhu osmdesátých a devadesátých let představovala íránská podpora teroristických skupin klíčový problém pro nastolení vzájemných vztahů mezi USA a Íránem. Pro administrativu prezidenta George W. Bushe se íránská podpora teroristických skupin stala problémem číslo jedna, a to především po roce 2002, kdy byly zveřejněny informace o tajném rozvoji íránské jaderné programy. Teroristické útoky na Spojené státy americké z 11. září 2001 změnily zahraniční politiku USA a strategickou hrozbou se stal terorismus a možnost, že by teroristické skupiny získaly jaderný arzenál. K teroristickým útokům na americké cíle došlo již v minulosti, nově ale malá a dobře organizovaná skupina dokázala ohrozit Spojené státy americké na vlastním území stejně drastickým způsobem jako by je mohly ohrozit suverénní státy. Nová podoba války, kde hlavním aktérem nejsou státy ale nestátní aktéři, se tak stala pro USA realitou.¹⁴⁷

Projev amerického prezidenta George W. Bushe z Kongresu z 20. září

¹⁴⁷ Podrobná analýza nové podoby války např. v Rotberg, Robert I. (ed.) (2003). *When States Fail: Causes & Consequences*. Princeton, NJ: Princeton University Press nebo Rabasa, Angel, Boraz, Steven, Chalk, Peter, Cragin, Kim, Karasik, Theodore W., Moroney, Jennifer D.P., O'Brien, Kevin A., Peters, John E. (2007) *Ungoverned Territories: Understanding and Reducing Terrorism Risks*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

2001 následně vyhlásil válku terorismu. „*Nepřátelé svobody zahájili 11. září s naší zemí válku... Naším nepřítelem jsou radikální skupiny teroristů a všechny vlády, které je podporují.*“¹⁴⁸ V projevu z 6. října 2001 prezident George W. Bush oznámil, že je „*Amerika nucena vzdorovat státům, které sponzorují terorismus*“.¹⁴⁹

Boj s terorismem se stal strategickým cílem bezpečnostní politiky USA. Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 a 2006 obsahují tři klíčové pilíře, které změnilo posavení USA v mezinárodním bezpečnostním systému. Za prvé, Spojené státy jsou ve válce s teroristickými skupinami a se státy, které teroristy podporují. Za druhé, zbraně hromadného ničení, především ve spojení s terorismem, reprezentují strategickou hrozbu pro bezpečnost amerických občanů. Za třetí, teorie „pre-emptivní“ války nahrazuje politiku „kontroly a odstrašení“, kterou se zahraniční politika USA řídila během studené války. Americká administrativa byla přesvědčena, že samotná politika odstrašení již není dostatečně efektivní a nemůže ochránit americké občany, vzhledem ke změně mezinárodních bezpečnostních hrozeb.¹⁵⁰

Válka proti mezinárodním teroristickým skupinám je rozšířena o válku proti státům a vládám, které tyto skupiny podporují. Tzv. darebné státy porušují mezinárodní právo a ohrožují bezpečnost mezinárodního systému, neboť napomáhají teroristickým skupinám, aby prosadily své zájmy. Írán, jako stát, který podporuje teroristické skupiny, byl zahrnut do „osy zla“. „*Státy jako jsou tyto*

¹⁴⁸ emediaMillWorks, Text: Prezident Bush Addresses the Nation, Full text of President Bush's address to a joint session of Congress and the nation. *The Washington Post*, 20 September 2001; http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html.

¹⁴⁹ American Presidency Project, Radio Addresses, George W. Bush, The President's Radio Address, 6 October 2001; <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=24998>.

¹⁵⁰ The White House, Government, National Security Council, The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, s. 15; www.whitehouse.gov, Finlan, Alastair (2006) *International Security*, s. 154-155 v Buckley, Mary (ed.), Singh, Robert (ed.) (2006) *The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Reactions, Global Consequences*. New York: Routledge.

(Severní Korea, Irák, Írán) a jejich spojenci mezi teroristy, tvoří osu zla a ohrožují světový mír. Tím, že se snaží získat zbraně hromadného ničení reprezentují tyto státy hrozbu. Mohou poskytnout tyto zbraně teroristům, aby dosáhly cílů své nenávisti.“¹⁵¹

Problém Íránu byl zmíněn v Národní bezpečnostní strategii z roku 2006: „*My (Spojené státy) nečelíme snad větší výzvě od jednoho státu než od Íránu...*“.¹⁵² Opět byl problém spojen s hlavní bezpečnostní hrozbou – šířením zbraní hromadného ničení a terorismem. Nová zahraniční politika Spojených států, pod vlivem událostí ze září 2001, které byly vnímány jako útok na západní hodnoty a zájmy, se stala více agresivní. Boj proti terorismu a doktrína „pre-emptivní války“ vedly k posílení restriktivních opatření nejen v zahraniční politice, ale i uvnitř USA.¹⁵³ Zároveň se v Národních bezpečnostních strategiích z roku 2002 i 2006 klade důraz na podporu multilaterálního přístupu k řešení hrozby šíření zbraní hromadného ničení. Podpora multilateralismu a spolupráce s partnery byla ze strany USA vyjádřena prostřednictvím zapojení do diplomatické iniciativy P5+1 v roce 2006. Avšak konfrontace a izolace zůstala nadále hlavní politikou vůči Íránu.¹⁵⁴

3.1.3 Zájmy Spojených států amerických v regionu a role Íránu

Střední východ představuje velmi heterogenní a komplikovaný region. Írán

¹⁵¹ The White House, State of the Union, Text of the Speech, President Delivers State of the Union Address, 29 January 2002, www.whitehouse.gov.

¹⁵² The White House, Government, National Security Council, The National Security Strategy of the United States of America, March 2006, s. 41; www.whitehouse.gov.

¹⁵³ Konkrétním příkladem posílení restriktivních nástrojů uvnitř Spojených států je například diskutovaný protiteroristický zákon z 26. října 2001 „USA Patriot Act“, který rozšiřuje pravomoci amerických vládních agentur a zasahuje do občanských svobod amerických obyvatel.

¹⁵⁴ Diskuse o artikulaci jasné strategie proti Íránu byla vedena nejen mezi odborníky, avšak i mezi politiky v rámci americké nejvyšší administrativy – podrobnosti níže Nástroje americké strategie: Hrozba a vojenská akce.

reprezentuje významného regionálního hráče a prostřednictvím svého spojení s teroristickými skupinami a zapojení do energetického sektoru ovlivňuje zájmy Spojených států amerických. Odstranění režimu v Afghánistánu a Iráku umožnilo Teheránu, aby posílil svou regionální pozici. Spojení s šíitskými skupinami v obou státech se stalo nástrojem íránského vlivu. Zájmy Spojených států amerických v oblasti regionu jsou tradičně spojeny se třemi důležitými cíly: zachování regionální stability, ochrana a bezpečnost státu Izrael a energetická bezpečnost spojená se zásobami ropy. Všechny tři strategické zájmy se vzájemně ovlivňují a jsou propojeny. Rozvoj íránského jaderného programu a možnost, že by Írán získal jadernou zbraň, vzhledem ke spojení s regionálními teroristickými skupinami, by mohl zásadním způsobem narušit nejen regionální stabilitu, ale i bezpečnost Spojených států amerických.

Zachování stability v regionu v kontextu s dalšími uvedenými strategickými zájmy reprezentuje velkou výzvu pro USA, a to především po roce 2001, kdy vstoupily Spojené státy do války s terorismem. Spojené státy se zaměřily na sunnitské teroristické skupiny, avšak zároveň došlo ke zvýšené podpoře šíitských extrémistických skupin ze strany Íránu. Íránská podpora šíitských extrémních skupin v regionu se objevila po roce 1979 a ohrožovala zájmy USA již dříve. Avšak oslabení pozice Iráku po válce v roce 2003, jako tradičního rivala íránské hegemonie, přispělo k íránské podpoře šíitských extrémistů. Podle zpráv amerického vojenského velení Írán aktivně podporuje šíitské extrémisty v Iráku prostřednictvím dodávek zbraní, financí a cvičebních táborů.¹⁵⁵ I přesto, že je pro Írán důležitá jednota Iráku, tak snaha o získání regionální hegemonie a zajištění vlastní bezpečnosti vede k podpoře šíitských

¹⁵⁵ Podrobněji o íránské podpoře šíitských skupin v Iráku viz Katzman, Kenneth (2009) *Iran's Activities and Influence in Iraq*. CRS Report for Congress, Washington, DC: CRS, Council of Foreign Relations nebo *Iran's Revolutionary Guards, Council of Foreign Relations, Backgrounder*, 22 June 2009; <http://www.cfr.org/publication/14324/>.

skupin. Spojení Íránu s extrémistickou skupinou Hizballáh v Libanonu, která získala po roce 2006 politické zastoupení v libanonském parlamentu, představuje další problematyczny aspekt regionální stability, a to především v kontextu vzájemných vztahů mezi Izraelem, Libanonem a Sýrií.¹⁵⁶ Íránská podpora Hizballáhu je spojena se Sýrií, která je tranzitním místem pro přepravu zbraní. Zároveň Írán, jako přátelský stát, Sýrii aktivně podporuje ve vlastním vyzbrojování.

Podpora a bezpečnostní ochrana státu Izrael charakterizuje základní vztah mezi USA a Izraelem. Izrael je hlavním spojencem USA v regionu. Hned od vzniku samostatného státu Izrael v roce 1948 byla existence státu poznamenána spory a válkou mezi židovským státem a arabskými státy. Dlouhodobý izraelsko-palestinský konflikt zásadním způsobem narušuje regionální stabilitu, neboť je spojen s teroristickými skupinami a ohrožuje bezpečnost státu Izrael. Spojené státy se aktivně zapojily do řešení izraelsko-palestinského konfliktu, a to především za vlády prezidenta Clintona. Avšak snaha o řešení konfliktu zatím nevedla k žádnému konečnému výsledku.

Podpora palestinských extrémistických a teroristických skupin od arabských států konflikt komplikuje a prodlužuje. Dlouhodobá neschopnost vyřešit izraelsko-palestinský konflikt ohrožuje nejen bezpečnost Izraele, ale narušuje i strategický zájem USA zajistit stabilitu regionu. Íránská podpora palestinských obyvatel a teroristických skupin jako nástroje pro šíření vlastního vlivu a íránské revoluce přispívá k prodlužování konfliktu. I přesto, že íránská podpora palestinské skupině Hamás není tak pevná jako u skupiny Hizballáh, je pro Izrael jasným důkazem nepřátelského postoje Íránu.¹⁵⁷ Izrael chápe podporu

¹⁵⁶ viz. Hersh, Seymour M. (2009) SYRIA CALLING. *The New Yorker*, Reporting and Essays, Annals of National Security, 6 April 2009; http://www.newyorker.com/reporting/2009/04/06/090406fa_fact_hersh.

¹⁵⁷ Shuster, Mike (2009) Iranian Support For Hamas Running High Post-Gaza. *npr*, News, World, Unwrapping

teroristů ze strany Íránu jako nástroj jak si zajistit regionální hegemonii a oslabit postavení Izraele. A izraelské obavy z íránského jaderného programu, vzhledem ke spojení mezi USA a Izraelem, ovlivňují i postoj Spojených států amerických. Během vlády prezidenta Bushe Izrael prosazoval politiku tvrdého postupu proti Íránu a několikrát upozorňoval na to, že je vojenská akce vhodným řešením, jak zastavit Írán v rozvoji jaderného programu.¹⁵⁸ I přesto, že se v rámci administrativy prezidenta Bushe vedla diskuse o otázce vojenské akce proti Íránu, tak byla tato alternativa řešení zamítnuta.

Ropa a ostatní energetické zdroje představují důležitou roli v rámci celé globální ekonomiky. Zájem Spojených států o zajištění bezpečnosti regionu, ve vztahu k energetickým zdrojům, je spojen především s otázkou stability mezinárodního ekonomického systému a bezpečným přístupem amerických spojenců ke zdrojům v oblasti Perského Zálivu, především Evropy a Japonska.¹⁵⁹ Podle zprávy Mezinárodní energetické agentury z roku 2008 (International Energy Agency, IEA) dojde do roku 2030 ke zvýšení závislosti západních států na energetických zdrojích z oblasti Středního východu.¹⁶⁰ Stabilita a bezpečnost regionu, vzhledem vzájemné závislosti a propojenosti mezinárodního ekonomického systému a důrazu na udržení nízkých cen ropy a ostatních

Iran, 4 February 2009; <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=100211788>,

Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC) (2008) Iranian Support of Hamas. *The Intelligence & Terrorism Information Center*, Hamas Basic, 12 January 2008; http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/iran_e004.pdf.

¹⁵⁸ TimesOnline, President George W Bush backs Israeli plan for strike on Iran. *TimesOnline.co.uk*, News, World News, Middle East News, 13 July 2008; http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article4322508.ece., Steele, Jonathan (2008) Israel asked US for green light to bomb nuclear sites in Iran. *Guardian.co.uk*, News, World News, Iran, 25 September 2008; <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/25/iran.israelandthepalestinians1>.

¹⁵⁹ Import ropy do USA z oblasti Perského zálivu zahrnuje pouze 20% z celkového importu ropy do Spojených států. Viz. U.S. Energy Information Administration, Energy in Brief, All Energy in Brief Articles, 10 December 2009; http://tonto.eia.doe.gov/energy_in_brief/foreign_oil_dependence.cfm.

¹⁶⁰ International Energy Agency, World Energy Outlook, http://www.iea.org/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=2056.

energetických zdrojů, je pro světovou ekonomiku, tedy i pro USA klíčová.

Írán, jako člen Organizace zemí vyvážející ropu (Organization of Petroleum Exporting Countries, OPEC), disponuje třetími největšími zásobami ropy a je také jejím třetím největším exportérem.¹⁶¹ Írán kontroluje severní část Hormuzského průlivu, který představuje důležitou tranzitní cestu pro tankery s ropou z Perského zálivu. Írán zároveň disponuje obrovskými zásobami zemního plynu. V roce 2008 uzavřela Národní íránská ropná společnost (National Iranian Gas Export Company, NIGEC) dlouhodobou smlouvu s švýcarskou energetickou společností Elektrizitäts-Gesellschaft Laufenburg (EGL) o dodávkách plynu¹⁶² a snaží se zúčastnit mezinárodního projektu výstavby nového plynovodu Nabucco.¹⁶³

Írán v rámci regionu reprezentuje důležitého hráče v oblasti energetického sektoru. V případě konfrontace s Íránem, ať už přímé nebo nepřímé, by mohlo dojít k narušení stability a energetická krize by ohrozila ekonomiku amerických spojenců.

3.2 Charakteristika nástrojů americké strategie

3.2.1 Jednostranné sankce

Již od roku 1979 Spojené státy americké aplikují na Írán jednostranné

¹⁶¹ Organization of the Petroleum Exporting Countries, Data/Graphs, OPEC Oil Reserves, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm.

¹⁶² Vzájemná dohoda je uzavřena na 25 let a Írán by měl dodávat společnosti ročně 5,5 miliard kubických metrů plynu. Projekt by měl být zahájen v roce 2011, avšak jeho realizace záleží na konstrukci nového plynovodu – Trans Adriatic Pipeline (TAP). Více o dohodě například v Energy Daily, Iran, Switzerland sign gas export deal, *Energy Daily*, Energy Tech, 17 March 2008; http://www.energy-daily.com/reports/Iran_Switzerland_sign_gas_export_deal_999.html, Mortished, Carl (2008) Swiss brush aside criticism over gas contract with Iran. *TIMESONLINE*, Business, Industry Sectors, 24 March 2008; http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/utilities/article3607258.ece.

¹⁶³ V rámci projektu Nabucco má být vybudován nový plynovod, který bude spojoval Kaspické moře se Středním východem a Egyptem a povede přes Turecko, Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko do Rakouska. Podrobnosti o projektu viz. oficiální webové strany <http://www.nabucco-pipeline.com/>.

sankce mnoha druhů jako hlavní nástroj americké politiky vůči této zemi. Cílem všech sankcí je ekonomická izolace Íránu jako státu, který podporuje terorismus. V devadesátých letech, během vlády prezidenta Billa Clintona, byla přijata strategie „dvojího odstrašení“. Strategie byla vyhlášena 24. února 1994 jako nová politika vůči Íránu a Iráku. Měla zajistit regionální izolaci obou zemí, prostřednictvím sankcí přerušit ekonomické a obchodní vztahy se světovým obchodním systémem a zajistit změnu režimu v Iráku.¹⁶⁴

Sankce, které byly Spojenými státy na Írán uvaleny, je možné rozdělit do čtyř oblastí: finanční a obchodní sankce, protiteroristické sankce a sankce proti zahraniční pomoci a sankce proti šíření zbraní hromadného ničení. USA se zároveň snaží, v rámci boje proti íránskému jadernému programu, o rozšíření sankcí na mezinárodní scéně prostřednictvím Rady bezpečnosti OSN a přesvědčit jiné státy o uvalení sankcí mimo rámec OSN.

Vládní rozhodnutí, které se týkají zákazu veškerého obchodu a investic s Íránem bylo přijato 6. května 1995 prezidentem Billem Clintonem.¹⁶⁵ V následujících letech došlo ke zrušení sankcí na některé druhy zboží. Jedná se například o zboží spojené s bezpečností občanů v oblasti civilní letecké dopravy. Potraviny, léky a zdravotnické potřeby bylo možné od roku 1999 do Íránu vyvážet, avšak vždy na základě udělené licence. V roce 2000 byl zákaz obchodu zrušen na ořechy, sušené ovoce, koberce a kaviár.¹⁶⁶

Zákon o sankcích proti Íránu (The Iran Sanction Act), původně zákon o

¹⁶⁴ Indyk, Martin (1993) *The Clinton Administration's Approach to the Middle East*. Sorel Symposium 1993, *The Washington Institute for Near East Policy*, <http://www.washingtoninstitute.org/print.php?template=C07&CID=61>.

¹⁶⁵ The National Archives And Records Administration, Federal Register, Executive Orders, 1995 Executive Orders Disposition Tables, Executive Order No. 12959 - Prohibiting Certain Transactions With Respect to Iran, 24755, 9 May 1995; www.archives.gov.

¹⁶⁶ U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control, Iran Sanctions, An overview of O.F.A.C. Regulations involving Sanctions against Iran, Iranian Transactions Regulations - 31 C.F.R. Part 560, www.treas.gov.

sankcích proti Íránu a Libyi (Iran and Libya Sanction Act), byl přijat v červnu 1996 jako doplněk vládního nařízení o zákazu obchodu a investic v Íránu. Zákon měl omezit Írán v podpoře teroristických skupin, jako je Hizballáh, Hamás a Palestinský islámský džihád prostřednictvím sankcí, které by zabránily rozvoji íránského energetického sektoru.¹⁶⁷ Původní podoba návrhu zákona z roku 1995 byla změněna, neboť se spojenci USA odmítli k návrhu připojit. Finální verze umožnila prezidentovi uvalit nejméně dvě sankce na zahraniční osobu nebo společnost, která investuje do íránského energetického sektoru více než 20 milionů amerických dolarů za rok nebo prodá Íránu technologii, která je určena k výrobě jaderné zbraně. Sankce nebyly nikdy na žádnou zahraniční osobu ani společnost uvaleny.

Protiteroristické sankce byly proti Íránu poprvé uvaleny v roce 1984, kdy byl Írán označen jako stát, který aktivně podporuje teroristické skupiny.¹⁶⁸ Sankce zakazují USA poskytovat těmto státům přímou finanční pomoc a zároveň vyžadují, aby USA hlasovaly proti mezinárodnímu poskytování půjček. Sankce zakazují prodej položek dvojího využití a zbraní. Sankce se netýkají pomoci, která je poskytována v rámci pohrom a přírodních katastrof. Spojené státy americké poskytly pomoc Íránu například při zemětřesení v Bamu.¹⁶⁹ Vládní nařízení z 23. září 2001 číslo 13224 umožňuje prezidentovi Spojených států omezit aktivity a uvalit sankce na americké transakce s osobami a skupinami, které podporují mezinárodní terorismus. Původně bylo toto nařízení určeno osobám spojeným

¹⁶⁷ Podrobnosti o Zákonu o sankcích proti Íránu viz. Katzman, Kenneth (2008) *The Iran Sanction Act*. CRS Report for Congress, Washington, DC: CRS.

¹⁶⁸ „Seznam teroristů“ vznikl v rámci článku 6 Zákona o exportu (Export Administration Act) z roku 1979. Podle článku 6 mají být uvaleny sankce na státy, které podporují mezinárodní terorismus. Viz. The U.S Government Printing Office, Export Administration Regulations, Principal Statutory Authority for the Export Administration Regulations, January 2009; <http://www.access.gpo.gov>.

¹⁶⁹ Pro podrobnosti o finanční pomoci a asistenci USA Íránu při zemětřesení viz. USAID, Humanitarian Assistance, Disaster Assistance, Iran, Final OFDA Report, Fact Sheet #10, Fiscal Year (FY) 2004, 15 January 2004; <http://www.usaid.gov>.

s teroristickou skupinou Al Kajdá.¹⁷⁰ Avšak nařízení bylo aplikováno i na íránské skupiny a osoby.

Obchod v oblasti jaderné technologie a všech položek s tímto oborem spojených je v USA veden na základě několika nařízení. V roce 2000 došlo k podpisu zákona proti podpoře íránského jaderného programu (The Iran Nonproliferation Act), který umožňuje uvalit sankce na zahraniční skupiny nebo společnosti, které napomáhají Íránu v jaderném programu. Vládní nařízení 13382 z 28. června 2005 rozšiřuje původní nařízení z devadesátých let a umožňuje uvalit sankce na osoby a skupiny na základě zákona o mezinárodních ekonomických pohotovostních opatřeních (International Emergency Economic Powers Act) a zákona o pohotovostních opatřeních (National Emergencies Act).¹⁷¹ Spojené státy americké se řídí i sankcemi Rady bezpečnosti OSN, které byly uvaleny na Írán v letech 2006-2008.¹⁷²

Bushova administrativa se aktivně snažila rozšířit sankce do dalších oblastí, především do finančního sektoru. V roce 2004 Ministerstvo financí udělilo pokutu švýcarské bance UBS v hodnotě 100 milionů amerických dolarů, neboť podle vyšetřování realizovala banka neověřené finanční transakce s Íránem a jinými státy, které jsou na americkém seznamu teroristů.¹⁷³ Další pokuta byla udělena v prosinci 2005 holandské bance ABN Amro v hodnotě 80 milionů amerických dolarů.¹⁷⁴ Ministerstvo financí 6. září 2006 zakázalo realizovat

¹⁷⁰ The White House, Government, Executive Orders, Executive Order No. 13224, Executive Order on Terrorist Financing, 24 September 2001; www.whitehouse.gov.

¹⁷¹ U.S. Department of State, Executive Order 13382 - Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters, 38567, 1 July 2005; <http://www.state.gov/>.

¹⁷² Jedná se o sankce Rady bezpečnosti OSN číslo 1737, 1747, 1803, viz. podrobnosti předchozí kapitola: Rada bezpečnosti OSN a spolupráce s partnery.

¹⁷³ BBC, US Fed fines Swiss bank \$100m, *BBC*, BBC News, Business, 10 May 2004; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3702259.stm>.

¹⁷⁴ Finfacts Ireland Business & Finance Portal, Dutch bank ABN Amro fined \$80 million by US regulators for facilitating criminal transactions, *Finfacts Ireland Business & Finance Portal*, News International, 19

nepřímé transakce (americké banky nesmí přímo obchodovat s íránskými bankami, avšak mohou realizovat transakce, které se týkají Íránu, avšak začínají a končí v jiné než íránské bance) s íránskou bankou Bank Sederat, která podle oficiálních zpráv podporuje teroristickou skupinu Hizballáh.¹⁷⁵ Podle zprávy z března 2008 dokázalo americké ministerstvo financí přesvědčit nejméně 40 zahraničních bankovních institucí, aby neposkytovaly úvěry pro export do Íránu.¹⁷⁶

3.2.2 Hrozba a vojenská akce

Hlavním cílem americké politiky odstrašení, ve spojení s vojenskou hrozbou, prostřednictvím tlaku z mnoha stran, je oslabit pozici Íránu v rámci regionu Středního východu. Írán vyzbrojený jadernou zbraní by mohl podlomit americké zájmy v rámci regionu, narušit regionální stabilitu a vést ke snahám ostatních států v regionu k získání jaderné zbraně.

Americká administrativa podporovala vojenské kapacity svých spojenců v regionu. V roce 2007 byl zveřejněn plán na uzavření dohody o prodeji amerického vojenského arzenálu spojencům v regionu. V rámci desetiletého plánu měly Spojené státy navýšit vojenskou pomoc Izraeli a Egyptu.¹⁷⁷ Plán vojenské pomoci zahrnoval podporu Saudské Arábie, Bahrajnu, Kuvajtu, Ománu, Kataru a

December 2007; http://www.finfacts.com/irelandbusinessnews/publish/article_10004310.shtml.

¹⁷⁵ Kessler, Glenn (2006) U.S. Moves to Isolate Iranian Banks. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 9 September 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/08/AR2006090801454.html>.

¹⁷⁶ Mufson, Steven, Wright, Robin (2007) Iran Adapts to Economic Pressure. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 29 October 2007; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/10/28/AR2007102801424.html> nebo U.S. Department of the Treasury, Press Room, Remarks of Deputy Secretary Robert M. Kimmitt on the Role of Finance in Combating National Security Threats to the Washington Institute for Near East Policy, Soref Symposium, 10 May 2007; www.treas.gov.

¹⁷⁷ Podrobnosti o smlouvě mezi USA a Izraelem viz. Sharp, Jeremy M. (2009) *U.S. Foreign Aid to Israel*. CRS Report for Congress, 4 December 2009; <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>.

Spojeným arabským emirátům. Nová diplomatická iniciativa, Bezpečnostní dialog v oblasti Perského zálivu (Gulf Security Dialogue), která vznikla v květnu 2006, představuje bezpečnostní koordinační mechanismus mezi USA a členskými státy Rady pro spolupráci v Perském zálivu (Gulf Cooperation Council, GCC).¹⁷⁸ Dialog reprezentuje forum pro diskusi o bezpečnostních otázkách mezi členskými státy GCC a Spojenými státy. Boj proti šíření zbraní hromadného ničení je jedním z cílů vzájemného dialogu. V rámci dialogu americká administrativa připravila několik návrhů prodeje zbraní, které by podpořily členské státy GCC v oblasti námořní a letecké obrany.¹⁷⁹

Druhé volební období prezidenta George Bushe bylo ve znamení podpory dvojího přístupu k řešení íránské krize – podpora mezinárodní diplomatické iniciativy a pokračování v politice odstrašení. Diskuse v otázce postupu proti Íránu na nejvyšší úrovni americké administrativy se vedla mezi viceprezidentem Dickem Cheneyem a Condoleezzou Ranceovou. Cheney oficiálně podporoval diplomatické řešení íránské krize, avšak zároveň nebyl v opozici proti vojenské akci. Například v rozhovoru z 20. ledna 2005 pro MSNBC Cheney označil Írán jako stát, který je na *“prvním místě seznamu problematických míst na světě”*.¹⁸⁰ Cheney v průběhu svého druhé volebního období několikrát svými výroky podpořil otázku vojenské akce.¹⁸¹ Dick Cheney zopakoval v březnu 2006, že

¹⁷⁸ Viz. Blanchard, Christopher M., Grimmett, Richard F. (2008) *The Gulf Security Dialogue and Related Arms Sale Proposals*. CRS Report for Congress, Order Code RL34322, 17 January 2008; <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA481897&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>.

¹⁷⁹ Přehled a podrobnosti o návrzích vojenské podpory jednotlivým státům viz. Defence Security Cooperation Agency, Press Releases, CY 2002 – 2009; http://www.dsca.mil/PressReleases/36-b/36b_index.htm.

¹⁸⁰ msnbc, Vice President Cheney on inauguration day, Transcript Excerpt. *msnbc.msn.com*, 20 January 2005; <http://www.msnbc.msn.com/id/6847999/>.

¹⁸¹ Viz. Baker, Peter, Linzer, Dafna, Ricks, Thomas E. (2006) U.S. Is Studying Military Strike Options on Iran. *The Washington Post*, Nation, National Security, 9 April 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/04/08/AR2006040801082.html>, Wright, Robin (2007) In Gulf, Cheney Pointedly Warns Iran. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 12 May 2007; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/05/11/AR2007051100572.html>, Hersch,

Spojené státy americké „udrží všechny možnosti na stole, jak reagovat proti režimu“.¹⁸² Avšak invaze do Íránu nebo vojenská akce proti íránským cílům by představovala velmi náročnou akci. Odpůrci a kritici vojenské akce, pod vlivem zkušeností z americké invaze do Iráku, tuto možnost amerického postupu proti Íránu odmítali. Náročnost vojenské akce reprezentovala jeden problém, otázka podpory vojenské akce ze strany amerických spojenců a reakce ostatních arabských států v regionu představovala další klíčové problémy.

3.2.3 Podpora demokracie ve spojení s podporou změny režimu v Íránu

Podpora změny režimu v Íránu byla součástí americké politiky od roku 1979. V průběhu osmdesátých let Spojené státy podporovaly íránské opoziční skupiny, avšak součástí oficiálního amerického postoje k Íránu se stala za administrativy prezidenta G. W. Bushe, v rámci prosazování politiky na podporu demokracie v regionu Středního východu. V inaugurační řeči z 20. ledna 2005 prezident George W. Bush vyzval Spojené státy k podpoře demokracie v oblasti Středního východu. V projevu o stavu unie prezident označil Írán za stát, který podporuje terorismus a zároveň podpořil rozvoj demokracie: „Dnes, Írán zůstává hlavním státem ve světě, který podporuje terorismus... Dnes říkám íránským občanům: Tak jak stojíte o svou demokracii, tak Amerika stojí při vás“.¹⁸³ Kongres přijal 30. září 2006 zákon na podporu demokracie v Íránu (Iran Freedom

Seymour M. (2008) Preparing the Battlefield. *The New Yorker*, Reporting and Essays, 7 July 2008; http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07/080707fa_fact_hersh, Agentura Reuters, Cheney mulled Israeli strike on Iran: Newsweek, *Reuters*, News, 23 September 2007; <http://www.reuters.com/article/idUSN2323126720070923>.

¹⁸² Weisman, Steven R. (2006) Cheney Warns of 'Consequences' for Iran on Nuclear Issue. *The New York Times*, International, 8 March 2006; <http://www.nytimes.com/2006/03/08/international/08diplo.html>.

¹⁸³ Courtesy FDCH E-Media (2005) Text of President Bush's 2005 State of the Union Address. *The Washington Post*, Politics, Transcripts, 2 February 2005; http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/transcripts/bushtext_020205.html.

support Act), který schválil finanční podporu rozvoje íránské demokracie.¹⁸⁴ Rozpočet na fiskální rok 2006 plánoval s poskytnutím nejméně 10 milionů amerických dolarů pro Oddělení demokracie a lidských práv (State Department on democracy and human rights) a dodatečně bylo schváleno 66,1 milionů amerických dolarů pro Pohotovostní dodatek pro Írán (Emergency Supplemental for Iran).¹⁸⁵ Pro fiskální rok 2008 Kongres schválil celkovou sumu 60 milionů amerických dolarů na podporu rozvoje demokracie v Íránu. Z toho je přesně specifikována suma 21,8 milionů amerických dolarů pro Ekonomický fond (Economic Supports Fund) a 8 milionů amerických dolarů pro Demokratický fond (Democracy Fund). Zbytek plánovaných investic nebyl zveřejněn.

Podpora demokracie v Íránu zahrnuje i oblast rádiového a televizního vysílání. Rádio Farda, které vysílá pod Rádiem Svobodná Evropa a je podporováno z USA, vysílá 24 hodin denně. Prezident George W. Bush v rozhovoru pro rádio Farga z 19. března 2008 podpořil mladou generaci. „*Mým poselstvím mladým lidem v Íránu je to, že jednou bude vaše společnost svobodná. Což pro vás bude požehnaný čas.*“¹⁸⁶ Televizní stanice Voice of America vysílá od 3. července 2003 zprávy v perštině.

Investice americké administrativy do podpory rozvoje demokracie, do prosazování lidských práv a do podpory opozičních skupin byly kritizovány ze strany íránských disidentů a aktivistů. Kritika se dotýká nejen otázky efektivity podpory disidentských skupin, ale i utajování informací ze strany USA, kam jsou

¹⁸⁴ A Service of the U.S. Government Printing Office, Public Laws, Iran Freedom Support Act, PUBLIC LAW 109–293, 30 September 2006; www.gpoaccess.gov.

¹⁸⁵ U.S. Government Printing Office, EMERGENCY SUPPLEMENTAL APPROPRIATIONS ACT FOR DEFENSE, THE GLOBAL WAR ON TERROR, AND HURRICANE RECOVERY, 2006, PUBLIC LAW 109-234, 15 JUNE 2006 a FOREIGN OPERATIONS, EXPORT FINANCING, AND RELATED PROGRAMS APPROPRIATIONS ACT, 2006, PUBLIC LAW 109–102, 14 November 2005; www.gpo.gov.

¹⁸⁶ GlobalSecurity.org, Iran/U.S.: President Bush Talks To Radio Farda. *GlobalSecurity.org*, Weapons Of Mass Destruction, News, Iran, March 2008; <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2008/iran-080320-rferl01.htm>.

finance na podporu demokracie distribuovány. Například Shirin Ebadi, která byla v roce 2003 oceněna Nobelovou cenou, opakovaně upozorňovala na fakt, že americká podpora zvyšuje napětí uvnitř Íránu.¹⁸⁷ Kritika amerického postoje k podpoře íránské demokracie je i ze strany největší mezinárodní nezávislé organizace na podporu rozvoje íránsko-americké společnosti Národní íránsko-americké Rady (National Iranian American Council, NIAC).¹⁸⁸

Hlavním problematickým aspektem podpory demokracie je jeho spojení se změnou režimu v Íránu, které podporuje nacionalistické smýšlení a vede k prohloubení vzájemné nedůvěry ze strany Íránu.

¹⁸⁷ Ebadi, Shirin, Sahimi, Muhammad (2007) The follies of Bush's Iran policy. *The New York Times*. Opinion, Teheran and the West, 30 May 2007; <http://www.nytimes.com/2007/05/30/opinion/30iht-edebadi.1.5927039.html>.

¹⁸⁸ PROJECT on Middle East Democracy, DC Events, "Iran at a Crossroads: Assessing a Changing Landscape", 10 March 2010; http://pomed.org/wordpress/wp-content/uploads/2010/03/niac_summary.pdf.

4. Výsledek analýzy nástrojů strategie Evropské unie a Spojených států amerických

4.1 Efektivita strategie Evropské unie

Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení stanovila základní podmínky a nástroje pro boj proti šíření zbraní hromadného ničení. Rozpory mezi členskými státy EU v otázce postupu proti Iráku a unilaterální přístup Spojených států k řešení irácké krize byly jasným důkazem toho, že EU potřebuje společnou strategii k řešení mezinárodních bezpečnostních krizí a problémů. Íránský jaderný program se stal prvním testem společného přístupu EU v bezpečnostní problematice, která se dotýká bezpečnosti celého mezinárodního systému. Politika dialogu, podmíněná obchodní spolupráce, spolupráce s partnery a role Organizace spojených národů se staly hlavními nástroji evropského postupu v boji proti šíření zbraní hromadného ničení. Na základě analýzy v předchozích kapitolách je možné evropskou politiku v problematice íránského jaderného programu rozdělit na úspěchy i neúspěchy.

Mezi pozitiva evropského přístupu k řešení íránské jaderné krize je možné zařadit čtyři klíčové úspěchy. Za prvé, Evropská unie prokázala, že dokáže jednat v mezinárodních bezpečnostních otázkách jako jednotný hráč. Ve vztahu k Íránu formulovala společné principy a hodnoty prostřednictvím politiky kritického a komplexního dialogu a diplomatické iniciativy EU³. Jednotná politika byla realizována prostřednictvím dialogu a diplomatických jednání. Hlavními nástroji, v rámci zachování politiky multilateralismu, se staly obchodní pobídky, finanční asistence, ale i sankce v rámci Rady bezpečnosti OSN. V rámci podpory politiky dialogu vznikl diplomatický a administrativní aparát, který byl schopen vést s Íránem přímá jednání. I přesto, že jednotnost v postupu byla narušena například přístupem nového francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho, který prosazuje

tvrdší postup proti Íránu, dokázala EU zachovat společný postoj.¹⁸⁹

Za druhé, Evropská unie zpomalila íránský jaderný program. Dialog a podmíněná obchodní spolupráce, které charakterizovaly vzájemné vztahy mezi Íránem a Evropskou unií již v devadesátých letech, napomohly k uzavření Dohody z Teheránu a Pařížské dohody, což vedlo k dočasnému zastavení íránského obohacování uranu a k podpisu Dodatkového protokolu Mezinárodní smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení.¹⁹⁰ I přesto, že Írán aktivity s obohacováním uranu opět zahájil, získala Evropská unie čas, aby íránská otázka nebyla předána Radě bezpečnosti OSN, což prosazovaly Spojené státy americké, a nadále pokračovala ve vzájemném dialogu.

Za třetí, evropská diplomatická iniciativa prokázala, že je možné vést s Íránem v takto komplikovaném problému dialog. Dialog nebyl vždy pro evropské zástupce jednoduchý. V první fázi vzájemných jednání, v letech 2003-2005, musela Evropská unie vzdorovat tlaku ze strany Spojených států, které se snažily o řešení íránského problému v rámci Rady bezpečnosti OSN. Evropská diplomacie věřila, že další jednání a obchodní pobídky přesvědčí Írán, aby zastavil samostatný rozvoj jaderného programu. V roce 2006, kdy Írán oznámil obnovené zahájení aktivit s obohacováním uranu a další jednání nevedla k žádnému pozitivnímu výsledku, již bylo pro Evropskou unii velmi těžké nadále pokračovat v balancování mezi dvěma stranami. V rámci diskuze o podobě sankcí musela Evropská unie vyjednávat nejen s Íránem ale i mezi zástupci Rady bezpečnosti

¹⁸⁹ Pro podrobnosti o politice Nicolase Sarkozyho vůči Íránu viz například v Smale, Alison, Sciolino, Elaine (2007) Sarkozy clarifies France's Iran policy. *The New York Times*, World, Europe, 24 September 2007; http://www.nytimes.com/2007/09/23/world/europe/23iht-sarko.4.7610051.html?_r=1, French Embassy in the United Kingdom, Fifteenth Ambassadors' Conference – Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic, Newsroom, Statements, 27 August 2007, <http://www.ambafrance-uk.org/President-Sarkozy-s-speech.html>.

¹⁹⁰ International Atomic Energy Agency, Statement by the Iranian Government and visiting EU Foreign Ministers, News center, News, In Focus, Iran, 21 October 2003; www.iaea.org.

OSN.¹⁹¹

A konečně za čtvrté, Evropská unie byla schopna přesvědčit i další významné mezinárodní hráče k účasti na jednáních. I přesto, že důvody pro zapojení jednotlivých partnerů do diplomatické iniciativy byly rozdílné, představuje vytvoření skupiny P5+1 důležitý krok, neboť Evropská unie podpořila jeden z dalších nástrojů evropské strategie – spolupráci s partnery.

EU se tak může prokázat úspěchy na „procedurální“ úrovni, s ohledem na výsledek je však nutno efektivitu evropských nástrojů hodnotit mnohem kritičtěji. Hlavního cíle EU, tedy věrohodně zastavit vojenský jaderný program Íránu, se zatím dosáhnout nepodařilo. Na základě analýzy v předchozích kapitolách je možné uvést tři hlavní důvody, proč byly nástroje evropské strategie neefektivní: malá atraktivita navrhovaných obchodních pobídek ve vztahu k íránskému pohledu na vlastní jaderný program, neúčinnost silových nástrojů a politická situace v Íránu.

Evropská unie, jak v rámci samostatné diplomatické iniciativy, tak v rámci iniciativy P5+1, připravila několik návrhů ekonomických pobídek. Avšak pro Írán byly všechny návrhy ve vztahu k vlastnímu pohledu na jaderný program málo zajímavé. Írán zahájil atomový program již v sedmdesátých letech minulého století. Na základě mezinárodního práva má Írán právo na rozvoj mírového jaderného programu, což uznala i Evropská unie v rámci Dohody z Teheránu. Podle oficiálních íránských vyjádření má jaderný program zajistit energetické potřeby íránského obyvatelstva. Írán investoval do svého programu příliš mnoho času a energie. Zároveň je Írán přesvědčen, že nemůže být závislý na dodávkách paliva ze zahraničí, vzhledem k tomu, že by mohlo dojít k jejich přerušení kvůli

¹⁹¹ Rozpory panovaly například mezi USA a Ruskem v otázce výjimky pro ruské dodavatelské aktivity do atomové elektrárny Búšehr. Viz. například Lynch, Colum, Kessler, Glenn (2006) U.S., European Allies at Odds on Terms of Iran Resolution. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 26 October 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/25/AR2006102501696.html>.

mezinárodnímu tlaku. Dohoda z Teheránu i Pařížská dohoda nabízely Íránu mnoho výhod a možnost další vzájemné spolupráce. Avšak pro Írán byly následující jednání o konkrétní podobě evropských pobídek pomalé a nedostatečné.¹⁹²

Vzájemná jednání v roce 2005 ovlivnila další událost, která poznamenala řešení íránského jaderného programu – novým íránským prezidentem se stal Mahmúd Ahmadínežád. Nový prezident dal od začátku najevo, že má Írán právo na vlastní atomový cyklus, a to včetně obohacování uranu. Íránský prezident svými výroky o státu Izrael a židovském obyvatelstvu a pohrdáním OSN přispěl k tomu, že se dialog stal komplikovanějším. Změna politické situace v Íránu podpořila konzervativní skupiny, které jsou méně ochotny přistoupit na mezinárodní asistenci a zahraniční kontrolu jaderného programu. Jaderný program je pro ně součástí národní identity.¹⁹³

Důležitým motivem, který by vedl Írán k výrobě jaderné zbraně, je obava ze zajištění vlastní bezpečnosti, čímž se celá problematika dotýká klíčového národního zájmu, což účinnost diplomatických nástrojů evropské iniciativy ještě více snižuje. Írán se nachází v jednom z nejkomplicovanějších regionů na světě, který je poznamenán spory a válkami. Odstranění nepřátelských režimů v Afghánistánu a Iráku bylo nahrazeno novou hrozbou, a to přítomností amerických vojsk na íránských hranicích. Nepřátelský vztah s Izraelem a izraelská podpora vojenské akce proti Íránu přispívá k íránským obavám. Izrael je nejen blízkým spojencem Spojených států amerických, ale vlastní i jaderné kapacity,

¹⁹² Írán připravil čtyři návrhy v otázce dalšího postupu: v lednu, březnu, dubnu a červnu 2005. Jednotlivé íránské návrhy viz. Arms Control Association Fact Sheets & Briefs, Nuclear/Ballistic Missile Nonproliferation, History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue, October 2009; http://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals.

¹⁹³ Pro podrobnosti o pojetí íránské zahraniční politiky mezi politickými skupinami uvnitř Íránu a pohled jednotlivých politických frakcí viz. například Kamrava, Mehran (2007) Iranian National-security Debates: Factionalism and lost opportunities. *Middle East Policy*, VOL. XIV, No. 2, Summer 2007, s. 84-100.

kteří by mohl proti Íránu použít. Vzájemné íránsko-americké vztahy jsou poznamenány nedůvěrou, izolací a obavou. Diplomatická iniciativa Evropské unie by nemohla Íránu poskytnout bezpečnostní záruky. Jediným státem, který by je mohl Íránu nabídnout, jsou Spojené státy americké.

Neúčinnost silových nástrojů evropského přístupu k řešení íránské krize se projevila ve druhé fázi diplomatické iniciativy, kdy byla otázka íránského jaderného programu řešena v Radě bezpečnosti OSN. Rada bezpečnosti OSN reprezentuje nástroj, který má podpořit efektivitu společné politiky mezinárodního společenství v případě, kdy selžou samostatné diplomatické nástroje. Avšak uvalení sankcí na Írán v rámci rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN nepřineslo nový pokrok v íránském jaderném programu. Mezinárodní sankce mohou být účinné pouze v případě, když jsou správně cíleny. Jasný cíl sankcí může být stanoven pouze za předpokladu, že se na něm shodnou všechny zúčastněné státy. V případě Íránu však panovala mezi státy neshoda o tom, jak silné a cílené sankce mají být. V rámci diskuze o podobě sankcí se odrážel rozdílný pohled zúčastněných států na íránský jaderný program jako strategickou bezpečnostní hrozbu. EU, Čína ani Rusko nebyly ochotny obětovat část svých zájmů. Pro Čínu je Írán důležitým importérem ropy. V posledních letech dochází k užší spolupráci mezi Íránem a Čínou i v ostatních ekonomických oblastech.¹⁹⁴ Rusko spolupracuje s Íránem nejen v oblasti atomové energetiky, avšak zároveň je proti rozšiřování sankcí na Írán obecně.¹⁹⁵ Evropská unie nebyla ochotna přistoupit na tvrdý postoj Spojených

¹⁹⁴ Press TV, Iran looks East as Europe looks the other way. *Press TV*, News, Middle east, Iran, 2 July 2008; <http://www.presstv.ir/detail.aspx?id=62312§ionid=3510303>, Tehran Times, Iran, China seek to expand trade links. *Tehran Times*, News, Tehran Times Political Desk, 11 May 2009; http://www.tehrantimes.com/index_View.asp?code=194269.

¹⁹⁵ BBC, Don't pressure Iran, says Russia *BBC*, BBC News, Europe, 13 October 2009; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8303517.stm> Kessler, Glenn, Shear, Michael D. (2010) Russia supports Iran sanctions, but with limits. *The Washington Post*, World, Middle East, 9 April 2010; <http://www.washingtodyn/content/article/2010/04/08/AR2010040803866.html?sid=ST2010040801040>.

států, které podporovaly ekonomické a energetické sankce. Sankce, které byly na Írán uvaleny, nezasáhly důležitou oblast íránské ekonomiky, a to energetický sektor.

4.2 Efektivita strategie Spojených států amerických

Postoj Spojených států amerických k Íránu je od roku 1979 založen na sankcích, hrozbě a izolaci. Vzájemné vztahy jsou poznamenány historickými událostmi, které zanechaly u obou států trauma a nedůvěru. Írán, jako stát, který podporuje terorismus, porušuje lidská práva a ohrožuje zájmy Spojených států v regionu Středního východu, má být ekonomicky a politicky izolován. Dialog ani jednání nejsou součástí vzájemných vztahů. K přímým jednáním mezi USA a Íránem došlo v letech 2001 až 2003 v otázce postupu proti Afghánistánu a Iráku, avšak dialog se netýkal žádných jiných oblastí. Teroristické útoky z 11. září 2001 zanechaly v USA další trauma a Spojené státy vyhlásily válku terorismu. Válka proti teroristům a šíření zbraní hromadného ničení se staly strategickou bezpečnostní hrozbou číslo jedna. Nové bezpečnostní hrozby se promítly i do vztahu s Íránem jako státem, který podporuje terorismus a pracuje na jaderném programu. Írán vyzbrojený jadernou zbraní by mohl narušit regionální stabilitu a vzhledem ke spojení s teroristickými skupinami by mohl ohrozit další americké zájmy v regionu. Mezinárodní spolupráce jako nástroj boje proti šíření zbraní hromadného ničení zůstala součástí americké zahraniční politiky. Spojené státy se zapojily do diplomatické iniciativy P5+1, avšak zároveň pokračovaly v politice sankcí a izolace. Přímá účast amerického zástupce na jednáních byla až v roce 2008. V rámci zapojení do diplomatické iniciativy P5+1 se Spojené státy nadále snažily o rozšíření sankcí mimo rámec OSN.

Ani nástroje Spojených států amerických však, s ohledem na žádoucí výsledek, nebyly zatím efektivní. Politika odstrašení Íránu neobsahuje žádnou

pobídku (kterou by hypoteticky mohlo být např. odvolání snahy o změnu íránského režimu). Dlouhodobá vzájemná izolace vede k nepochopení strategických zájmů obou států. Spojené státy odmítly uznat fakt, že by Írán mohl hrát konstruktivní roli v rámci regionu a že je možné s Teheránem spolupracovat, například v Iráku a Afghánistánu. Americká podpora demokracie společně s důrazem na změnu režimu vedla k posílení íránských nacionalistických ambicí.

Unilaterální sankce reprezentují hlavní nástroj americké politiky vůči Íránu již od roku 1979. Cílem unilaterálních sankcí je ekonomicky omezit íránský manévrovací prostor. Sankce tak představují ekonomický nástroj k politické změně. Sankce byly nástrojem v rámci administrativy prezidenta Bushe, a to především v oblasti finančního a bankovního sektoru. Cílem bylo přesvědčit i ostatní státy, aby se do sankcí proti Íránu zapojily. Některé velké bankovní domy se k americké iniciativě připojily, avšak zároveň západní spojenci upozorňovali na to, že jejich pozice bude v íránské ekonomice nahrazena jinými ekonomickými subjekty, především z Asie. Unilaterální sankce proti Íránu, jako nástroj oslabení íránské ekonomiky, který by přiměl Írán zastavit jaderný program, nemohl být efektivní, neboť přerušení ekonomických vztahů s Íránem vedlo k navázání bilaterálních vztahů Íránu s jinými ekonomikami. Írán se stal obchodním partnerem evropských států a Japonska. Jednostranné sankce zároveň podporují populistickou rétoriku prezidenta Ahmadínežáda proti Spojeným státům a vedou k ještě větší ideologické propasti mezi USA a Íránem.

Bushova administrativa prosazovala i multilaterální sankce v rámci Rady bezpečnosti OSN, a to od začátku vypuknutí jaderné krize. Multilaterální sankce mohou více ohrozit ekonomický systém Íránu než unilaterální. Zároveň to však neznamená, že mohou vést k politické změně uvnitř státu. Problémem multilaterálních sankcí je ověření jejich efektivity ve vztahu k dopadům, které mohou přinést. Sankce neohrožují jen politický systém státu, ale mají vliv i na

životní úroveň obyvatelstva. Výsledkem nemusí nutně být odpor obyvatelstva k vlastní politické elitě a zájem o její změnu, ale může naopak nastat situace, kdy se obyvatelstvo ještě více obrátí proti mezinárodnímu systému. Podle zprávy íránského statistického úřadu byla sice ekonomická situace v Íránu v roce 2008 jedna z nejhorších za celou existenci íránského státu,¹⁹⁶ otázkou však zůstává, zda propad íránské ekonomiky způsobily sankce nebo byl důsledkem mezinárodní ekonomické krize. Dalším problematickým aspektem multilaterálních sankcí, které byly uvaleny v rámci Rady bezpečnosti OSN, jsou zájmy jednotlivých států. V případě Íránu byla hrozba mezinárodních sankcí prezentována již od začátku vypuknutí jaderné krize. Avšak přijetí sankcí v rámci Rady bezpečnosti nevedlo k výsledku, který Spojené státy požadovaly. Sankce, které byly v rámci OSN přijaty, odrážely rozdílné pojetí mezi státy, jak k íránské jaderné krizi přistupovat. Spojené státy nedokázaly přesvědčit své partnery o přijetí cílenějších a tvrdších sankcí, které by mohly narušit stabilitu íránského režimu. Strategické a ekonomické zájmy amerických partnerů vedly k tomu, že finální podoba sankcí se dotýká především technologie a oblastí spojených s jadernou problematikou. Stejně jako v případě unilaterálních sankcí, americký tlak naopak podporuje konzervativní a nacionalistické skupiny uvnitř Íránu.

Dalším nástrojem americké strategie je hrozba a odstrašení. Masivní přítomnost amerických vojsk na íránských hranicích reprezentuje jeden z klíčových íránských bezpečnostních problémů. Na druhou stranu je zjevné, že úkoly, které tyto síly plní, nemají s Íránem téměř nic společného a že už bylo zahájeno jejich stahování z Iráku a totéž se plánuje v Afghánistánu. I přesto hrozba vojenské akce vede k posílení íránských obav o bezpečnost vlastního státu. Obava

¹⁹⁶ Pro podrobnosti o íránské ekonomické situaci například viz. Ilias, Shayerah (2009) *Iran's Economic Conditions: U.S. Policy Issues. CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, 15 June 2009; <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34525.pdf>.

vede k většímu íránskému zbrojení a rozvoji íránských konvenčních sil.¹⁹⁷ Zároveň Írán pokračuje v podpoře teroristických skupin, které představují nástroj pro posílení vlastních ambicí a oslabení americké přítomnosti v regionu. Svržení režimu v Iráku a Afghánistánu umožnilo Íránu větší přístup k šíitským militantním skupinám v obou státech. Spojení mezi Íránem a radikálními skupinami v Iráku a Afghánistánu je oficiálním íránským politickým vedením odmítáno, avšak existují důkazy o tom, že militantní skupiny používají íránské zbraně. Pomoc militantním skupinám a spolupráce s vládami obou států reprezentuje dvojí politiku Íránu: podporu vlastního vlivu a ambice stát se regionálním hegemonem a snahu oslabit pozici Spojených států amerických.

Vojenská akce proti Íránu jako alternativa řešení íránského jaderného programu byla diskutována. Akce by pravděpodobně zpomalila rozvoj íránského programu, avšak zároveň by mohla zásadním způsobem narušit regionální stabilitu a ohrozit americké zájmy v regionu. Írán by mohl prostřednictvím spojenců v Iráku a Afghánistánu podpořit opoziční skupiny, které by zkomplikovaly již problematickou pozici amerických vojsk. Írán by mohl vojensky napadnout amerického spojence Izrael. Zároveň by mohlo dojít k omezení vývozu ropy z Perského zálivu, čímž by pravděpodobně došlo ke zvýšení světových cen ropy, což by narušilo stabilitu světové ekonomiky.

Podpora demokracie a opozičních skupin s cílem změnit politický režim v Íránu, reprezentují další nástroje americké strategie vůči Íránu. Spojené státy jsou přesvědčeny, že obyvatelé Íránu jsou nespokojeni se svou vládou a mají je v jejich nespokojenosti podporovat. Problematickým aspektem tohoto nástroje je otázka, zda obyvatelé Íránu mají zájem o změnu režimu a o to, aby jim ke

¹⁹⁷ Podle oficiálních zpráv, které jsou k dispozici, Írán v roce 2008 vydal z rozpočtu na obranu 6,089 miliard amerických dolarů. Do výdajů nejsou zapojeny investice spojené s revolučními gardami. Podrobnosti o vojenském arzenálu Íránu viz United Kingdom Parliament, Topical Issues, Defence, Defence Policy, Iran: Conventional Military Capabilities, SN/IA/4264, 24 September 2009; <http://www.parliament.uk/>.

změně pomohly Spojené státy americké. Přerušování vzájemných vztahů a dialogu vede k tomu, že Spojené státy mají problém ověřit, jaký má jejich politika demokracie dopad na íránské obyvatelstvo. Kritika ze strany íránských disidentů se týká nejen toho, že je většina financí rozdělována tajně, avšak zároveň upozorňuje na to, že v Íránu vede k větším restrikcím proti místním opozičním skupinám. Dalším problematickým aspektem je íránská mediální cenzura, která vede k tomu, že je mnoho médií považováno za propagandistický nástroj íránské vlády. Stejně tak média, která jsou podporována Spojenými státy, mohou být v Íránu považována pouze za součást americké propagandistické politiky.¹⁹⁸ Americká podpora demokracie je v íránských oficiálních kruzích vnímána jako hrozba, neboť je spojena s podporou změny režimu.

4.3 Která strategie je účinnější?

Aktivity Íránu spojené s obohacováním uranu a faktem, že Írán zatajoval a stále zatajuje některé informace o vlastním jaderném programu, vedou k podezření na mezinárodní scéně, že se Írán snaží získat jadernou zbraň. Analýza nástrojů Evropské unie a Spojených států amerických ukázala, že ani jedna strategie nebyla samostatně dostatečně účinná, aby zastavila Írán v obohacování uranu a donutila Írán k tomu, aby otevřeně spolupracoval s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Nástroje strategie Evropské unie jsou založeny na přesvědčení, že je nutné tuto problematiku řešit prostřednictvím efektivního multilateralismu. Důraz je kladen na dialog, obchodní pobídky, spolupráci s partnery a roli Organizace Spojených národů. Vojenská akce je poslední možnou alternativou, a to pouze na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN. Spojené státy americké naopak

¹⁹⁸ Pro podrobnosti o domácích a zahraničních médiích a jejich postavení v Íránu viz. Khalaji, Mehdi (2007) *Through the Veil: The Role of Broadcasting in U.S. Public Diplomacy toward Iranians*. Washington, DC: The Washington Institute for Near East Policy.

prosazují politiku izolace a konfrontace. Vzájemné íránsko-americké vztahy jsou poznamenány nedůvěrou a podezíráním. Mezi hlavní nástroje americké strategie se řadí ekonomické sankce, hrozba a podpora změny režimu v Íránu.

Samostatná evropská iniciativa nemohla být úspěšná, neboť postrádala účast Spojených států amerických. Jaderný program v Íránu není jen součástí národní identity, avšak souvisí i s íránským pohledem na vlastní bezpečnost. Vliv Spojených států v regionu, který je spojen s vojenskou přítomností amerických vojsk na íránských hranicích, je v Íránu považován za hlavní bezpečnostní hrozbu. A proto bezpečnostní záruky mohou Íránu poskytnout jen Spojené státy americké. Avšak zapojení USA do diplomatické iniciativy v roce 2006 bylo spojeno s pokračováním americké politiky izolace. Mezinárodní sankce, které byly na Írán uvaleny, nevedly k zastavení samostatného íránského jaderného programu. Íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád využívá jaderný program jako nástroj pro posílení íránské prestiže a nacionalistického smýšlení.

Společná vojenská akce proti Íránu se v současné době jako alternativa řešení íránského jaderného programu zdá býti nepravděpodobná. Otázka vojenského řešení íránské krize byla diskutována ve Spojených státech, avšak pro USA by bylo velmi těžké přesvědčit evropské partnery o účasti na vojenské akci, neboť roztržka o válce v Iráku poznamenala nejen transatlantické spojení, ale i vztahy uvnitř Evropské unie. Samostatná akce Spojených států by byla taktéž velmi komplikovaná, a to především kvůli vojenské angažovanosti USA v Iráku. Vojenská akce by pravděpodobně zpomalila rozvoj íránského jaderného programu, avšak zároveň by mohla podpořit íránské snahy o získání jaderného arzenálu.

Dalším možným řešením, jak zastavit Írán v rozvoji samostatného jaderného programu, by byla podpora cílených mezinárodních sankcí, které by více zasáhly íránskou ekonomiku. Avšak tento nástroj obsahuje příliš mnoho

problematických aspektů, které jeho využití vylučují. Mezinárodní ekonomické sankce mohou uškodit více íránskému obyvatelstvu než režimu a pravděpodobně by vedly ke zvýšení cen ropy a ropných produktů, což by mělo vliv i na stabilitu mezinárodního ekonomického systému.

Dialog by měl zůstat hlavním nástrojem budoucí politiky k Íránu. Spojené státy americké, jako významný regionální hráč, se musí do dialogu aktivně zapojit. Současná americká politika představuje pro Írán jednu z hlavních bezpečnostních hrozeb. Do vzájemných jednání budou muset být zahrnuty i bezpečnostní otázky. Americká podpora diplomatické iniciativy a zároveň pokračování v politice izolace a sankcí nevede k žádnému pokroku. V souvislosti se zahájením přímého dialogu mezi USA a Íránem musí Spojené státy odstoupit od politiky prosazování změny režimu v Íránu, která v Teheránu podporuje nacionalistické přesvědčení, což naopak íránsko-americké vztahy komplikuje. Spojené státy by měly zaručit, že vojensky Írán nenapadnou, pokud Írán nezaútočí na USA nebo na americké spojence. Íránu by měla být uznána konstruktivní role v Iráku i Afghánistánu a Spojené státy by měly s Teheránem v obou státech spolupracovat. Írán na druhou stranu musí odstoupit od politiky podpory teroristických skupin. Írán by se měl zavázat, že nebude podporovat palestinské skupiny, čímž narušuje bezpečnost státu Izrael a regionální stabilitu. Zároveň by měl přerušit vojenskou asistenci a dodávky vojenského arzenálu Hizballáhu.

Dalším nástrojem, který by měl být součástí strategie, je podpora obchodních a politických pobídek. Návrhy, které byly Íránu představeny, byly pro Teherán nedostatečné. Je nutné Írán přesvědčit, že je výhodnější v oblasti jaderné energetiky spolupracovat s mezinárodním společenstvím. Společné ekonomické pobídky by měly podporovat zapojení Íránu do mezinárodních ekonomických institucí a zajišťovat ekonomickou asistenci. Tím, že se Írán zapojí do mezinárodního ekonomického systému, tak bude muset být politika Teheránu více

transparentnější. Spojené státy v souvislosti s podporou zapojení Íránu do mezinárodních ekonomických institucí musí odstoupit od politiky jednostranných sankcí a snahy přesvědčit ostatní státy o rozšíření sankcí mimo rámec OSN. Teherán musí na druhou stranu plně spolupracovat s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Írán by měl přesvědčit mezinárodní společenství, že hlavním cílem jaderného programu je jeho civilní využití. Írán musí ratifikovat Dodatkový protokol Smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení a poskytnout inspektorům MAAE veškeré informace o svém programu. Ratifikace Dodatkového protokolu umožní MAAE zahájit zvýšené a pravidelné kontroly íránského jaderného programu.

Tyto nástroje mezinárodní politiky však mohou být efektivní pouze tehdy, pokud Spojené státy radikálně změní politiku vůči Íránu a Íránská islámská republika bude mít zájem spolupracovat a podřídí spolupráci s mezinárodním společenstvím svůj jaderný program.

Závěr

V roce 2002 íránská opoziční skupina zveřejnila důkazy o existenci tajných atomových zařízení v íránských městech Arak a Natanz. Mezinárodní agentura pro atomovou energii zahájila období intenzivních inspekcí íránského jaderného programu. Závěrečné zprávy inspekcí vedly k podezření na mezinárodní scéně, že Írán pracuje na rozvoji jaderné zbraně. Írán popírá, že by budoval jiný než mírový jaderný program a nadále pracuje na samostatném jaderném cyklu. Evropská unie i Spojené státy americké se snažily přesvědčit Írán, aby zastavil obohacování uranu, zveřejnil veškeré informace o svém programu a plně spolupracoval s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii.

Nástroje Evropské strategie byly efektivní pouze částečně. Evropská unie dokázala jaderný program zpomalit. Zároveň prokázala, že dialog a jednání s Íránem v takto komplikované otázce, je možné vést. Evropská unie přesvědčila další významné mezinárodní hráče – Rusko, Čínu a Spojené státy americké, aby se do dialogu s Íránem zapojily. Hlavního cíle EU, tedy zastavit Írán v rozvoji samostatného atomového programu, se však dosáhnout nepodařilo. Ekonomické pobídky, které byly Íránu nabídnuty, nejsou pro Írán dostatečně atraktivní. Sankce Rady bezpečnosti OSN neprokázaly efektivitu, neboť nezasáhly klíčové odvětví íránské ekonomiky, navíc je íránský jaderný program součástí národní prestiže a identity. Významným motivem, který by vedl Írán k výrobě jaderné zbraně, je také obava o vlastní bezpečnost, přičemž samostatná diplomatická iniciativa, bez účasti Spojených států, nemůže Íránu poskytnout bezpečnostní záruky. Současné politické vedení v Íránu podporuje konzervativní skupiny, prosazuje samostatný jaderný cyklus a odmítá úzkou spolupráci s mezinárodním společenstvím v této problematice.

Ani politika odstrašení a izolace ze strany Spojených států amerických se nejeví jako účinná. Jednostranné sankce nevedou k ekonomické izolaci a politické změně, neboť Írán byl schopen navázat obchodní vztahy s jinými státy. Vojenská hrozba naopak posiluje íránské obavy o vlastní bezpečnost. Podpora demokracie, která je spojena s prosazováním změny režimu v Íránu, je ve výsledku kontraproduktivní, neboť naopak posiluje nacionalistické smýšlení. Poslední možnost, vojenská akce proti íránským jaderným cílům, se zdá být zatím odmítnuta. Spojené státy jsou stále vojensky zapojeny v Iráku a pravděpodobnost, že by se do akce proti Íránu zapojili evropští spojenci, vzhledem k roztržce, která nastala v otázce postupu proti Iráku, je malá. Vojenská akce proti íránským jaderným cílům by pravděpodobně zpomalila rozvoj programu, současně by ale mohla vyústit v posílení íránských snah o získání jaderné zbraně.

Cílem této práce bylo ověřit efektivitu nástrojů Evropské unie a Spojených států amerických použitých v rámci snahy vyřešit íránskou jadernou krizi. Oba aktéři aplikovaly v rámci řešení íránské jaderné krize rozdílné nástroje, neboť strategie Spojených států a Evropské unie ovlivňují jiné faktory. Ani jedna ze strategií nebyla dostatečně efektivní, neboť Írán nadále pokračuje v samostatném jaderném programu. Na základě analýzy jsem dospěla k obecným závěrům, které by mohly vést k řešení íránské jaderné krize. V první řadě lze konstatovat, že diplomatické nástroje by měly zůstat součástí budoucí politiky, přičemž do dialogu se musí zapojit Spojené státy americké, neboť pouze ony mohou poskytnout Íránu relevantní bezpečnostní záruky. Obava o vlastní bezpečnost a snaha posílit svou vlastní pozici reprezentuje klíčové motivy, který vedou Írán k budování samostatného jaderného programu. Dialog by se proto měl dotýkat několika oblastí. Za první, Spojené státy by měly uznat roli Íránu v regionu a poskytnou Íránu bezpečnostní záruky. Spojené státy by měly zaručit, že vojensky Írán nenapadnou, pokud Írán nezaútočí na USA nebo na americké spojence. Za

druhé, dialog musí zahrnovat řešení íránského spojení s teroristickými skupinami. Spolupráce s mezinárodním společenstvím a bezpečnostní záruky se musí stát pro Teherán důležitější, než spojení s teroristickými skupinami. Írán by se měl aktivně zapojit do regionálních struktur prostřednictvím spolupráce v Iráku. V případě, že se Teherán nevzdá svého jaderného programu, musí v rámci spolupráce přijmout zahraniční asistenci a kontrolu. Pokud bude Írán nadále pracovat na rozvoji samostatného jaderného cyklu, tak pouze pod vedením Mezinárodní agentury pro atomovou energii.

Počet slov: 23 837

Počet znaků (bez mezer): 151 201

Počet znaků (s mezerami): 175 400

Cizojazyčné Resumé/Summary

In September 2002 has broken out the Iranian nuclear controversy. The IAEA reports and conclusions about the Iranian nuclear program have raised international suspicion about intentions of the Iranian nuclear program and possibility of its weaponization. The Iranian leadership has consistently argued that its nuclear research and program is designed for peaceful purposes. This thesis focuses on strategies of the European Union and the United States of America which were applied to resolve the Iranian crisis. Strategies are based on different factors and use different instruments. The aim of this thesis was to find out which instruments were more effective in dealing with the Iranian nuclear crisis. First of all, I had to identify why were the instruments different. For this purpose, I analyzed key factors which were influencing the European and the U.S. strategy. The European strategy is influenced by three main factors: effective multilateralism, transatlantic relationship and economical interests of member states. The American strategy is influenced by historical events, the American interests in the Middle East and new position of the U.S. under war on terrorism. The European Union applied mostly diplomatic instruments as dialogue, conditional economic incentives, cooperation with partners and multilateral sanctions. The United States applied unilateral sanctions, policy of deterrence and containment and promotion of democracy with the key aim to restore the Iranian regime.

None of the instruments were enough effective to stop the Islamic Republic of Iran in its aim to build own nuclear fuel cycle. The economic incentives were not enough attractive for the Iranian government and diplomatic instruments did not provide Iran security guarantees. The multilateral sanctions did not effect the Iranian economy. The American unilateral sanctions did not hit

the Iranian economy because Teheran had oriented its economy to other countries. The policy of deterrence and containment intensify the Iranian security concerns. Support of democracy which was connected with key aim to change the Iranian regime reinforces the Iranian nationalist groups and thoughts.

The diplomatic instruments seem to be more effective. But the United States of America must be part of it. Future dialogue should be focused on more issues. First issue is connected to the problem of security guarantees. The close relationship with the international system and the United States particularly should be for Teheran more attractive than its connection to terrorist groups. Teheran should cooperate with the International Atomic Energy Agency under close international assistance and control.

Seznam literatury

Monografie – neperiodická literatura

Allin, Dana H., Andreanni, Gilles, Errera, Philippe, Samore (2007) *Repairing the Damage. Possibilities and limits of transatlantic consensus*. Abindon: Routledge.

Ansari, Ali M. (2006) *Confronting Iran. The Failure of American Foreign Policy and the next Great Crisis in the Middle East*. 1st ed. New York: Basic Books.

Bailes, Alyson J.K. (2005) *The European Security Strategy. An Evolutionary History*. 1st ed. SIPRI Policy Paper No.10,. Stockholm: Stockholm International Peace Research.

Biscop, Sven (ed.), Andersson, Jan Joel (ed.) (2006) *The EU and The European Security Strategy, Forging a Global Europe*. 1st ed. New York: Routledge.

Cordesman, H. Anthony, Al-Rodhan, Khalid (2006) *Iran's Weapons of Mass Destruction. The Real and Potential Threat*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies.

Dokos, P. Thanos (2008) *Countering the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East*. 1st ed. New York: Routledge.

Ehteshani, Anoushiravan (2006) *The Middle East. Between ideology and geo-politics*, s. 104-121 v Buckley, Mary (ed.), Singh, Robert (ed.) (2006) *The Bush Doctrine and the War on Terrorism. Global Responses, Global Consequences*. London: Routledge

Fitzpatrick, Mark (2008) *The Iranian Nuclear Crisis, Avoiding worst-case outcomes*. Glasgow: Routledge.

Finlan, Alastair (2006) *Intenational Security*, s. 150-163 v Buckley, Mary (ed.), Singh, Robert (ed.) (2006) *The Bush Doctrine and the War on Terrorism. Global Responses, Global Consequences*. London: Routledge

Forsberg, Tuomas, Herd, Graeme P. (2006) *Divided West. European Security and the Transatlantic Relationship*. London: The Royal Institute of International Affairs.

Hoffmann, Stanley (2006) *Chaos and Violence: What Globalization, Failed States, and Terrorism Mean for U.S. Foreign Policy*. 1st ed. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Jervis, Robert (2005) *American Foreign Policy in a New Era*. 1st ed. New York: Routledge.

Katouzian, Homa (ed.), Shahidi, Hossein (ed.) (2008) *Iran in the 21st Century: Politics, Economics and Conflict*. 1st ed. New York: Routledge.

Katzman, Kenneth (2009) *Iran's Activities and Influence in Iraq*. CRS Report for Congress, Washington, DC: CRS.

Katzman, Kenneth (2008) *The Iran Sanction Act*. CRS Report for Congress, Washington, DC: CRS.

Khalaji, Mehdi (2007) *Through the Veil: The Role of Broadcasting in U.S. Public Diplomacy toward Iranians*. Washington, DC: The Washington Institute for Near East Policy.

Kile, N. Shannon (ed.) (2005) *Europe and Iran. Perspectives on Non-proliferation*. 1st ed. SIPRI Research Report No. 1, Oxford: Oxford University Press.

Kuhlmann, Jurgen (ed.), Callaghan, Jean (2001) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. 1st ed. Piscataway: Transaction Publishers.

Looney, Robert (ed.) (2009) *Handbook of US –Middle East relations*. London: Routledge.

Maloney, Suzanne (2008) *Iran's long reach: Iran as a pivotal state in the Muslim world*. Washington DC: United States Institute of Peace.

Mousavian, Hossein S. (2008) *Iran-Europe relations: challenges and opportunities*. London: Routledge.

Pollack, M. Kenneth (2005) *The Persian Puzzle.: The Conflict Between Iran and America*. New York: Random House.

Rotberg, Robert I. (ed.) (2003) *When States Fail: Causes & Consequences*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Smith, Karen E. (2008) *European Union foreign policy in a changing world*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

Monografie – periodická literatura, denní tisk, studie

Abedin, Mahan (2006) Iranian Public Opinion and the Nuclear Stand-Off, *Mideast Monitor*. Vol. 1, No. 2 April/May 2006; http://www.mideastmonitor.org/issues/0604/0604_3.htm, staženo: 8. 1. 2010.

Barzegar, Kayhan (2010) Iran's Foreign Policy Strategy after Saddam. *The Washington Quarterly*, January 2010, <http://twq.com/info/archives.cfm#mideast>, staženo: 7. 1. 2010.

Barzegar, Kayhan (2008) Iran's Foreign Policy in Post-Invasion Iraq. *Middle East Policy*, Vol. XV, No. 4, Winter 2008, s. 47-58.

Baker, Peter, Linzer, Dafna, Ricks, Thomas E. (2006) U.S. Is Studying Military Strike Options on Iran. *The Washington Post*, Nation, National Security, 9 April 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/04/08/AR2006040801082.html>, staženo: 23. 4. 2010.

Benn, Aluf (2006) Four Reasons for Ranting. *Haaretz*, Opinion, 21 December 2006; <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/four-reasons-for-ranting-1.207794>, staženo: 16. 1. 2010.

Blanchard, Christopher M., Grimmett, Richard F. (2008) *The Gulf Security Dialogue and Related Arms Sale Proposals*. CRS Report for Congress, Order Code RL34322, 17 January 2008; <http://www.dtic.mil/cgibin/GetTRDoc?AD=ADA481897&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>, staženo: 12. 3. 2010.

Bruno, Greg (2009) Iran and the Future of Afghanistan. *Council on Foreign Relations, Backgrounders*, 30 March 2009; http://www.cfr.org/publication/13578/is_iran_abetting_the_taliban.html, staženo: 19. 1. 2010.

Burnett, Victoria, Cooper Helene (2007) No breakthrough as Iranian nuclear talks recess. *The New York Times*, World, Europe, 31 May 2007; <http://www.nytimes.com/2007/06/01/world/europe/01diplo.html?n=Top/Reference/Times%20Topics/People/S/Solana,%20Javier>, staženo: 26. 3. 2010.

Cordesman, H. Anthony (2006) Iran's Support of the Hezbollah in Lebanon. Report, *Center for Strategic and International Studies*, 15 July 2006; http://csis.org/files/media/csis/pubs/060715_hezbollah.pdf, staženo: 20. 1. 2010.

Declan, Walsh (2007) US accuses Iran of supplying arms to Taliban insurgents. *The Guardian*, 19 April 2007; <http://www.guardian.co.uk/world/2007/apr/19/iran.afghanistan>, staženo: 16. 1. 2010.

Dombey, Daniel, Bozorgmehr, Najmeh, Khalaj, Monovar (2009) Iran plants to build 10 enrichment plants. *The International Institute for Strategic Studies, What's New, ISS in the Press*, 30 November 2009; <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/november-2009/iran-plans-to-build-10-enrichment-plants/>, staženo: 28. 1. 2010.

Dryburgh, Lynne (2008) The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran. *European Security*, Vol. 17, Nos. 2-3, June-September 2008, s. 253-271.

Ebadi, Shirin, Sahimi, Muhammad (2007) The follies of Bush's Iran policy. *The New York Times*, Opinion, Teheran and the West, 30 May 2007; <http://www.nytimes.com/2007/05/30/opinion/30iht-edebadi.1.5927039.html>, staženo: 30. 4. 2010.

Farrar –Wellman, Ariel (2010) Iraq-Iran Foreign Relations. *IranTracker Working Paper Series*, 15 February 2010; <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations>, staženo: 12. 1. 2010.

Farmer, Ben (2009) Iranian Weapons getting through to Taliban. *Telegraph*, 8 June 2009; <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/5477283/Iranian-weapons-getting-through-to-Taliban.html>, staženo: 16. 1. 2010.

Fathi, Nazila (2002) A NATION CHALLENGED: THE ROGUE LIST; Bush's 'Evil' Label Rejected By Angry Iranian Leaders. *The New York Times*, World, 1 February 2002; <http://www.nytimes.com/2002/02/01/world/nation-challenged-rogue-list-bush-s-evil-label-rejected-angry-iranian-leaders.html>, staženo: 3. 4. 2010.

Feickert, Andrew (2004) Iran's Ballistic Missile Capabilities, *CRS Report for Congress*. Order Code RS21548, 23 August 2004; <http://fpc.state.gov/>, staženo: 30. 3. 2010.

Gordon, Michael R. (2007) U.S. Says Iranian Arms Seized in Afghanistan. *The New York Times*, 18 April 2007; http://www.nytimes.com/2007/04/18/world/middleeast/18military.html?_r=1, staženo: 16. 1. 2010.

Hafezi, Arisa, (2009) Mousavi vows to continue nuclear talks if elected. *The Daily Star*, 30 May 2009.

Hersh, Seymour M. (2009) SYRIA CALLING. *The New Yorker*, Reporting and Essays, Annals of National Security, 6 April 2009; http://www.newyorker.com/reporting/2009/04/06/090406fa_fact_hersh, staženo: 18. 4. 2010.

Hersh, Seymour M. (2008) Preparing the Battlefield. *The New Yorker*, Reporting and Essays, 7 July 2008; http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07/080707fa_fact_hersh, staženo: 23. 4. 2010.

Herzog, Michael (2006) Iranian Public Opinion on the Nuclear Program, *Policy Focus 56*, Washington, DC: Washington Institute for Near East Policy.

Ilias, Shayerah (2009) Iran's Economic Conditions: U.S. Policy Issues. *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, 15 June 2009; <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34525.pdf>, staženo: 5. 5. 2010.

Imus, Don (2005) Vice President Cheney on inauguration day. *tv.msnbc.com*, 20 January 2005; <http://www.msnbc.msn.com/id/6847999/>, staženo: 21. 1. 2010.

Indyk, Martin (1993) The Clinton Administration's Approach to the Middle East, Soref Symposium 1993. *The Washington Institute for Near East Policy*, <http://www.washingtoninstitute.org/print.php?template=C07&CID=61>, staženo: 18. 4. 2010.

Kamrava, Mehran (2007). Iranian National-security Debates: Factionalism and lost opportunities. *Middle East Policy*, VOL. XIV, No. 2, Summer 2007, staženo: 3. 5. 2010.

Kanthner, Cathleen, Liberatore, Angela (2006) Security and Democracy in the European Union: An Introductory Framework. *European Security*, Vol. 15, No. 4, December 2006, s. 363-383.

Kerr, Paul (2005) Iran, Russia Reach Nuclear Agreement. *Arms Control Today*, Vol. 35, April 2005, http://www.armscontrol.org/act/2005_04/Bushehr, staženo: 20. 1. 2010.

Kessler, Glenn (2006) U.S. Moves to Isolate Iranian Banks. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 9 September 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/08/AR2006090801454.html>, staženo: 22. 4. 2010.

Kessler, Glenn (2006) Early October New Deadline for Iran: *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 21 September 2006; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/20/AR2006092001698.html>, staženo: 19. 3. 2010.

Kessler Glenn, Shear, Michael D.(2010) Russia supports Iran sanctions, but with limits. *The Washington Post*, World, Middle East, 9 April 2010; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/04/08/AR2010040803866.html?sid=ST2010040801040>, staženo: 4. 5. 2010.

Khalaji, Mehdi (2006) Miscommunication between Iranian Society and the West on Iran's Nuclear Program, The Washington Institute for Near East Policy, *Policy Watch/Peace Watch*, 10 February 2006;

<http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2442>, staženo: 6. 1. 2010.

Klein, Joe, Siamdoust, Nahid (2009) The Man Who Could beat Ahmadinejad: Mousavi Talks to TIME. *TIME Magazine*, 12 June 2009; <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1904343,00.html>, staženo: 6. 1. 2010.

Kraus, Joachim (2004) Multilateralism: Behind European Views. *The Washington Quarterly*, Vol. 27, No. 2, Spring 2004, s. 43-59.

Lynch, Colum, Kessler, Glenn (2006) U.S., European Allies at Odds on Terms of Iran Resolution. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 26 October 2006; <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/10/25/AR2006102501696.html>, staženo: 4. 5. 2010.

Melman, Yossi (2008) No breakthrough on Iran nuclear talks in Geneva; another round in two weeks. *Haaretz*, 20 July 2008; <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1003500.html>, staženo: 28. 3. 2010.

Mortished, Carl (2008) Swiss brush aside criticism over gas contract with Iran. *TIMESONLINE*, Business, Industry Sectors, 24 March 2008; http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/utilities/article3607258.ece, staženo: 16. 4. 2010.

Mufson, Steven, Wright, Robin (2007) Iran Adapts to Economic Pressure. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 29 October 2007; <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/10/28/AR2007102801424.html>, staženo: 22. 4. 2010.

Nasr, Vali, Takeyh, Ray (2008) Why Containing Iran Won't Work. *Foreign Affairs*, Vol.86, No. 2, January/February 2008, s. 17-32.

Nikitin, B. Mary (2010) Proliferation Security Initiative (PSI). *Congressional Research Service Reports on Nuclear Weapons and Related Topics*, 8 January 2010; <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL34327.pdf>, staženo: 15. 2. 2010.

Ortega, Martin (2007) Building the future. The EU's contribution to global governance. *Chaillot Paper*, No. 100, April 2007; <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp100.pdf>, staženo: 6. 2. 2010.

Pullinger, Stephen, Quille, Gerrard (2003) The European Union: Tackling the Threat from Weapons of Mass Destruction. *ISIS Reports*, November 2003, http://www.isis-europe.org/pdf/reports_2.pdf, staženo: 18. 2. 2010

Rynning, Sten (2007) Peripheral or Powerful? The European Union's Strategy to Combat the Proliferation of Nuclear Weapons. *European Security*, Vol. 16, Nos. 3-4, September-December 2007, s. 267-288.

Sauer, Tom (2008) Struggling on the World Scene: An Over-ambitious EU versus a Committed Iran. *European Security*, Vol. 17, Nos. 2-3, June-September 2008, s. 273-293.

Sciolino, Elanie, Lewis, Neil. A. (2001) Iran Said to Agree to Help U.S. With Rescues. *The New York Times*, Middle East, 16 October 2001; <http://www.nytimes.com/2001/10/16/international/middleeast/16IRAN.html?pagewanted=all>, staženo: 17. 1. 2010.

Scott, Sagan D. (1996) Why do States Build Nuclear Weapons?: Three models in search of Bomb. *International Security*, Vol. 21, No. 3 (Winter, 1996/1997), s. 54-86.

Scott, Sagan D. (2006) How to Keep Bomb From Iran. *Foreign Affairs*, Vol. 85, No.5, September/October 2006, s. 45-59.

Sharp, Jeremy M. (2009) U.S. Foreign Aid to Israel. *CRS Report for Congress*, 4 December 2009; <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>, staženo: 18. 3. 2010.

Shields, Michael, Wagner, Rene, (2010) German firms in no rush to follow Siemens Iran exit. *Agentura Reuters*, Article, 27 January 2010; <http://www.reuters.com/article/idUSLDE60Q13020100127>, staženo: 24. 2. 2010.

Shuster, Mike (2009) Iranian Support For Hamas Running High Post-Gaza. *npr*, News, World, Unwrapping Iran, 4 February 2009; <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=100211788>, staženo: 16. 4. 2010.

Slackman, Michael (2009) Iran Gives Hamas Enthusiastic Support, but Discreetly, Just in Case. *The New York Times*, 12 January 2009; <http://www.nytimes.com/2009/01/13/world/middleeast/13iran.html>, staženo: 17. 1. 2010.

Smale, A., Sciolino, E. (2007) Sarkozy clarifies France's Iran policy. *The New York Times*, World, Europe, 24 September 2007; http://www.nytimes.com/2007/09/23/world/europe/23iht-sarko.4.7610051.html?_r=1, staženo: 3. 5. 2010.

Steele, Jonathan (2008) Israel asked US for green light to bomb nuclear sites in Iran. *The Guardian*, News, World News, Iran, 25 September 2008; <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/25/iran.israelandthepalestinians1>, staženo: 17. 4. 2010.

Tellier, Frédéric (2006) The Iranian Moment. *Policy Focus No.52*, Washington, DC: The Washington Institute for Near East Policy.

Traynor, Ian (2004) Iran to resume nuclear programme. *The Guardian*, World News, 28 June 2004; <http://www.guardian.co.uk/world/2004/jun/28/iran.iantraynor>, staženo: 22. 1. 2010.

Weisman, Steven R. (2006) Cheney Warns of 'Consequences' for Iran on Nuclear Issue. *The New York Times*, International, 8 March 2006; <http://www.nytimes.com/2006/03/08/international/08diplo.html>, staženo: 23. 4. 2010.

Whitaker, Brian (2002) The strange affair of Karine A, *The Guardian*, 21 January 2002; <http://www.guardian.co.uk/world/2002/jan/21/israel1>, staženo: 3. 4. 2010.

Wood, Barry D. (2003) There Is No Clear Line Between „Old“ and „New“ Europe, *European Affairs*, Spring 2003; <http://www.europeanaffairs.org/Spring-2003/there-is-no-clear-line-between-qoldq-and-qnewq-europe.html>, staženo: 28. 3. 2010.

Wright, Robin (2007) In Gulf, Cheney Pointedly Warns Iran. *The Washington Post*, World, Middle East, Iran, 12 May 2007; <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/05/11/AR2007051100572.html>, staženo: 23. 4. 2010

Oficiální dokumenty

A Service of the U.S. Government Printing Office, Public Laws, Iran Freedom Support Act, PUBLIC LAW 109–293, 30 September 2006; www.gpoaccess.gov.

European Union, European Council, Conclusions of the Presidency, European Council in Edinburgh 11-12 December, 1992, SN456/92, 11-12 December 1992; <http://www.europarl.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Council Meetings, General Affairs, 6060/98, 23 February 1998; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Memorandum by the European Union at the 54th United Nations General Assembly, 21 September 1999; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, EU relation with Islamic Republic of Iran, 7 February 2001; <http://eur-lex.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Conclusions of the 2421st Council meeting – General Affairs, 7705/02, 15 April 2002; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, EU-Presidency and Commission joint Press Release on the opening of the negotiations with Iran, Brussels, 12 December 2002; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Speech to the annual dinner of the Foreign policy Association by Javier Solana EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, New York, 7 May – 9pm, S0103/03, 7 May 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Delegation of the European Union to the United Nations, Summary of the Address by Mr. Javier Solana, EU High Representative for Common Foreign and Security Policy (CFSP) to the European Parliament (Brussels), 18 June 2003; <http://www.europa-eu-un.org>.

European Union, Council of the European Union, EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction, 15708/03, 10 December 2003; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Presidency Conclusions, Brussels European Council 12 and 13 December 2003, 5381/04, 5 February 2004; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Presidency Conclusions, Brussels European Council, 4/5 November 2004, 14292/04, CONCL 3, 5 November 2004; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Brussels European Council 4-5 November 2004, Presidency Conclusions, 14292/04, 8 December 2004; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, European Commission, Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative, Statement by Germany, United Kingdom, France, and EU High Representative on Iranian Nuclear Issue, 12 January 2006; <http://europa-eu-un.org>.

European Union, Council of the European Union, Statement on Iran, S267/07, 28 September 2007; <http://www.consilium.europa.eu>

European Union, Council of the European Union, Council Conclusions on Iran, 2824th GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS, Luxembourg, 15-16 October 2007, Council meeting; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Council of the European Union, Presidency Conclusions, BRUSSELS EUROPEAN COUNCIL 14 DECEMBER 2007, 16616/1/07, 14 February 2008; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, Proposal to Iran by China, France, Germany, the Russian Federation, the United Kingdom, the United States of America and the European Union Presented to the Iranian authorities on 14 June 2008 Teheran, S210/08, 14 June 2008; <http://www.consilium.europa.eu>.

European Union, European Commission, Eurostat, External and intra-EU trade - a statistical yearbook Data 1958 – 2008, 2009 edition, <http://ec.europa.eu/>.

French Embassy in the United Kingdom, Fifteenth Ambassadors' Conference – Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic, Newsroom, Statements, 27 August 2007, <http://www.ambafrance-uk.org/President-Sarkozy-s-speech.html>.

Institut National de la statistique et des études économiques, Thèmes, Économie, Exportations et importations de la France dans le monde, 2008; http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF08467,
staženo: 26. 2. 2010.

International Atomic Energy Agency, General Conference, Nuclear technology review 2000, GC(44)/9, 14 August 2000; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, 46. General Conference of International Atomic Energy Agency in Vienna, Statement by Reza Aghazadeh, 16 September 2002; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2003/40, 6 June 2003; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, International Atomic Energy Agency and Iran, Statement by the Iranian Government and visiting EU Foreign Minister, 21 October 2003, http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/IaeaIran/statement_iran21102003.shtml.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2003/75, 10 November 2003; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2004/90, 18 September 2004; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Information Circular, Communication dated 26 November 2004 received from the Permanent representatives of France, Germany, the Islamic Republic of Iran and the United Kingdom concerning the agreement signed in Paris on 15 November 2004, INFCIRC/637, 18 November 2004; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Information Circular, Communication dated 8 August 2005 received from the Resident Representatives of France, Germany and the United Kingdom to the Agency, INFCIRC/651, 8 August 2005; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2005/67, 2 September 2005; www.iaea.org.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2005/77, 24 September 2005; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2007/48, 30 August 2007; <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Information Circular, Communication dated 4 March from the Governor for the Russian Federation and the Resident Representatives of China, France, Germany, the United Kingdom and the United States of America concerning UN Security Council resolution 1803 (2008), INFCIRC/723, 5 March 2008, <http://www.iaea.org>.

International Atomic Energy Agency, Board of Governors, Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant Provisions of Security Council resolutions 1737 (2006) 1747 (2007) 1803 (2008) and 1835 (2008) in the Islamic Republic of Iran: report by the Director General, GOV/2010/10, 18 February 2010; www.iaea.org.

Ministerio de Industria, Turismo y Comercio, Foreign Investment, Country Information, Iran, ANALISIS DEL COMERCIO BILATERAL ENTRE ESPAÑA E IRÁN EN 2007, Junio 2008; <http://www.oficinascomerciales.es>. staženo: 26. 2. 2010.

Nuclear Non-Proliferation Treaty, INFCIRC/140, 22 April 1970; <http://www.armscontrol.org>, staženo: 12. 1. 2010.

Statistisches Bundesamt Deutschland, Internationales, Internationale Statistik, Daten nach land, Iran, <http://www.destatis.de>. staženo: 26. 2. 2010.

The Foreign and Commonwealth Office, Written Ministerial Statement By The Foreign Secretary, Jack Straw, 23 October 2003; <http://www.fco.gov.uk/en/>.

The National Archives And Records Administration, Federal Register, Executive Orders, 1995 Executive Orders Disposition Tables, Executive Order No. 12959 - Prohibiting Certain Transactions With Respect to Iran, 24755, 9 May 1995; www.archives.gov.

The U.S Government Printing Office, Export Administration Regulations, Principal Statutory Authority for the Export Administration Regulations, January 2009; <http://www.access.gpo.gov>.

The White House, Government, Executive Orders, Executive Order No. 13224, Executive Order on Terrorist Financing, 24 September 2001; www.whitehouse.gov.

The White House, George W. Bush, Remarks by the President to the People of Poland, Wawel Royal Cattle Krakow, 31 May 2003; <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030531-3.html>, staženo: 8. 2. 2010.

The White House, State of the Union, Text of the Speech, President Delivers State of the Union Address, 29 January 2002, www.whitehouse.gov, staženo: 18. 4. 2010.

The White House, Government, National Security Council, The National Security Strategy of the United States of America, September 2002; www.whitehouse.gov.

The White House, Government, National Security Council, The National Security Strategy of the United States of America, March 2006; www.whitehouse.gov.

United Kingdom Parliament, Topical Issues, Defence, Defence Policy, Iran: Conventional Military Capabilities, SN/IA/4264, 24 September 2009; <http://www.parliament.uk/>.

United Nations, Security Council, Security Council in presidential statement, underlines importance of Iran's re-establishing full, sustained suspension of uranium-enrichment activities, SC/8679, 29 March 2006; <http://www.un.org>

United Nations, Security Council, Resolution 1696 (2006) of the UN Security Council under Article 40 of Chapter VII of the UN charter, Security Council, S/RES/1696 (2006), 31 July 2006; www.un.org.

United Nations, Security Council, Resolution 1737 (2006) of the UN Security Council, Security Council, S/RES/1737 (2006), 23 December 2006; www.un.org.

United Nations, Security Council, Resolution 1747 of the UN Security Council, Security Council, S/RES/1747 (2007) 24 March 2007; www.un.org.

United Nations, Security Council, Resolution 1803 of the UN Security Council under Article 41 of Chapter VII of the UN charter, Security Council, S/RES/1803 (2008), 3 March 2008; www.un.org.

USAID, Humanitarian Assistance, Disaster Assistance, Iran, Final OFDA Report, Fact Sheet #10, Fiscal Year (FY) 2004, 15 January 2004; <http://www.usaid.gov>,
staženo: 20. 4. 2010.

U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control, Iran Sanctions, Executive Order No. 12170, Blocking Iranian Government Property, F.R. 65729, 14 November 1979; www.treas.gov.

U.S. Department of State, Executive Order 13382 - Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters, 38567, 1 July 2005; <http://www.state.gov/>.

U.S. Department of the Treasury, Press Room, Remarks of Deputy Secretary Robert M. Kimmitt on the Role of Finance in Combating National Security Threats to the Washington Institute for Near East Policy, Soref Symposium, 10 May 2007; www.treas.gov.

U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control, Iran Sanctions, An overview of O.F.A.C. Regulations involving Sanctions against Iran, Iranian Transactions Regulations - 31 C.F.R. Part 560, www.treas.gov, staženo: 12. 4. 2010.

U.S. Government Printing Office, EMERGENCY SUPPLEMENTAL APPROPRIATIONS ACT FOR DEFENSE, THE GLOBAL WAR ON TERROR, AND HURRICANE RECOVERY, 2006, PUBLIC LAW 109-234, 15 JUNE 2006 a FOREIGN OPERATIONS, EXPORT FINANCING, AND RELATED PROGRAMS APPROPRIATIONS ACT, 2006, PUBLIC LAW 109-102, 14 November 2005; www.gpo.gov.

Western European Union, WEU Council of Ministers, European security: a common concept of 27 WEU Countries, Madrid, 14 November 1995; <http://www.weu.int/documents>.

Internetové zdroje

A Joint Threat Assessment by U.S. and Russian Technical Experts (2009) *Iran's Nuclear and Missile Potential*. Brussels: EastWest Institute.

Agentura Bloomberg, Ahmadinejad Says Iran's Nuclear Issue are Resolved. *Bloomberg*, 23 September 2009; <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aq00qCZ706e4>, staženo: 12. 1. 2010.

Agentura Reuters, Iran rules out talks on its nuclear „rights“. *Reuters.com*, 7 September 2009; <http://www.reuters.com/article/idUSL768384720090907>, staženo: 12. 1. 2010.

Agentura Reuters, FACTBOX, Trade between Iraq and Iran. *Reuters.com*, 3. 3. 2008; <http://uk.reuters.com/article/idUKL0132776320080303>, staženo: 19. 1. 2010.

Agentura Reuters, Major powers agree new incentives offer to Iran. *Reuters.com*, 3 May 2008; <http://www.reuters.com/article/idUSL0246857420080503>, staženo: 28. 3. 2010.

Agentura Reuters, Cheney mulled Israeli strike on Iran: Newsweek. *Reuters, News*, 23 September 2007; <http://www.reuters.com/article/idUSN2323126720070923>, staženo: 23. 4. 2010.

American Presidency Project, Radio Addresses, George W. Bush, The President's Radio Address, 6 October 2001; <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=24998>, staženo: 14. 4. 2010.

Arms Control Association Fact Sheets & Briefs, Nuclear/Ballistic Missile Nonproliferation, History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue, October 2009; http://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals, staženo: 3. 5. 2010.

BBC, Iran given stark nuclear choice. *BBC*, BBC NEWS, Middle East, 30 March 2006; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4859540.stm, staženo: 3. 3. 2010.

BBC, Iran brushes off uranium worries. *BBC*, BBC NEWS, Middle East, 17 April 2006; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4915416.stm, staženo: 3. 3. 2010.

BBC, Israelis 'rehearse Iran attack'. *BBC*, BBC News, 20 June 2008; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7465170.stm>, staženo: 16. 1. 2010.

BBC, Iran „tests new missile engine“. *BBC*, BBC NEWS, Middle East, 31 May 2005; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4596295.stm, staženo: 1. 2. 2010.

BBC, Iran agrees to key nuclear demands. *BBC*, BBC News, Middle East, 21 October 2003; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3210574.stm, staženo: 18. 2. 2010.

BBC, US Fed fines Swiss bank \$100m. *BBC*, BBC News, Business, 10 May 2004; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3702259.stm>, staženo: 20. 4. 2010.

BBC, Don't pressure Iran, says Russia. *BBC News*, Europe, 13 October 2009; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8303517.stm>, staženo: 4. 5. 2010.

bilaterals.org, P5+1 nuclear package of incentives offered to Iran (2006). *bilaterals.org*, Texts of agreements, FTAs, Europe FTAs, EUF TAs, 18 July 2006; http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=5294, staženo: 17. 3. 2010.

CNN, U.S. details Quds Force's „lethal support“ to Taliban. *CNN*, CNN News, 25 October 2007; <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/meast/10/25/quds.force/index.html>, staženo: 16. 1. 2010.

CNN, Transcript of interview with Iranian Prezident Mohammad Khatami. *CNN*, CNN News, World, Middle East, 7 January 1998; <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>, staženo: 12. 2. 2010.

CNN, Iran resumes uranium conversion. *CNN*, CNN News, World, 8 August 2005; <http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/08/08/iran.nuclear.1302/index.html>, staženo: 16. 3. 2010.

CBS, Israel Keeps Iran Strike on "The Table". *CBS News.com*, World, 27 July 2009; <http://www.cbsnews.com/stories/2009/07/27/world/main5190403.shtml>,

staženo: 16. 1. 2010.

Courtesy FDCH E-Media (2005) Text of President Bush's 2005 State of the Union Address. *The Washington Post*, Politics, Transcripts, 2 February 2005; http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/transcripts/bushtext_020205.html,

staženo: 27. 4. 2010.

Council of Foreign Relations, Iran's Revolutionary Guards. *Council of Foreign Relations*, Backgrounder, 22 June 2009; <http://www.cfr.org/publication/14324/>.

Defence Security Cooperation Agency, Press Releases, CY 2002 – 2009; http://www.dsca.mil/PressReleases/36-b/36b_index.htm, staženo: 20. 4. 2010.

emediaMillWorks, Text: Prezident Bush Addresses the Nation, Full text of President Bush's address to a joint session of Congress and the nation. *The Washington Post*, 20 September 2001; http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html, staženo: 14. 4. 2010.

EUbusiness.com, EU's Solana 'disappointed' after Iran nuclear talk. *EUbusiness.com*, Breaking news, 30 November 2007; <http://www.eubusiness.com/news-eu/1196446621.91/?searchterm=solana>, staženo: 28. 3. 2010.

EUbusiness.com, Breaking News, Iran in billion-euro gas deal with Germany: company chief. *EUbusiness.com*, Breaking news, 20 January 2010, <http://www.eubusiness.com/news-eu/iran-germany-trade.2cu>, staženo: 16. 2. 2010.

Energy Daily, Iran, Switzerland sign gas export deal. *Energy Daily*, Energy Tech, 17 March 2008; http://www.energy-daily.com/reports/Iran_Switzerland_sign_gas_export_deal_999.html, staženo: 12. 4. 2010.

Finfacts Ireland Business & Finance Portal, Dutch bank ABN Amro fined \$80 million by US regulators for facilitating criminal transactions. *Finfacts Ireland Business & Finance Portal*, News International, 19 December 2007; http://www.finfacts.com/irelandbusinessnews/publish/article_10004310.shtml, staženo: 20. 4. 2010.

Federation of American Scientist, Programs, Arms Sales Monitoring Project, Final Report of the Independent Counsel for Iran/Contra Matters, 1993; <http://www.fas.org/irp/offdocs/walsh/>, staženo: 12. 4. 2010.

GlobalSecurity.org, Ahmadinejad: EU package a "step forward" to peaceful solution of

Iran's N-case. *GlobalSecurity.org*, WMD, Library, News, Iran, 15 June 2006; <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2006/iran-060615-irna02.htm>, staženo: 17. 3. 2010.

GlobalSecurity.org, Iran/U.S.: President Bush Talks To Radio Farda. *GlobalSecurity.org*, Weapons Of Mass Destruction, News, Iran, March 2008; <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2008/iran-080320-rferl01.htm>, staženo: 28. 4. 2010.

International Atomic Energy Agency, Statement by the Iranian Government and visiting EU Foreign Ministers, News center, News, In Focus, Iran, 21 October 2003; www.iaea.org, staženo: 3. 5. 2010.

Intelligence and Terrorism Information Center at the Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC) (2008) Iranian Support of Hamas. *The Intelligence & Terrorism Information Center*, Hamas Basic, 12 January 2008; http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/iran_e004.pdf, staženo: 14. 3. 2010

International Crisis Group (2002) Iran: The Struggle for the Revolution's Soul. *International Crisis Group*, Middle East Report No. 5, 5 August 2002; <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iran-gulf/iran/005-iran-the-struggle-for-the-revolutions-soul.aspx>, staženo: 12. 2. 2010.

International Energy Agency, World Energy Outlook, http://www.iea.org/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=2056, staženo: 12. 4. 2010.

Iran Watch, Government documents: Russia, Protocol of negotiations between Iran and Russia, <http://www.iranwatch.org/government/Russia/russia-iran-protocolofnegotiations.htm>, staženo: 20. 1. 2010.

Iran Watch, Private Viewpoints: New Information on top secret Projects of the Iranian regime's nuclear program, <http://www.iranwatch.org/privateviews/NCRI/perspex-ncri-topsecretprojects-081402.htm>, staženo: 20. 1. 2010.

msnbc, Vice President Cheney on inauguration day, Transcript Excerpt. *msnbc.msn.com*, 20 January 2005; <http://www.msnbc.msn.com/id/6847999/>, staženo: 23. 4. 2010

National Public Radio, Analysis: Politics And Reform In Iran. *National Public Radio*, Talk of the nation, January 2003; <http://www.npr.org/programs/totn/transcripts/2003/jan/030122.conan.html>, staženo: 3. 4. 2010.

North Atlantic Treaty Organization, <http://www.nato.int>.

Organization of the Petroleum Exporting Countries, Data/Graphs, OPEC Oil Reserves, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, staženo: 12. 4. 2010.

Press TV, Iran looks East as Europe looks the other way. *Press TV*, News, Middle east, Iran, 2 July 2008; <http://www.presstv.ir/detail.aspx?id=62312§ionid=3510303>, staženo: 3. 5. 2010.

PROJECT on Middle East Democracy, DC Events, “Iran at a Crossroads: Assessing a Changing Landscape”, 10 March 2010; http://pomed.org/wordpress/wp-content/uploads/2010/03/niac_summary.pdf, staženo: 2. 5. 2010.

Radio Free Europe/Radio Liberty, Iran Seeks 60,000 Centrifuges. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, BY COUNTRY, Iran, 20 November 2006; <http://www.rferl.org/content/article/1072839.html>, staženo: 19. 3. 2010.

Tehran Times, Iran, China seek to expand trade link. *Tehran Times*, News, Tehran Times Political Desk, 11 may 2009; http://www.tehrantimes.com/index_View.asp?code=194269, staženo: 4. 5. 2010.

TimesOnline, President George W Bush backs Israeli plan for strike on Iran. *TimesOnline.co.uk*, News, World News, Middle East News, 13 July 2008; http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article4322508.ece, staženo: 17. 4. 2010.

U.S. Energy Information Administration, Energy in Brief, All Energy in Brief Articles, 10 December 2009; http://tonto.eia.doe.gov/energy_in_brief/foreign_oil_dependence.cfm, staženo: 12. 4. 2010.

World Nuclear Association, Nuclear fuel Cycle, Uranium Enrichment, 25 March 2010; <http://www.world-nuclear.org/info/inf28.html>, staženo: 28. 1. 2010.